

Sovitellaanko?

Tietoiskuja vantaalaisille kahdeksasluokkalaisille

Yli-Ikkka, Tiina

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Hyvinkää

SOVITELLAANKO? Tietoiskuja vantaalaisille kahdeksasluokkalaisille

Tiina Yli-Ilkka
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2012

Tiina Yli-Ilkka

Sovitellaanko? Tietoisku ja vantaalaisille kahdeksasluokkalaisille

Vuosi	2012	Sivumäärä	78
-------	------	-----------	----

Toiminnallinen opinnäytetyöni on toteutettu yhteistyössä Vantaan sovittelutoimiston kanssa. Vantaan sovittelutoimisto tarjoaa lakisääteisen mahdollisuuden rikoksista ja riidoista johtuviin ristiriitojen selvittämiseksi. Sovittelu on maksutonta ja vapaaehtoista kaikille osapuolille. Sovittelu on hyväksi koettu tapa puuttua erityisesti nuorten tekemiin rikoksiin ja ehkäistä alkava rikoskierre. Vantaan sovittelutoimistossa on erikseen perustettu nuorten sovittelun kehittämistyöryhmä.

Sovittelu on rauhan- ja ihmisoikeuskasvatusta. Se perustuu restoratiiviseen oikeuteen, joka on korjaavaa konfliktinratkaisua. Restoratiivisella oikeudella pyritään toisen ihmisen arvostamiseen, vastuunottamiseen sekä muutoksen mahdollistamiseen. Sovittelussa jätetään syyllistäminen sivuun ja suunnataan katseita enemmän tulevaisuuteen. Edellä mainitut asiat kuuluvat tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen, joiden lisäksi siihen sisältyy nuorisorikollisuuden tarkasteleminen syrjäytymiseen ja käyttäytymiseen liittyvistä näkökulmista.

Opinnäytetyön toteutus lähti liikkeelle omasta taustastani vapaaehtoisena sovittelijana ja halustani kehittää sovittelutoimintaa yhteistyössä Vantaan sovittelutoimiston kanssa. Aiempi tutkintoni yhteisöpedagogina ohjasi valitsemaan kohderyhmäksi nuoret. Opinnäytetyön tehtävänä oli laatia nuorille tietoiskumalli ja kehittää sitä käytännön testaamisen avulla. Tietoiskun avulla tavoitteeni oli valistaa nuoria heidän oikeuksissaan ja velvollisuuksissaan ja lisätä nuorten tietämystä sovittelusta.

Tietoisku pidettiin erään vantaalaisen koulun kahdeksasluokkalaisille. Opinnäytetyön prosessista ja tietoiskun toteuttamisesta keräsin arviointiaineiston, jota olivat työpäiväkirjaan perustuva havainnointi, palautekysely yhteensä 106 nuorelle sekä teemahaastattelu sovittelutoimiston kahdelle työntekijälle ja tietoiskua seuraamassa olleille kahdelle opettajalle.

Tuloksissa tuli esiin nuorten tietämättömyys sovittelusta, vaikka toisaalta sitä pidettiin tärkeänä ja ajankohtaisena aiheena kyseiselle ikäluokalle. Sovittelun ja koulun yhteistyössä vaikuttavat jonkin verran asenteet ja resurssit. Vantaan kouluissa on totuttu tietynlaisiin toimintatapoihin ja kouluilla on vahva rooli hoitaa omat asiansa itse. Sovittelu tekee paljon yhteistyötä poliisin kanssa, mutta tarvitsee yhteistyöverkostojen laajentamista ja siinä toimimisen selkeyttämistä. Yhteistyökanavat tulisi olla suorat ja yksinkertaiset. Kouluilla rehtorit ovat päätäntävallassaan avainasemassa ja sovittelutoimistolla puolestaan on vähäiset resurssit jalkautuvaan yhteistyöhön. Sovittelutoimistolla on toisaalta paljon vapaaehtoisia sovittelijoita, joita voisi ajatella hyödyntää pienimuotoisissa tietoiskuissa ja muunlaisissa valistustuokioissa. Tuloksissa ilmeni, että tietoisku on menetelmänä sopiva sovittelusta kerrottaessa ja testaamani malli koettiin käyttökelpoiseksi.

Asiasanat: sovittelu, restoratiivinen oikeus, nuorisorikollisuus, konfliktinratkaisu

Name Tiina Yli-Ikkka

Shall we mediate? Fact sheets for youth in eight grade pupils in Vantaa

Year	2012	Pages	78
------	------	-------	----

This functional thesis was carried out in co-operation with Vantaa's mediation office, which offers a possibility to solve criminal cases or disputes based on law of mediation. Mediation is free of charge and voluntary for everyone. Experiences about mediation have proved successful in solving youth crimes and preventing a crime spiral. In Vantaa's mediation office there has a separate youth mediation development group been founded.

Mediation implies peace and human rights education. It is based to restorative justice, which refers to reactive conflict management. Restorative justice aims to appreciate other people, encourage one to take responsibility for actions and make changes possible. In mediation a person is not made feel guilty, the focus is in the person's future. These concepts are included in theoretical part of this research. In addition, exclusion and behavioral perspectives have also been included.

The idea of the present thesis stems from my personal experiences as a volunteer mediator and my willingness to develop mediation in co-operation with Vantaa's mediation office. My previous exam as a community educator made me to select young people as a target group. The aim was to make a fact sheet model for young people and develop it with practical testing. The goal was to inform young people of their rights and obligations and to increase their awareness of mediation.

The fact sheet was arranged for the eight grade pupils of one of Vantaa's schools. The material for the thesis and the fact sheet was collected with a work diary based on observations about my attentions and thoughts during the whole process, a total of 106 returned questionnaires from young people, theme based interviews to two employees from Vantaa's mediation office and two teachers.

On the one hand, the results indicated that the pupils were ignorant of mediation, on the other hand mediation was considered an important and timely topic for the eight grade pupils. Reconciliation and co-operation with the Vantaa's mediation office and the school have some impact on attitudes and resources. In Vantaa schools they are accustomed to certain types of practices and they have a strong role in managing their own issues and cases. Mediation office makes a lot of co-operation with the police, but there is need to extend the network of co-operation and make explicit rules for collaboration. The co-operation channels should be direct and simple. School principals have a key role and the mediation office in turn has limited resources for the outreach of co-operation. Mediation office has a lot of volunteer mediators to be employed in small-scale fact sheets and other types of educational sessions. The results showed that the fact sheet is a suitable method for telling about mediation and the model that I tested was considered useful.

Keywords: Mediation, restorative justice, youth criminality, conflict resolution

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävät	10
3	Rikollisuus yksilö- ja yhteiskunnallisella tasolla	11
3.1	Nuori rikoksentekijä	12
3.1.1	Rikosoikeudellinen näkökulma nuoreen rikoksentekijänä.....	15
3.1.2	Sosiaalityön väliintulo nuorten rikoskierteen katkaisussa.....	17
3.2	Rikollisuudelta suojaavat tekijät, arvot ja moraalit	18
3.3	Riski- ja rikoskäyttäytyminen	22
3.3.1	Syrjäytyminen ja ryhmäilmiö ääripäinä	23
3.3.2	Muita rikoskäyttäytymistä selittäviä teorioita	24
3.4	Seuraukset ja rekisterit	26
4	Sovittelu neuvottelutaitojen ja keskustelukulttuurin edistäjänä	27
4.1	Sovittelun taustalla vaikuttavat teoriat, tausta-ajatus ja arvot.....	29
4.2	Sovitteluprosessi ja erilaiset roolit sovittelussa	31
4.3	Sovittelun merkitys ja hyöty	36
4.4	Sovittelun ja koulujen yhteistyö.....	38
5	Opinnäytetyön toteuttaminen ja menetelmät	39
5.1	Opinnäytetyöprosessi	39
5.2	Tietoiskumalli opinnäytetyön tuotoksena.....	41
5.3	Tutkimusmenetelmät	42
5.3.1	Palautekysely nuorilta	42
5.3.2	Teemahaastattelut	44
5.3.3	Työpäiväkirja	46
5.4	Aineiston analysointi.....	47
6	Tulokset.....	48
6.1	Palautekysely nuorille	48
6.2	Teemahaastattelut	51
6.2.1	Nuorisori-rikollisuus.....	51
6.2.2	Tietoisku	52
6.2.3	Yhteistyö.....	53
6.3	Työpäiväkirja	54
7	Pohdinta	55
7.1	Tulosten tarkastelua	56
7.1.1	Tietoiskumallin laatiminen ja testaaminen.....	57
7.1.2	Sovittelun ja koulun yhteistyön kehittäminen	61
7.2	Kehittämis ehdotuksia materiaalin hyödyntämisestä ja yhteistyöstä.....	63
7.3	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	64

7.4 Ammatillinen kasvu	66
Sähköiset lähteet	70
Liitteet	73

1 Johdanto

Tänä päivänä nuorena olemisella ja elämisellä on aivan uudenlaiset haasteensa, joita aiemmin nuoruutensa eläneet eivät välttämättä kykene ymmärtämään. Nykyaajan näkyvimpiä haasteita on tieto- ja viestintätekniikan kehittyminen, jonka myötä koko maailma on saatavilla jopa neljän seinän sisällä. Se antaa mahdollisuuksia kommunikoinnille, sosiaalisuudelle, ryhmittymiselle ja omana itsenään olemiselle. Uhkatekijöinä näyttäytyy kuitenkin eristäytyminen, toisen maailman luominen, ainainen tavoitettavuus ja ylenpalttinen tiedon saanti. Tieto- ja viestintätekniikan kehittyminen on luonnollisesti tuonut mukanaan uudenlaista rikollisuuttakin. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 156-158.)

Opetushallituksen yleisen opetussuunnitelman mukaan yksi oppimistavoite ja opetuksen keskeinen sisältö on ihmisenä kasvaminen. Yhtenä sen tavoitteista on se, että oppilas oppii arvioimaan toimintansa eettisyyttä ja tunnistamaan oikean ja väärän sekä toimimaan ryhmän ja yhteisön jäsenenä. Lisäksi oppilaan tulee ihmisenä kasvaessaan oppia ymmärtämään omaan fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kasvuunsa vaikuttavia tekijöitä sekä omaa ainutkertaisuuttaan. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.) Vastuukasvatuksesta puhutaan paljon tänä päivänä ja erityisesti kouluissa siihen mietitään konkreettisia keinoja. Aikaisemmin on uskottu fyysiseen kurikasvatukseen ja häpeän tuottamiseen, mutta nykyään pyritään saamaan lasten ja nuorten ajatteluun syvällisempää muutosta keskustelun kautta. Myös laki kieltää fyysisen kurituksen. Nykyaikana kouluilla on selkeästi oma vastuunsa lasten ja nuorten kasvatuksesta, mutta vain omien resurssiensa puitteissa, ja rajaamiskysymys onkin aiheuttanut närää monissa toimijoissa ja vanhemmissa. Erityisesti nuoren vastuuttaminen voi aiheuttaa vastakkaisen reaktion, jolloin nuori kapinoi tekemällä asiat jopa moninkertaisesti väärin. Vastuu on kuitenkin laajempi kokonaisuus, joka liittyy osaltaan kulttuuriseen taustaan ja elämänpiiriimme. Nykyään konfliktienratkaisu on keskittynyt enemmän juridiseen toimintamalliin, mutta sitä tulisi kehittää neuvottelutaitojen ja keskusteluilmapiirin suuntaan saaden ihmiset itse aktivoitumaan omissa asioissaan. Se tukee moraalien kehittymistä ja väärästä teosta aiheutuvien tunteiden syvempää käsittelyä. (Ahola & Hirvihuhta 2002, 9-12.)

Lakisääteinen rikos- ja riita-asioden sovittelu onkin yksi aikamme keinoista kasvattaa niin lasten, nuorten kuin aikuisten vastuunottamista ja moraalien kehittymistä. Sovittelu antaa mahdollisuuden ratkaista rikos- ja riita-asioita ja siinä painottuu osapuolten aktivoiminen sen sijaan, että viranomaiset aina ratkaisisivat asiat. Sovittelussa siis mahdollistuu jokaisen oman mielipiteen ja näkemyksen kuuleminen sekä sovittelun taito. Sovittelu on osapuolille vapaaehtoinen, luottamuksellinen ja maksuton menettely. Sovittelun lopputulos saattaa vaikuttaa olennaisesti rikoksen tai riidan osapuolen oikeusasemaan ja siihen, että oikeudenkäynti voidaan välttää tai sovittelussa saatu sopimus voidaan ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa. (Rikosten ja riitojen sovittelu 2007.) Vantaan sovittelutoiminnassa on perustettu lisäksi nuor-

ten sovittelun kehittämistyöryhmä, jonka tarkoituksena on edistää nuorten rikos- ja riita-asioiden sovittelua. Nuorten sovittelun kehittäminen auttaa siinä, etteivät nuoret kävisi läpi kohtuuttoman pitkiä ja rankkoja rikosprosesseja. Sen on todettu olevan tehokas keino katkaista nuorten alkava rikoskierre.

Toiminnallisen opinnäytetyöni aiheena on rikossovittelusta kertovan tietoiskun suunnittelu ja toteutus kahdeksaluokkalaisille vantaalaisille. Kohderyhmä valikoitui ikäluokkansa hyvän tavoitettavuuden ja 15 vuoden rikosoikeudellisen ikärajan vuoksi. Kyseinen koulu valikoitui useamman tiedusteluprosessin jälkeen ja yhtenä vaikuttavana tekijänä oli koulun myönteinen vastaanottavuus ja se, että siellä ei ole ollut käytössä vertaissovittelua. Kyseessä on osallistava työ, joka sisältää toiminnan järjestämisen edellä mainitulle kohderyhmälle. Tutkimusaineistoa keräsin nuorille teettämälläni palautekyselyllä, havainnointiin perustuneella työpäiväkirjalla ja tietoiskuissa mukana olleille opettajille sekä sovittelutoimiston kahdelle työntekijälle tekemälläni teemahaastattelulla.

Sovittelusta on tehty aiemmin tutkimuksia niin korkeakouluissa kuin yliopistoissakin. Tutkimukset ovat pääasiassa oikeustieteen ja sosiaali- ja terveysalan näkökulmista tehtyjä, mutta sovittelua oli tutkittu jopa puheviestinnän näkökulmasta. Erilaisten luotettavien tahojen tekemät julkaisut ja raportit olen myös huomioinut tutkimuksessani. Omaa tutkimustani tehdessäni perehdyin muutamaa muuhun tutkimukseen, joista uskoin saavani hyvää ja luotettavaa tietoa omaan tutkimukseeni. Seuraavassa esittelen lyhyesti olennaisimmat asiat näistä tutkimuksista.

Takala on tutkinut rikosasioiden käsittelyä rikossovittelussa ja niissä tilanteissa erityisesti heränneitä moraalitunteita. Takala haastatteli tutkimustaan varten sovittelijoita ja seurasi sovittelutilanteita nähdäkseen, miten sovittelussa käsiteltiin asioita ja tunteita. Hän tuli tutkimuksessaan havaintojen perusteella johtopäätökseen, että sovittelussa tunteita päästiin käsittelemään osapuolia tyydyttävällä tavalla, mutta kaikki sovittelijat eivät rohkaisseet osapuolia tunteiden käsittelyyn. (Takala 1998.)

Ågrenin tutkimus keskittyi rikos- ja riita-asioiden sovittelussa vapaaehtoisten näkökulmaan. Ågren korostaa työnsä erityistä asemaa sillä, että sovittelutoiminta on elänyt suurta muutoksen aikaa tuolloin. Tuloksena hän nostaa sovittelijoiden tavoitteen saada sovinto konfliktosapuolten välille ja sovittelun yhteiskunnallisen hyötyvaikutuksen, mutta hän korostaa vielä sovittelun ammatillistamista sen yleisen statuksen nostamiseksi. (Ågren 2002.)

Mäkeläinen ja Siira ovat tutkineet sovitteluprosessin nuoria sosiaalistavaa vaikutusta yhteiskunnan normeihin ja sovittelun vaikutusta nuorten elämänhallintaan. Tutkimuksessa haastateltiin nuoria rikosentekijöitä, joiden ikä vaihteli 13–18 vuoden välillä. Haastatteluun osal-

listui 18 henkilöä. Tutkimus toteutettiin Oulussa. Haastateltavista osa kertoi tulleen sovitteluun siksi, että he saisivat mahdollisuuden sopia rikoksensa, saisivat jutella asianomistajan kanssa, ja osa toivoi mahdollisuutta pyytää anteeksi asianomistajalta tekoaan tai käytöstään. Merkittävänä toiveena oli, että sovittelun avulla heidän tapauksensa ei menisi oikeuteen, tai että ainakin sovittelulla olisi lieventävä vaikutus tuomioon. (Mäkeläinen & Siira 2002.)

Erilaisen näkökulman sovitteluprosessiin sovittelijoiden osalta on ottanut puheviestinnän Pro Gradun tehnyt Korkala. Laadullisessa tutkimuksessaan hän käsitteli sitä, miten sovittelijat näkevät sovittelun. Korkalan tuloksissa nousi esiin sovittelijoiden näkemys sovittelun etenemisestä niin tehtävä- kuin vuorovaikutustasolla, joista jälkimmäisen vaiheet eivät olleet yhtä selkeästi erotettavissa toisistaan. Onnistuneessa sovittelussa elementteinä olivat syntyneen keskustelun laatu, sovittelijoiden hyväksyminen osapuolten taholta ja sovitteluun osallistuneiden tavoitteen muuttuminen yksilölliseltä tasolta yhteiseksi tavoitteeksi. Aineiston käsitelyssä ja tulosten analysoinnissa Korkala käytti narratiivisia menetelmiä. (Korkala 2004.)

Eskelinen on tutkinut sovittelua alle 15-vuotiaiden nuorten ja lasten kohdalla, ja hän on kerännyt aineiston kuudella eri paikkakunnalla. Tutkimuksessa nousivat esille erityisesti sovittelun positiiviset vaikutukset nuoriin rikosentekijöihin, kuten vastuun ottaminen, tekojen ja siitä johtuvien seurausten ymmärtäminen ja asian käsittelyn jälkeinen helpotuksen tunne. (Eskelinen 2005.)

Eriksson on tutkinut Ruotsin ja Etelä-Afrikan sovittelun käytännön eroja. Ruotsissa sovittelu on järjestetty hyvin samankaltaisesti kuin Suomessa. Ruotsissa sovittelu on oma palvelunsa, jota säätelee laki. Siellä sovittelu on sidottu myös sosiaalipalveluihin ja sitä tulee tarjota asiakkaille tarpeen mukaan. Etelä-Afrikassa sovittelu on integroitu rikosoikeusjärjestelmään eikä se toimi valtakunnallisesti yhtenäisellä tavalla. Myös käytäntö eri tapauksissa on hyvin kirjavaa. (Eriksson 2008.)

Iivari on tehnyt rikossovittelun täytäntöönpanosta kaksiosaisen arviointitutkimuksen, jossa haastateltiin rikossovittelun kannalta keskeiset poliisi- ja syyttäväviranomaiset sekä sovittelu-toimistojen johtajat. Tutkimuksen toisessa osiossa keskityttiin sovittelun asiakkaisiin – rikosvahingonkärsijöihin, tekijäksi epäiltyihin ja heidän omaisiin ja tukihenkilöihin teettämällä heille lähes tuhat vastaajaa kattanut valtakunnallinen lomakekysely. Tuloksista kävi ilmi sovittelun merkityksen lisääminen niin, että se saavuttaisi entistä itsenäisemmän aseman rikosprosessissa. Asiakaspalautetutkimuksen perusteella sovittelun keskeiset tavoitteet (asiantuntemus, puolueettomuus, luottamuksellisuus ja oikeudenmukaisuus) toteutuivat suurimmassa osassa tapauksista, vaikka 36 prosenttia vastanneista kertoi hyvinkin kielteisistä kokemuksista ja kohtelusta sovittelussa. (Iivari 2010.)

Elonheimo on tutkinut nuorisorikollisuuden esiintyvyyttä, siihen vaikuttavia taustatekijöitä ja sovittelua. Tutkimuksessa kuvailtiin rikollisuuden esiintyvyyttä ja keskityttiin nimenomaan lapsuus- ja nuoruusiässä mitattujen taustatekijöiden sekä psykiatristen häiriöiden rikolliseen yhteyteen. Tutkimustuloksena Elonheimo toi esiin, että rikollisuuteen liittyivät etenkin antisosiaalinen persoonallisuus- ja päihdehäiriö muiden diagnoosien osuuden ollessa kokonaisrikollisuudesta hyvin vähäinen. Ainoastaan masennus ei ollut tilastollisesti yhteydessä rikollisuuteen. Psykiatrisen diagnoosin todennäköisyys oli lineaarisesti yhtenevä rikosten määrän kanssa. Sovittelusta saaduissa tuloksissa Elonheimo nosti esille kehittämiskohteina sovittelulanteen dialogin, etukäteistapaamisten, tukihenkilöiden ja työkorvausten käytön, sovittelun ja rehabilitaation suhteen ja sovittelun soveltamisen henkilösidonaisuuden. Tutkimuksen johtopäätöksenä Elonheimo esitti, että rikollisuus ja monenlaiset psykososiaaliset ongelmat kasautuvat palvelusektorin tavoittamattomiin jäävälle pienelle väestöosalle. (Elonheimo 2010.)

Opinnäytetöinä sovittelu asiasanana on ollut Theseus-tietokantaa selatessani kahdeksalla (8) tekijällä. Näistä oman työni kanssa läheisiä aiheita ovat Krug-Solakujan (2009) viranomaisnäkökulma sovittelussa, Jämbäckin (2010) sovittelun yleinen käsittely, Lempisen (2011) osapuolen oikeusturvan huomioonottaminen sovittelussa ja Kylmäsen (2010) ennakkoinformaation merkitys sovittelijan näkökulmasta. Lisäksi Seppä (2008) on opinnäytteenään tehnyt sovittelun huomioivan oikeusoppaan nuorille.

2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävät

Tutkimustehtävät:

1. Sovittelusta kertovan tietoisuuskumallin laatiminen ja testaaminen, jonka kohderyhmänä ovat kahdeksaluokkalaiset nuoret

Tässä tavoitteenani on lisätä nuorten tietoisuutta sovittelusta, rikoksista, oikeuksista ja velvollisuuksista. Tämän saavuttaakseni tavoitteenani on laatia riittävän informatiivinen ja ymmärrettävä tietoisuus, joka on myös ajankohtainen ja toimiva menetelmä nuorille. Tavoitteenani on myös kehittää tietoisuutta saadun palautteen ja omien havaintojen pohjalta koulun käyttöön jatkossa soveltuvaksi.

2. Sovittelun ja koulun yhteistyön kehittäminen

Tätä tutkimustehtävää varten tavoitteenani on kartoittaa nuorisorikollisuuden muotoja ja näkyvyyttä paikallisella tasolla sekä nuorten ja heidän vanhempien suhtautumista rikollisuuteen. Tavoitteenani on selvittää sovittelun ja koulun resursseja mahdollista yhteistyötä varten ja kartoittaa molempien toiveita ja tarpeita yhteistyöstä. Tavoitteenani on ke-

hittää nuorten sovittelua Vantaalla ja edistää sen myötä sovittelutoiminnan ja koulujen yhteistyötä Vantaalla.

3 Rikollisuus yksilö- ja yhteiskunnallisella tasolla

Rikollisuus on koko yhteiskunnan yhteinen sosiaalinen ongelma, vaikka rikoksia tekevät pääasiassa yksittäiset ihmiset. Yksittäiset rikokset vaikuttavat koko yhteiskuntaan siten, että yksilö rikkoo yhteiskunnassa kaikkia yhteisesti koskevia sääntöjä ja lakeja aiheuttaen tällöin turvattomuutta ja epäjärjestystä. (Lappi-Seppälä 2006, 10.) Rikollisuus on normaalista poikkeavaa toimintaa, mutta se koskettaa jokaisen suomalaisen elämää jollain tavalla. Saatamme toimia itse rikollisesti ja olla rikoksen kohteena tai silminnäkijänä. Saatamme kohdata rikokset myös luettuna tai kuultuna, koska niistä uutisoidaan mediassa paljon. Rikollisuus on sekä kiinnostavaa että turvattomuutta aiheuttavaa. Suomalainen yhteiskunta on yleisesti tunnettu oikeusvaltiona, jossa on tietyt säännöt ja niitä valvotaan melko hyvin. Monesti viranomaiset hoitavat ihmisten väliset ristiriidat. Nykyään keskinäinen välienselvittelytaito on välillä kadoksissa ja kiistoja lähdetään hoitamaan asiattomasti ottamalla oikeus omiin käsiin. Nuoret ottavat mallia aikuisten toiminnasta omaan toimintaansa vastaavissa tilanteissa. Joskus esi-merkin näkeminen voi aiheuttaa vastakkaisen reaktion eli saatetaan toimia täysin päinvastoin. Myös huonot tavat ja tottumukset periytyvät mallioppimisen kautta.

Rikoksille on tyypillistä, että niillä loukataan tai vaarannetaan oikeushyviä. Yksityisen kansalaisen oikeushyviksi lasketaan muun muassa henki, terveys ja ruumiillinen koskemattomuus sekä varallisuus, kotirauha ja kunnia. Rikoslilla tavoitellaan yhteiskunnan järjestystä ja turvallisuutta sekä normien noudattamisen sisäistämistä niin, että lait koettaisiin oman moraalinen pohjalta velvollisuudeksi. Osa laeista on kuitenkin sellaisia, etteivät niissä kohtaa tavallisen kansalaisen ja lainlaatijoiden käsitykset. Tällaisten normien noudattaminen on sen myötä luonnollisesti heikkoa, koska lait eivät saa tukea kansalaisten oikeustajusta. (Laitinen & Aromaa 2005, 12 ja 22.) Yleisesti tarkasteltuna ihmisten oikeustietoisuus on tänä päivänä korkealla tasolla, mutta velvollisuudet voidaan puolestaan kokea ikävinä asioina ja niiden kohtamista vältellään ja vähätellään. Rikosilmoituksen tekemiselle on muodostunut melko matala kynnys, ja se vaikuttaa olevan useimmiten asioiden selvittämisen lähtökohta. Ihmiset myös puuttuvat herkästi toisten tekemisiin ja saattavat ottaa oikeuden omiin käsiinsä.

Rikollisuuden määrään vaikuttavat piilorikollisuuden, ilmirikollisuuden ja kokonaisrikollisuuden käsitteet. Piilorikollisuus ei tule viranomaisten tietoon, kun taas ilmirikollisuus käsittää kaiken tilastoidun rikollisuuden. Yhdessä ne muodostavat kokonaisrikollisuuden käsitteen kriminologiassa, jotka vaikuttavat rikollisuuden tutkimiseen. Rikostilastoihin vaikuttaa paitsi rikoskäyttäytyminen, myös muutokset rikosten nimeämiskäytännöissä, osallisuustulkinnassa, väestön ilmoittamisalttiudessa sekä viranomaiskontrollin tehossa ja kohdistumisessa. (Kivivuo-

ri 2006a, 17 ja 35.) Nuorisorikollisuutta on tämän vuoksi vaikea lähteä tarkasti arvioimaan, mutta suuntaa antavia päättelyitä voidaan tehdä. Rikoksista ilmoittamiskynnyksen madaltuminen tarkoittaa luonnollisesti sitä, että rikokset ovat helpommin myös poliisin tiedossa.

Rikollisuutta voidaan määritellä teoilla, jotka täyttävät rikos- tai muussa laissa kuvatun rikos-tunnusmerkistön. Kriminologiassa puhutaan usein myös rikoskäyttäytymisestä, jolla tarkoitetaan edellä mainitun ohella muiden sosiaalisten normien rikkomista. (Kivivuori 2009a, 2.) Laissa rangaistavaksi määriteltä tekoa sanotaan siis legaaliseksi rikoskäsitteeksi. Luonnollinen rikoskäsite muodostuu puolestaan siitä, että siihen kuuluu kaikkialla ajasta ja paikasta riippumatta rangaistavina pidettävät teot. Useimpia rikoksia yhdistää moni piirre, mutta universaalisesti määriteltäviä piirteitä ei ole kaikille rikoksille. Rikollisen asian määrittelemisen pohjautuu yhteiskunnan arvoihin ja kulttuuriin, johon vaikuttaa myös politiikka. Uuskriminalisoinnilla tarkoitetaan uusien tekojen rangaistavaksi määräämistä ja dekriminointi vanhojen rangaistavien tekojen kumoamista. (Lappi-Seppälä 2006, 2–3.)

Varastamistekoihin kuuluvat kaupasta, koulusta ja kotoa varastaminen sekä varastetun tavar-
an ostaminen. Omaisuuden vahingoittamiseen lasketaan seiniin piirtely ja kirjoittelu, vahin-
gonteko koulussa ja koulun ulkopuolella. Väkivallantekoihin sisältyvät julkisella paikalla tap-
peluun osallistuminen ja hakkaaminen. Huumausainetekoihin lasketaan marihuanan tai hasik-
sen käyttö sekä lääkkeiden käyttö päihtymistarkoituksessa. (Salmi 2009a, 5.) Noin 15-
vuotiaana tapahtuvat omaisuusrikokset eivät liene syiltään kovinkaan epäselviä, kun nuori
ihminen haluaa kokea vaarantunnetta eikä omaisuutta ole vielä paljon. Toisen omaisuuden
anastaminen on helpompaa kuin oman hankkiminen kaupasta. Huumausainerikollisuus on nuo-
rille vieraampi alue eikä sitä ehkä osata käsittää rikokseksi. Usein rikoslaki seuraa askeleen
jäljessä käytäntöä, mikä näkyy esimerkiksi uusien huumeiden ilmestymisessä markkinoille.

3.1 Nuori rikosentekijä

Nuoruuteen itseensä jo liittyy paljon erityisiä ja huomioitavia asioita, jotka näkyvät nuoria
rikosentekijöinä tarkasteltaessa. Lähtökohtana tarkastelulle on ehdottomasti nuoruuden vai-
heiden hahmottaminen ja siihen liittyvät kehitystehtävät. Tämän jälkeen voidaan tarkastella
nuoruuteen erityisemmin liittyviä asioita, kuten ongelmakäyttäytymistä ja kavereiden tärke-
yttä.

Nuoruus voidaan kaiken kaikkiaan jakaa monella tavalla, joista yksi on kolmivaiheinen jaotte-
lu. Sen mukaan nuoruudessa voidaan nähdä varhais-, keski- ja loppuvaihe. Varhaisvaiheeseen
(13–16-vuotiaana) liittyy ihmissuhteiden kriisi, jolloin ystävien merkitys korostuu ja protes-
tointi auktoriteetteja kohtaan on voimakasta. Keskivaiheessa (16–19-vuotiaana) keskeisenä
tekijänä on identiteetin muodostuminen, jolloin omat rajat rakentuvat ja minään tutustu-

taan. Loppuvaihe (19–25-vuotiaana) sisältää ideologisen kriisin, joka on seesteinen itsenäisen elämän aloittamisen vaihe ja oman aseman löytäminen maailmassa. (Dunderfelt 1999, 92–93.) Joillakin saattaa nuoruudessa tulla suuria ongelmia itsensä ja muiden kanssa, mutta on hyvä muistaa myöhäisnuoruuden itseään korjaava ominaisuus (Vuorinen 1998, 204).

Nuori ihminen kokee fysiologisia ja hormonaalisia muutoksia, ajattelutaitojen kehittymistä ja sosiaalisen kentän laajentumista ja sosiaalis-kulttuurisen ympäristön muuttumista. Fysiologiset muutokset konkretisoituvat pituuskasvussa ja muissa kehon suhteisiin liittyvissä muutoksissa. Hormonaaliset muutokset puolestaan käsittävät testosteronin ja estrogeenin tasomuutokset. Fysiologisten ja hormonaalisten muutosten päämääränä nuoruuden lopussa on sukukypsyyden saavuttaminen. Ajattelun kehittymisessä entistä abstraktimpi ja yleistettävämpi ajattelu saa tilaa ja se suuntautuu enemmän tulevaisuuteen. Ajattelun kehittyminen antaa perustan moraalille ja sen periaatteille sekä suunnittelu- ja päätöksentekotaidoille. Sosiaaliset suhteet muuttuvat yleensä perhekeskeisistä ulospäin suuntautuneimmiksi ja kuvioon tulee kavereita. Nuoret omaksuvat kavereilta voimakkaasti erilaisia malleja, ajatuksia, mielipiteitä ja toimintatapoja. Nuoruus on kaikista näistä muutoksista johtuen hyvin haavoittuvaa aikaa. Tästä syystä esimerkiksi ongelmakäyttäytyminen, päihteidenkäyttö ja rikollisuus voivat tulla kokeilunhaluna ja oman itsensä etsimisenä kuvioon. Toisilla nämä ongelmat voivat kasautua kunnon vyyhdiksi, joka voi jumittua suuremmiksi kokonaisuuksiksi vastoinikäymisten myötä. Nuorilla on tapana myös hakeutua kaltaistensa pariin, jolloin ongelmanuoret viihtyvät yhdessä. Käyttäytymisongelmilla ja aggressiivisuudella on yhteys päihteidenkäyttöön, joka tuo lisää kierroksia ongelma-vyyhtiin. (Nurmi ym. 2006, 124–129 ja 150–155.) Nuorisorikollisuuden ennusmerkkeinä on tutkittu olevan rikkinaisen perherakenteen (ainoa muuttuja, joka ennustaa itsenäisesti kaikkia rikostyyppejä), vanhempien alhaisen koulutustason, lapsen käytösongelmat (kotona ja koulussa havaittava) ja lapsen hyperaktiivisuuden (koulussa havaittu). Koulussa opettajat pystyivät parhaiten ennustamaan lapsen tulevaa rikollisuutta, koska siellä esiintyvät ongelmat poikivat nuoruudessa usein vakavampia ongelmia. Lasten ongelmat eivät välttämättä tule esiin kaikissa ympäristöissä, eivätkä he välttämättä luotettavasti kerro ongelmistaan. Ammattilaisilla tulisi kuitenkin olla herkkyyttä puuttua pieniinkin ongelmiin ja lähteä työstämään niitä lapsen kanssa. (Elonheimo 2010, 49.)

Minäkokemus ja minuus käsittävät niin tietoisia kuin tiedostamattomia ajatuksia, mielikuvia, tunteita ja toiveita, jotka liittyvät yksilöön itseensä ja hänelle tärkeisiin ihmissuhteisiin. Minäkäsitys on sellainen minuuden taso, jolla yksilö yleensä ajattelee ja arvioi itseään. Minän toimintavälineet ja minuuden sisällöt vaikuttavat merkittävästi vuorovaikutusmielikuviiimme. Ihmisten välisistä suhteista ja kanssakäymisestä kukin yksilö rakentaa omaa minuuttaan. Minän kehitykseen kuuluu myös mielihyväperiaate, jota myötäillen psyyke ja minän toiminta noudattavat lainalaisuuksia. Yksilö maksimoi mielihyväkokemuksia ja minimoi mielihäpäkokemuksia, joka on psyyken itsejärjestäytymistä ja vaatii yksilöltä jatkuvia kompromisseja. Nuo-

ren rakentama minäkäsitys vaikuttaa jatkossa hänen toimintaansa, ajatteluunsa ja käsityksiinsä. (Vuorinen 1998, 50–51 ja 54.) Oman aikuisen identiteetin löytäminen nuoruuden kehitystehtävänä johtaa positiivisessa kehittymisessään siihen, että nuori voi kokea olevansa sama ihminen ympäristöstä, muista ihmisistä tai ajasta riippumatta. Tehtävän epäonnistuminen merkitsi identiteetin selkiintymättömyyttä ja hajanaisuuden kokemista. Uusien roolien vastaanottaminen saattaa käydä iän myötä mahdottomaksi. (Laitinen & Aromaa 2005, 54–55.)

Tärkeä kehitystehtävä nuoruudessa on sosiaalinen integroituminen, sillä ihmisen mieli kehittyy ja toimii vuorovaikutuksessa toiseen ihmiseen. Disharmonia näkyy myös nuoren ulkoisessa käytöksessä. Yhtäältä nuori on epävarma ja impulsiivinen, toisaalta itsetietoinen ja hyvinkin musta-vaalea ajattelultaan. Nuoren sisäinen kuohunta ei välttämättä näy ulkoisessa käytöksessä. Nuoren kasvun mahdollisuudet eivät kuitenkaan toteudu, jos olemassa olevaa kehityspotentiaalia ei hyödynnetä. Vastaavaa kehityshyppäystä ei tapahdu enää myöhemmin, vaikka psyykkistä kypsymistä tapahtuu koko elämän ajan. (Laukkanen 2010, 60–62.) Myös yksi nuoruuden tärkeimpiä kehitystehtäviä on, että hän kasvaa vastuullisuuteen ja seisoo omien valintojensa takana. Nyky-yhteiskunnassa jokaisella meistä on yhä enemmän erilaisia valintoja, joista meillä on vapaa tahto ja myös mahdollisuus valita. Länsimaaisessa yhteiskunnassa yksilön merkitys on korostunut ja yhteisö on jäänyt sen varjoon. Se on yhteisön huomioon ottavaa demokratiaa, kun yksilö kantaa valinnoistaan vastuuta. Jokaiselta vaaditaan samalla tavalla asioita, sekä väärintekijältä että sellaisen kohteeksi joutuneelta. On myös tilanteita, jolloin joltakin ei voidakaan vaatia yhtä paljon kuin muilta. Jokaisen tulisi ymmärtää, että kaikilla tekemillämme valinnoilla on joko suora tai epäsuora yhteys muihin ja ympäristöömme. Toisten kanssa ollessamme otamme vastuun siitä luottamuksesta, joka meihin kohdistuu niissä tilanteissa. Yksilöön luotetaan, ja luotetaan siihen että hän käyttäytyy oletettujen yhteisesti hyväksyttävien normien mukaisesti. (Heberlein 2009, 16–19.) Nuoret voivat ohjata myös itse omia valintojaan, kehitystään ja elämänsä suuntaa. Tällainen oman toiminnan ohjaus pohjautuu nuoresta lähtevälle motivaatiolle ja tavoitteille, mutta tapahtuu ikään liittyvän ympäristön mahdollisuuksien ja rajoitusten puitteissa. Oman toiminnan ohjauksesta saatu palaute vaikuttaa nuoren minäkuvan ja identiteetin kehittymiseen. (Nurmi ym. 2006, 134–135 ja 142–143.)

Nuoruusiässä käyttäytymisen kontrollin painopiste muuttuu. Pikkulapsen käyttäytymisen kontrolli on ensisijaisesti ulkoista, vanhempien ja kasvattajien vastuulla, jonka jälkeen normaalin kehityksen myötä vanhempien kontrolli voi hiljalleen väistyä. Nuoren odotetaan sisäistäneen oikean ja väärän sekä oppineen hallitsemaan käyttäytymistään vastuullisesti. Erilaiset kehitykselliset vaikeudet ja esimerkiksi mielenterveyden häiriöt saattavat kuitenkin heikentää nuoren itsekontrollin kehittymistä. Silloin keskimääräiset odotukset voivat olla nuorelle liian vaativia ja käyttäytymisen kontrolli pettää epätoivotulla tavalla. Jälkinuoruudessa keskeisiä kehityksen paikkoja ovat arvot ja suhde yhteiskuntaan. Vääryytenä ja epäoikeuden-

mukaisuutena koetut seikat ja toivotonta tulevaisuutta lietsovat yhteiskunnalliset olosuhteet saattavat olla erityisesti jälkinuoruudessa käyttäytymisen kontrollin pettämiseen johtavia tekijöitä. (Kaltiala-Heino 2010, 41.)

Lapsille ja nuorille on tärkeää kehittyä vertaistensa kanssa, joita ovat heidän kanssaan suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä olevat. Erityisesti vertaisten kanssa tulevat konfliktit auttavat kehittymään ja näkemään asioita monipuolisemmin. Toisen vertaisen oleminen askeleen edellä helpottaa toisen oppimista ja mallin ottamista. Lapsuudessa ja nuoruudessa on merkitystä sillä, minkälaisen aseman erilaisissa ryhmissä saavuttaa ja siinä olennaista on hyväksynnän ja torjunnan suhde. Suositussa asemassa olevat ovat usein sosiaalisesti ja kognitiivisesti muita kehittyneempiä. Heiltä löytyy tasapainoa saavuttaa omia tavoitteita ja ylläpitää myönteisiä ihmissuhteita. Toisessa ääripäässä olevat torjutut ovat yleensä keskimääräistä aggressiivisempia tai vetäytyvämpiä ja kognitiivisesti taitamattomampia. Heillä on suurempi riski joutua monenlaisiin ongelmiin myöhemmin elämässään. Ryhmästatuksena voi olla huomiotta jääminen, joka harvemmin on pysyvää. Heillä on keskimäärin enemmän positiivisia kuin negatiivisia piirteitä ja ominaisuuksia. Keskelle sijoittuvat ristiriitaisessa asemassa olevat, joista sekä pidetään että joita inhotaan. Heidän käyttäytymisensä onkin yhdistelmä suosittujen ja torjuttujen piirteistä. Sosiometriseen statukseen vaikuttavat luonnollisesti ulkoisetkin ominaisuudet, kuten fyysiset poikkeavuudet, ulkonäkö, liikunnallisuus ja motoriset taidot. Erilaisissa ryhmissä arvostetaan erilaisia piirteitä ja ominaisuuksia. Lapsilla ja nuorilla ryhmässä saadut statukset kulkevat yleensä läpi kouluelämän ja saattavat senkin jälkeen jäädä heille itselleen ajatustasolla pysyviksi. (Salmivalli 2005, 15–17 ja 25–33.)

3.1.1 Rikosoikeudellinen näkökulma nuoreen rikosentekijänä

Nuoreksi rikosentekijäksi kutsutaan sellaista, joka on rikoksen tehdessään 15–21-vuotias nuori. Rikosoikeudellisen iän alaraja on alle 15 vuotta. Alle 15-vuotiaana rikoksen tehneen asiaa ei käsitellä oikeudessa tai tuomita rangaistavasti. Tällöin asiaa ei jätetä sikseen, vaan yhteistyötä tehdään sosiaaliviranomaisten ja poliisin kesken päämääränä pitää nuori poissa rikoksen poluilta. Nuorilla rikosentekijöillä on pienemmät tuomiot kuin täysi-ikäisillä. (Poliisi 2011a.) Rikosoikeudellisesta vastuukärajasta on puhuttu varsinkin viimeisen kymmenen vuoden aikana paljon. Erityisesti 1950-60-luvuilla rajaa olisi haluttu nostaa ja se ajatus jäi itämään vielä 2000-luvun taitteeseen saakka. Ikärajan muuttaminen suuntaan tai toiseen tarkoittaisi kuitenkin rikosoikeuden ja lastensuojelun käytäntöjen muuttamista ja uudelleenorganisointia. Lasten ja nuorten rikollisuuteen vaikuttamisessa lastensuojelu on saanut käyttämiensä toimenpiteiden tehottomuudesta kritiikkiä, koska toimenpiteillä ei ole rikosoikeudellisten rangaistusten tavoin riittävää pelotevaikutusta. Lastensuojelun perustehtävään ei kuitenkaan kuulu lasten pelottelu eikä yhteiskunnan turvallisuuden edistäminen. Lastensuojelus-

sa käytettävät toimenpiteet eivät myöskään perustu rikosoikeudellisten rangaistusten tavoin yhdenvertaisuuden toteutumiseen, vaan lapsen etuun ja yksilölliseen tarpeeseen. (Harrikari 2006, 268–269.)

Tutkimusten mukaan rikollisuus on paitsi ikäsidonnaista, myös sukupuolisidonnaista. Poikien rikollisuus on paljon yleisempää kuin tyttöjen. (Kivivuori 2006b.) Omaisuus- ja väkivaltarikokset ovat nuoruudessa yksilön elämänkaaren aktiivisimpia rikoslajeja. Viime vuosien poliistilastoissa alle 21-vuotiaiden osuus rikoslakirikoksista on ollut noin 20 %. Nuorisoriikollisuudesta puhuttaessa on hyvä muistaa, että monien rikoksien, kuten ympäristö- ja talousrikoksien, tekeminen on yleisimmillään aikuisuudessa. Aikuisia on luonnollisesti enemmän kuin nuoria, koska aikuisikä on huomattavasti pitempi. (Kivivuori 2009a, 2; Kivivuori 2006b, 15–16.) Suuressa osassa nuorten kokemasta väkivallasta ja muista rikoksista tekijänä on toinen nuori, mutta nuoriin kohdistuu myös aikuisten tekemiä tekoja. Vuonna 2008 kysytyistä kokemuksista yleisin oli väkivallan uhan kohteeksi joutuminen, mutta useat olivat kokeneet myös fyysistä väkivaltaa, koulukiusaamista ja omaisuuteensa kohdistuvia varkauksia. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna pojat ovat rikoslajikkeesta riippumatta enemmän uhrin asemassa, mutta tasaisesti uhriksi joutuvat niin pojat kuin tytötkin varkauksissa ja vamman aiheuttaneissa väkivaltateoissa. Kehityksenä nähdään molemmilla sukupuolilla, että uhrikokemukset ovat lisääntyneet. Tähän kehitys ei ole selitettävissä yhdellä tekijällä, sillä nuorten uhrikokemuksiin yhdistyy riskitekijöinä erityyppistä ongelmakäyttäytymistä ja se näyttäisi koskevan kaikenlaisia nuoria. (Salmi 2009, 32–36.)

Kaiken kaikkiaan nykynuoret ovat lainkuuliaisempia kuin samanikäiset 15 vuotta sitten. Nuorten tekemien rikosten määrän kehitys vaihtelee niin rikoslajeittain kuin ikäryhmittäin. Viimeisen kymmenen vuoden selkeimpiä muutoksia on varkauksien väheneminen 15–17-vuotiaiden keskuudessa, kun puolestaan 18–20-vuotiaiden keskuudessa tilastoitu vakava väkivalta on yleistynyt. Uusi teknologia on tuonut uusia muotoja niin rikosten tekemiseen kuin uhriksi joutumiseen. Nuoret altistuvat aikuisia useammin väkivallan uhriksi. (Rikollisuustilanne 2009 2010.) Erityisesti väkivaltaan liittyvistä teoista koulukiusaamisen määrä on kasvanut. Kehitysuuntina vuosien 1995–2008 välillä voidaan havaita nuorten rikoskäyttäytymisessä, että omaisuusrikokset ovat vähentyneet ja väkivalta sekä huumaaavien aineiden käyttö on pysynyt suhteellisen vakaalla tasolla. Varastaminen ja vahingonteot vähenivät voimakkaasti aina vuoteen 2001 asti, jonka jälkeen niiden määrä on pysynyt suhteellisen samana. Tänä päivänä omaisuusrikokset ovat käytännössä yhtä yleisiä molemmilla sukupuolilla. Huumaaavien aineiden ja lääkkeiden päihdekäyttö on pysynyt kaiken kaikkiaan hyvin samalla tasolla vuosien 1995–2008 aikana, mutta erityyppisten aineiden käytön yleisyys on kuitenkin vaihdellut kyseisenä aikana. Viimeisen neljän vuoden aikana vähentyneitä tekoja ovat marihuanan ja hasiksen käyttö sekä auton varastaminen. Kotoa varastaminen, koulukiusaaminen sekä lääkkeiden käyttö päihteenä ovat puolestaan lisääntyneet. Tietotekniikan kehittymisen aikana on uutena tekona lisäänty-

nyt luvaton verkkolataaminen. (Salmi 2009, 3–5.) Nykyään nuorten vapaa-ajan viettäminen on muuttunut enemmän tietokoneella istumiseksi, jolla on selkeää vaikutusta kodin ulkopuolella tapahtuviin rikoksiin. Lainkuuliaisuuden lisääntymiselle nuorten keskuudessa saattaa olla monia syitä, mutta jotain vaikutusta on varmasti poliisin lisääntyneellä ja tehostuneella valvonnalla sekä kansalaisten omalla ilmiantoaktiivisuudella.

3.1.2 Sosiaalityön väliintulo nuorten rikoskierteen katkaisussa

Alaikäiseen ja erityisesti 15–17-vuotiaaseen kohdistuu rikosoikeudellisten seuraamusten lisäksi aina lastensuojelullisia toimenpiteitä. Vakavampi rikos ja päihteiden käyttö ovat nuoren kohdalla erityisen huomioonotettavia seikkoja ja vaativat lisätoimenpiteitä. (Elfgren & Juntunen & Norppa 2007, 88.) Lasten ja nuorten parissa työskentelevät tahot ovat velvoitettuja tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos huoli lapsen tai nuoren huolenpidosta, olosuhteista tai käyttäytymisestä herää (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Pohjoismaissa on tyypillistä, että rikos- ja sosiaalioikeudelliset instituutiot toimivat periaatteellisesti erillään. Pohjoismaiden 15 vuoden rikosoikeudellista vastuukärajaa voidaan pitää kansainvälisessä vertailussa varsin korkeana. Pohjoismaisessa mallissa sosiaaliviranomaiset vastaavat mahdollisista toimenpiteistä, joita voidaan käyttää rikosvastuun ikärajaa nuorempiin henkilöihin. Nykyaikaisen lastensuojelun ja rikollisuuden ilmiöiden yhteiskentän synnyn voidaan nähdä sijoittuvan 1800-luvulle, joka kytkeytyy uusien kansallisvaltioiden syntyyn ja lapsiväestön hallinnointia koskeviin nationalistisiin tavoitteisiin. Jo silloin lapset erotettiin aikuisista ja heidän erityislaatuisuutensa otettiin huomioon rikosoikeudellisissa käytännöissä. Uudistukset lapsia koskeviin säännöksiin rikoslaissa alkoivat Napoleonin aikana Ranskasta, joissa arvioitiin lapsen kykyä ymmärtää tekonsa rangaistavuus. Tästä monet Euroopan maat alkoivat ottaa mallia. Toinen uudistuksen aika sijoittui 1800-luvun loppupuolelle, kun italialaisen rikosoikeuden positivistinen ja saksalaisen moderni sosiologinen rikosoikeuskoulukunta painottivat entistä tehokkaampia keinoja taistelussa rikollisuutta vastaan ja kriminaalipoliitisten toimenpiteiden perustamista empiiriseen tutkimustietoon. Tämän lisäksi koulukunta muotoili lapsia varten suojelu- ja pakkokasvatusopin, jonka mukaan rikollisuuteen ajavalta pahantapaiselle käytökselle oli tehtävä ajoissa loppu. Lähtökohtana tässä ajattelussa ei ollut suojella lapsia rikolliselta tieltä vaan suojella yhteiskuntaa rikollisilta lapsilta. Sittemmin lasten suojeleminen rikolliselta tieltä käsitettiin osana valtion ja yhteiskunnan tehtävää huolehtia lapsista, jonka myötä lastensuojelulakia alettiin työstää 1900-luvun alkupuolella. Vuosina 1940-43 säädettiin nuorisorikoslainsäädäntö, koska lastensuojelulaissa oli huomattu rikosoikeuskäytäntöihin liittyviä puutteita. Lainsäädäntöön ja lastensuojelun käytäntöihin tuli muutoksia hiljalleen, mutta 15 vuoden rikosoikeudellinen vastuukärajä on pysynyt samana lain säätämisestä lähtien. (Harrikari 2006, 253–260.)

Lastensuojelun näkökulmasta lasten rikollisuutta ajateltiin 1800-luvun lopulla heikkotahtoisuutena, 1930-luvulla lapsen suojelemisena epäsuotuisalta ympäristöltä ja 1950-luvulla lapsen sopeuttamisena. 1980-luvulla uudistettu ja nykyisin voimassa oleva lastensuojelulainsäädäntö perustuu edeltäjänsä verrattuna hyvin erilaisille perusolettamuksille. Siinä lapsi nähdään oikeuksia omaavana ja lapsen etu on kaikessa etusijalla. (Harrikari 2006, 262–263.) Aika on siis muuttanut käsitystä lapsesta ja hänen kyvykkyydestään ja ymmärryksestään. Lapsi rinnastetaan yhä useammin aikuiseen ihmiseen, mutta lasta kuitenkin täytyy holhota ja huoltaa. Nykyään myös median antaman informaation ajatellaan olevan riittävää lapsille, ja siksi ymmärrystä kiellettyihin ja väärin asioihin oletetaan olevan kehittynyt jo varhaisessa vaiheessa.

Varhainen puuttuminen on löytänyt paikkansa lastensuojelun ennaltaehkäisevässä työssä ja se saapui Suomeen rikostorjunnan kautta. Siinä keskeisinä ajatuksina on mahdollisimman varhainen oireiden havaitseminen ja niihin puuttuminen korjaavalla tavalla. Nykyinen käytäntö on painottunut enemmän kontrolloivaan kuin välittävään huolehtimiseen. (Harrikari 2006, 271.) Ristiriitaa voidaan nähdä siinä, että varhaiseen puuttumiseen ei ole riittävästi resursseja. Usein sellaiset tahot toteuttavat varhaista puuttumista lasten ja nuorten kohdalla, joilla on aivan jokin muu perustehtävä. Työntekijöiden tulisi saada varhaiseen puuttumiseen enemmän mahdollisuuksia ja yhteistyön muiden tahojen kanssa olisi toimittava, jotta asioilla voidaan tehdä yhdessä jotain eikä ongelmien ratkaisu jää yhden toimijan harteille.

3.2 Rikollisuudelta suojaavat tekijät, arvot ja moraalit

Tutkimuksen mukaan rikollisuudelta suojaavia tekijöitä ovat psyykkinen vastustus- ja sopeutumiskyky sekä sitkeys, joihin kuuluu erilaisia henkilökohtaisia voimavaroja kuten älykkyys, emotionaalinen vakaus, sosiaalinen kypsyys ja psyykkinen energia (Elonheimo 2010, 25). Jokaiselle yksilölle kehittyy myös tietynlainen moraalit-identiteetti, johon kuuluvat kaikki omaksumat normit ja arvostukset sekä saadut vaikutteet, kohtelut ja kasvatus. Se sisältää yksilön käsityksen siitä, millainen hän on ja millainen puolestaan haluaisi olla. Tämä kokonaisuus rajaa eri tavoin yksilön toimintaa. (Heberlein 2008, 103.)

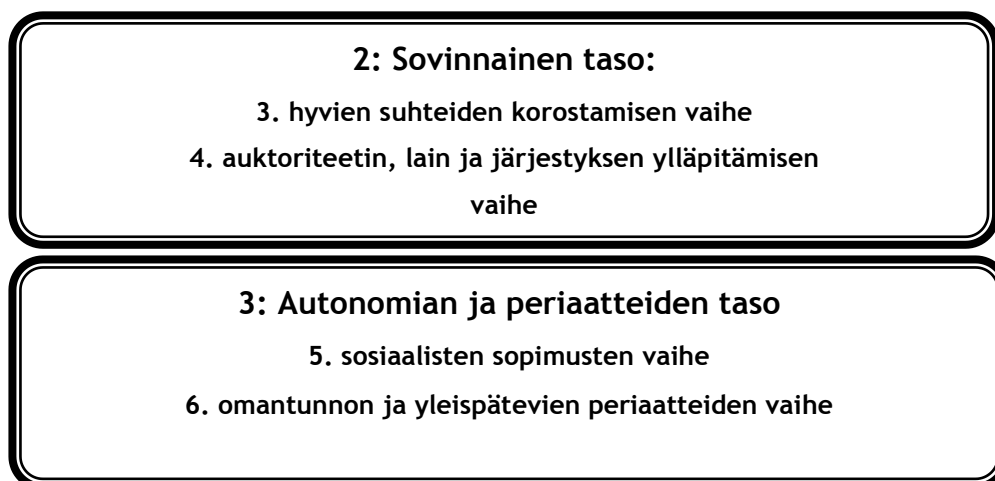
Moraalipsykologialla on olennainen osuus nuorten riski- ja rikoskäyttäytymisen taustalla, koska sen avulla voidaan tarkastella vallitsevia arvoja ja moraalin rajoja. Arvot ja moraalit ohjaavat ihmisen tekemiä valintoja. Friedrich Nietzsche on tunnettu moraalifilosofiastaan ja ajatuksistaan ihmisen toiminnasta moraalin vastaisesti, jolloin ihminen toimii epäitsekkäästi. Nietzscheen mukaan kristilliseen lähimmäisenrakkauteen pohjautuva moraalit oli ”orjamoraalia”. Sen sijaan historian emeritusprofessori ja kirjailija Susan Hanley oli Raamattuun pohjautuvan moraalin puolestapuhuja. (Helkama 2009, 9–14.) Suomalaisessa kulttuurissa luterilainen moraalit-likäsitys ja länsimainen oikeusajattelu ohjaavat toimintaamme voimakkaasti. Luterilaisen moraalit-likäsityksen mukaan ihminen on vajavainen ja tekee syntiä, mutta hänen tulisi tunnustaa

syntinsä, katua tekoaan ja anoa anteeksiantoa Jumalalta. Tämän jälkeen hänen tulisi oppia virheestään. Länsimaisen oikeusajattelun taustalla oli roomalainen oikeus, jonka mukaan kasvava ihmisjoukko tarvitsee yhteiset pelisäännöt. Nykyään länsimainen oikeusajattelu pitää rangaistusta ennaltaehkäisyinä, ja vankiloiden tarkoitus on eristää turvallisuutta vaarantavat yksilöt yhteiskunnasta. Luterilaisuudessa korostuu vastuunottaminen teoista, joka käsittää myöntämisen, ymmärtämisen ja asian sisäistämisen. (Ahola & Hirvihuhta 2002, 19–20.)

Vuonna 1932 Piaget julkaisi tutkimuksen lasten moraalisen arvostelukyvyn kehityksestä, jota Lawrence Kohlberg lähti edelleen kehittämään omaksi kognitiiviseksi moraalikehitysteoriakseen. Kohlbergin teorian ydin on, että kaikilla yksilöillä kaikissa kulttuureissa kasvatuksesta ja koulutuksesta riippumatta kehityksen suuntana on moraalijattelun korkein muoto. Hänen teoriasensa mukaansa moraalit kehittyvät vaiheesta toiseen tavoitteena rikas ja pätevä ajattelukyky. Moraalinen ajattelu on Kohlbergin teoriassa kolmitasoinen, jotka sisältävät vielä kaksi eri vaihetta. Nämä vaiheet määrittävät erilaisten moraaliongelmien ratkaisujen perusteiden pohjalta. Tasot on nimetty seuraavasti: esisovinnainen, sovinainen ja autonominen eli periaatteiden taso. Ensimmäinen eli esisovinnainen taso jakautuu vaiheiltaan rangaistukseen ja tottelevaisuuteen sekä välineellisyyteen ja suhteellisuuteen. Ensimmäisellä tasolla teon oikeudenmukaisuutta määrittelee rangaistuksen välttäminen ja auktoriteetin totteleminen. Toinen eli sovinainen taso sisältää vaiheet hyvien suhteiden korostamisesta sekä auktoriteetin, lain ja järjestyksen ylläpitämisestä. Tällä tasolla oppimisen edellytyksenä on muiden ihmisten ja yhteiskunnan olemassaolon sekä vaatimusten ymmärtäminen. Laki ja moraalit sekoitetaan keskenään, joista ensimmäisen koetaan vielä olevan täysin muuttumaton ja ehdoton. Toiseen tasoon kuuluvat kolmas ja neljäs vaihe, joista ensimmäisessä oikea ja väärä määritellään tekijän motiivien ja aikomusten sekä muiden hyvien ominaisuuksien perusteella. Neljännessä vaiheessa arvostusta annetaan auktoriteetin yhteiskunnalliselle asemalle ja siihen liittyviin velvollisuuksiin ja oikeuksiin, jolloin ihmisten tulisi noudattaa lakia ja olla muiden hyvinvoinnista samalla vastuullisia. Kolmannella eli autonomian ja periaatteiden tasolla moraalit arvot ymmärretään sellaisinaan ja normeja ja niiden toimivuutta osataan perustella hyödyllisesti. Päätökset tehdään niiden hyötyjä ja haittoja yhteiskunnallisesti tarkastelemalla, jolloin lait ja normit koetaan lähinnä suuntaa antaviksi. Viimeiseen tasoon kuuluvissa viidennessä ja kuudennessa vaiheessa yhteiskunnalliset periaatteet määrittelevät oikean. Moraali-ongelmista on nyt kehittynyt huomattavasti monimutkaisempia, koska ratkaisua pohdittaessa yhteiskunta ja yksilö asettuvat vastakkain. (Airaksinen 1987, 51–54.)

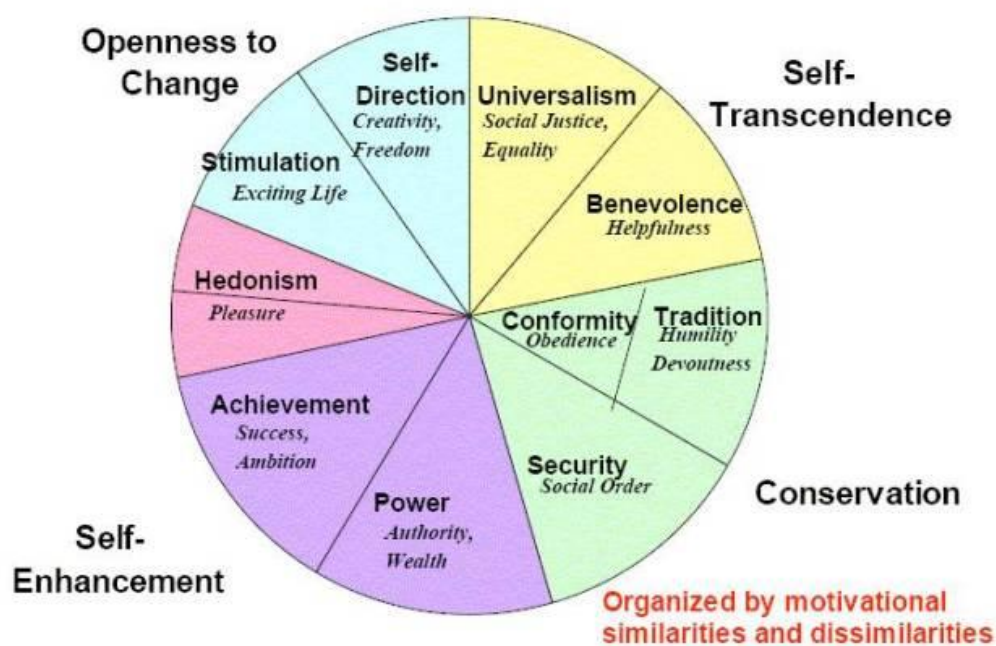
1: Esisovinnainen taso:

- 1. rangaistuksen ja tottelevaisuuden vaihe**
- 2. välineellisyyden ja suhteellisuuden vaihe**

Kuva 1: Lawrence Kohlbergin moraaliteorian kehittymisen tasot.

Sosiaalipsykologisen arvotutkimuksen nimiä tänä päivänä on Shalom Schwartz ja hänen teori-
ansa perusarvoista ja niiden rakenteesta. Hänen mukaansa perusarvot voidaan jakaa neljään
osaan: itsensä ylittämiseen, säilyttämiseen, itsensä korostamiseen ja muutosvalmiuteen. It-
sensä ylittäminen sisältää universalismin ja hyväntahtoisuuden arvot, Säilyttämiseen kuuluvat
yhdenmukaisuus, perinteet ja turvallisuus, itsensä korostamiseen puolestaan valta, suoriutu-
minen ja mielihyvä, muutosvalmiuteen liittyvät taasen itseohjautuvuus ja virikkeisyys. Suoma-
laisessa tutkimuksessa on lisäksi otettu huomioon henkisyys ja työ, jotka sisältävät henkisen
ja hengellisen ulottuvuuden arkisessa elämässä sekä työhön liittyviä suomalaisia periaatteita,
kuten täsmällisyyden, ahkeruuden ja pitkäjänteisyyden. (Helkama 2009, 34–36.) Nuori ihmi-
nen käy läpi niin omia kuin ulkoapäinkin tulevia arvoja ja muodostaa niistä uudenlaisen arvo-
maailman ympärilleen, jonka rajoissa hän tekee valintoja jatkossa. Luonnollisesti arvot muut-
tavat elämän eri tilanteissa ja tapahtumissa, mutta yleensä toiminnan perustalla vaikuttavat
pysyvät arvot ja periaatteet. Arvot näkyvät elämän eri osa-alueilla, kuten perhe-elämässä,
työssä, vapaa-ajan aktiviteeteissa ja suhtautumisessa yhteiskunnallisiin asioihin.

Kuva 2: Shalom Schwartzin teoria perusarvoista ja niiden rakenteesta

Nuori kohtaa monenlaisia omakohtaisia arkielämän moraaliongelmia. Wark ja Krebs ovat jao-
telleet tällaiset moraaliongelmat antisosiaalsiin, prososiaalsiin ja sosiaalisen paineen dilem-
moihin. Antisosiaalisessa dilemmassa vastustetaan houkutusta, jossa ovat vastakkain oma etu
ja yleisesti hyväksytty moraalisääntö. Tällainen dilemma voi tulla nuorella eteen, jos hän
vaikka ihastuu kaverinsa seurustelukumppaniin. Antisosiaalinen dilemma on myös rikkomuk-
seen reagoiminen, kuten kaverin epärehellisestä teosta kertominen. Toisten tarpeisiin rea-
goiminen eli auttaminen on prososiaalinen dilemma, kuten kaverin humalassa ajamisen estä-
minen. Lojalaaisuuteen liittyvissä dilemmoissa ristiriita tulee siitä, että joudutaan miettimään
kenen odotuksien mukaan tulisi toimia. Sosiaaliseen paineeseen liittyvissä dilemmoissa yksilöä
painostetaan toimimaan vastoin omaa identiteettiään tai arvojaan. Nuori voi kohdata tällai-
sen dilemman, kun tiivis kaveriporukka tai jengi suojelee yhden jäsenensä olinpaikkaa viran-
omaisten häntä etsiessä. Dilemman sijoittaminen tiettyyn tyyppiin riippuu siitä miten näkö-
kulma määritellään. (Helkama 2009, 197–200.) Moraaliset dilemmat näkyvät hyvin tämän päi-
vän nuorten epävarmuudessa ja ristiriitaisuudessa. Nuorten ja aikuisten moraalisten dilemmo-
jen ratkaisukyky lähtee erilaisista lähtökohdista käsin.

Arvojen tehtävinä on yhteiskunnan joustava toiminta ihmisten ja ihmisryhmien välisen yhteis-
työn ja keskinäisen tuen myötä kannustaa älyllisiin ponnisteluihin uusien ideoiden ja tekni-
koiden synnyttämiseksi sekä antaa oikeutus omien halujen ja tarpeiden tyydyttämiseen ryh-
män tavoitteiden saavuttamisen sallimissa rajoissa. Ihmiset arvostavat usein sellaista, mitä
heiltä löytyy paljon. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi vapaus ja onnellisuus. Poikkeuksena

ovat aineelliset arvot ja turvallisuus, joiden puute saa niiden arvon nousemaan. (Helkama 2009, 55–56.)

3.3 Riski- ja rikoskäyttäytyminen

Riski- ja rikoskäyttäytymiseen on jo pitkään pohdittu syitä. Hyvä ja yksinkertainen selitys on, että löytyy sopiva tekijä rikokselle, jolla on sopiva kohde tai uhri ja tätä tapahtumaa on tukemassa puutteellinen valvonta. Rikoksen tekijä on motivoitunut tekoonsa tai otollisena ominaisuutena voi olla päihteidenkäyttöä, jolloin rikos voi tuntua sillä hetkellä järkevältä asialta. Sopiva kohde tai uhri määrittyy tilaisuuden perusteella, mutta rikollisuutta on edistänyt yhteiskunnan kaupungistuminen ja vaurastuminen. Valvonta koostuu laeista ja viranomaisvalvonnasta, mutta myös epävirallisesta kansalaisten omasta valvonnasta ja yhteisöllisestä vastuusta. (Lappi-Seppälä 2006, 41; Laitinen & Aromaa 2005, 31–33.) Varsinainen rikosentekijä ei välttämättä ole aina motivoitunut, vaan joskus voi olla kyse painostuksesta tai avunannosta jostain muusta syystä johtuen. Uhrin olemuksesta on puhuttu mediassa paljon nimenomaan uutisoitaessa naisten raiskauksia. Yleinen ajatus onkin, että nainen tulee sopivaksi raiskauskohteeksi provosoivalla pukeutumisellaan. Nykyään taloudellisen tilanteen heikkenemisen vuoksi ollaan yhä enemmän huolissaan poliisin resurssien vähentämisestä ja täten valvonnan heikkenemisestä.

Poikkeava käyttäytyminen on yksi rikoksen tekijän tyypillisistä piirteistä. Yleisesti ajateltuna normaalista poikkeava käyttäytyminen ei ole aina tuomittavaa tai haitallista, vaan se saattaa olla yhteiskunnan kautta hyödyllistäkin esimerkiksi poikkeavan suuren innovatiivisuuden ja kekseliäisyyden vuoksi. Negatiivisella tavalla poikkeavaan käyttäytymiseen liittyy yhteiskunnan virallisesti hyväksymien normien vastaisuutta. Yhteiskunnassa täytyykin laatia yhteiset pelisäännöt, että yhteiskunta toimisi hyvin. Rikollista tekoa voidaan tarkastella siis myös rationaalisen valinnan teorian valossa. Yksilö toimii tilanteissa siinä olevan tiedon puitteissa ja tekee siten rationaalisia valintoja. Valinta muodostuu sillä hetkellä olevan tiedon lisäksi rikosentekijän temperamentista ja älykkyydestä. Myös rikollisen teon työmäärä ja välittömän hyödyn arviointi vaikuttavat teon toteutumiseen. (Laitinen & Aromaa 2005, 18 ja 75–77.) Joskus voi olla pienempi paha tehdä rikos nimellisesti, mutta auttaa jotakin ihmistä siinä samalla. Kritiikkiä ihmisten keskuudessa on herättänyt se, että puolustautuminen tai johonkin tilanteeseen väliin meneminen voidaan joskus tuomita rikollisena toimintana. Tällaisessa tilanteessa ei aina nähdä kokonaisuutta, ja niin kutsuttu päätekijä pääsee helpolla.

Rikoskäyttäytyminen voidaan karkeasti jakaa kahteen perustyyppiin: nuoruuteen rajoittuvaan ja elämänkaaren läpi kestävään rikollisuuteen. Nuoruuteen rajoittuvan rikollisuuden erityispiirre on se, että sitä selittävät suurelta osin ympäristötekijät, kuten rikollinen kaveripiiri. Nuoruuteen ajoittuva rikollisuus voidaan nähdä siihen kuuluvana ilmiönä, joka liittyy osana

nuoruuteen ja kehitysprosessiin. Elämänkaaren läpi jatkuvaan rikoskäyttäytymiseen yhdistyy selkeästi pysyvien yksilötekijöiden voimakas vaikutus. Rikoskäyttäytymiselle altistavia yksilön persoonallisuuspiirteitä ovat muun muassa aggressiivisuus, impulsiivisuus, heikko itsekontrolli ja negatiivinen emotionaalisuus. Kognitiivisista tekijöistä voidaan nostaa esiin kognitiiviset kyvyt ja lukihäiriöt. Tutkimuksissa on havaittu, että pysyvien yksilötekijöiden, kuten persoonallisuuden ja kognitiivisten kykyjen vaikutus rikollisuuteen vaihtelee elämänkaaren eri vaiheissa. Niiden vaikutus on voimakkaimmillaan lapsuudessa, heikoimmillaan murrosiässä voimistuen taas iän myötä murrosiän jälkeen. (Aaltonen & Kivivuori 2009, 19.)

Nuorten rikoskäyttäytymistä on tutkittu ja tutkimustuloksissa näkyy, ettei rikosten tekeminen jakaudu tasaisesti nuorten kesken, vaan murto-osa nuorista tekee suurimman osan ikäryhmänsä rikoksista. Puolet nuorista ei ole tehnyt yhtäkään rikosta, kun taas eniten rikoksia tehneiden nuorten ryhmä on tehnyt noin puolet kaikista nuorten teoista. (Salmi 2009, 16 ja 19–20.) Nuorten omakin asenne ikäistensä tekemiin rikoksiin on muuttunut 2000-luvulla jyrkemmäksi. Rikosten tekemistä ei enää katsota nuoruuden kokeiluihin kuuluvaksi ja rajojen hakemiseksi eikä rikoksia yhdistetä nuorten pahan olon purkamiseen. Niiden sijaan tärkeäksi on noussut yksilön selviytyminen yhteiskunnassa ja kilpaileminen paremmuudesta toisten kanssa. (Kivivuori 2006a, 48.) Tämä viittaa selkeästi siihen, että nuoret arvostavat yhä enemmän niin sanottua maalaisjärjen käyttöä ja yhteiskunnan turvallisuutta, johon yhdessä voidaan vaikuttaa olemalla tekemättä rikoksia itse ja valvomalla ja valistamalla kanssaihmiä oikeudellisuudesta.

3.3.1 Syrjäytyminen ja ryhmäilmiö ääripäinä

Kriminologisessa tutkimuksessa syrjäytymisellä viitataan siihen, että yksilön siteet sosiaalista kontrollia ylläpitäviin keskeisiin tekijöihin ovat heikenneet tai katkenneet. Näitä keskeisiä tekijöitä yksilön elämässä ovat perhe, koulu, kulutus ja työ. Kriminologiassa on havaittu yhteneväisyyttä sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikosalttiuden välillä. Yhteneväisyys näkyy siinä, että syrjäytyminen on rikollisuuden syy ja, että rikollisuus on syrjäytymisen syy. Syrjäytymistä vähentämällä voidaan vähentää rikollisuutta ja toisinpäin. (Kivivuori 2009a, 3.) Koulutuksen ja rikollisuuden välillä on havaittu varsin selkeä yhteys, ja erityisesti riski syyllistyä pahoinpitelyrikokseen vaihtelee voimakkaasti koulutustason mukaan. Tilastojen mukaan pelkän peruskoulun suorittaneista noin 6–10 % on syyllistynyt pahoinpitelyyn, joka tuli poliisin tietoon. Sitä vastoin ammattikoulutuksen tai lukiotasoisien koulutuksen suorittaneista pahoinpitelyyn syyllistyneiden osuus on selkeästi pienempi. Tutkimusten perusteella rikoskäyttäytyminen käynnistää negatiivisia vaikutuksia, kuten syrjäytymistä koulutuksesta, työelämästä ja vakaista parisuhteista. Vanhempien koulutustasolla ei rikoskäyttäytymiseen ole havaittu olevan merkittävää vaikutusta. (Aaltonen & Kivivuori 2009, 22–23.) Elonheimon tutkimuksessa on tullut ilmi, että nuoruudessa rikoskäyttäytymiseen varsinkin pienellä paikkakunnalla vai-

kuttivat erityisesti asuminen, vanhempien ero, seurustelu, itse ilmoitettu antisosiaalisuus, säännöllinen tupakointi ja humalajuominen. Tutkimuksessa tulee myös esille opettajien näkökulma siihen, että jo lapsissa voidaan nähdä orastavaa rikoskäyttäytymisalttiutta. (Elonheimo 2010.)

Nuorten rikoskäyttäytyminen on luonteeltaan ryhmäkäyttäytymistä ja kyseisen ilmiön sosiaalisuus näkyy sekä itse käyttäytymisessä että sen motiiveissa. Nuoret tekevät suuren osan teoista ikätovereidensa seurassa ja kaveripiirin rikoskäyttäytymisellä on merkittävä vaikutus nuoren omaan rikoskäyttäytymiseen. Rikosten tekemiseen liittyy myös sosiaalisia motiiveja, kuten näyttämisen tarvetta ja ryhmän painetta, mutta se voi olla osa tietynlaista ajanviettokulttuuria. Selvää ryhmälähtöistä rikoskäyttäytymistä on havaittu sekä mietojen että muiden huumeiden käytössä erityyppisissä vahingonteoissa ja omaisuusrikkomuksissa sekä koulu-kiusaamisessa. Päihdekokeiluista lääkkeiden käyttö päihtymistarkoituksessa ei ollut yhtä voimakkaasti ryhmätoimintaa kuin huumeiden käyttö, sillä puolet viimeisimmistä käyttötapauksista oli tehty yksin. Myös monet väkivallanteot, pahoinpitely ja uhkaaminen varastamistarkoituksessa oli tehty useimmiten yksin. Sukupuolittaisesti tarkasteltuna niin tyttöjen kuin poikienkin rikoskäyttäytyminen on ryhmäkäyttäytymistä, mutta karkeasti arvioiden tytöt toimivat silti useammin ryhmässä. Luonnollisesti ryhmäluonteinen rikoskäyttäytyminen on yhteydessä alkoholinkäyttöön, mutta poikkeuksena ovat yksin tehdyt pahoinpitelyrikokset. (Salmi 2009, 25–26.)

3.3.2 Muita rikoskäyttäytymistä selittäviä teorioita

Nuorisorikollisuudelle on olemassa sosiologisia selityksiä, jotka yhdessä käyttäytymisgenetiikan ja yksilöriskimallien kanssa auttavat meitä ymmärtämään rikollisuutta. Sosiologian rikollisuusselityksiä ovat paineteoria, kontrolliteoria, oppimisteoria ja leimautumisteoria. Nämä voidaan edelleen pilkkoa selityksinä turhautumiseen, sosiaalisesta kontrollista irtautumiseen, rikollisuuden oppimaan oppimiseen ja leimautumiseen. Nämä kaikki selitykset kietoutuvat toisiinsa vahvasti. Paineteorian mukaan turhautuminen lähtee siitä, kun yksilö haluaa enemmän kuin mihin hän pystyy tai mitä hän voi saada. Tähän dilemmaan yksilö lähtee etsimään erilaisia ratkaisuja, jonka tuloksena hän mukautuu, kangistuu kaavoihin, vetäytyy, kapinoi tai uudistuu. Uudistaja ja vetäytyjä ovat näistä niitä, jotka lähtevät rikolliselle tielle. Heikot kognitiiviset kyvyt saattavat vaikeuttaa laillisten keinojen löytämistä, kuten oman elämän peruspilareiden rakentamista. Sosiaalisen kontrollin puute selittää rikollisuutta, koska kaikilla ihmisillä on motivaatiota normien rikkomiseen, mutta heidän sidoksensa muihin ihmisiin ja laillisiin instituutioihin estävät heitä ajautumasta rikolliselle tielle. Sosiaalinen kontrolli voidaan jakaa viralliseen ja epäviralliseen kontrolliin. Virallinen kontrolli sisältää kaikki ne tahot ja toimet, jotka pyrkivät valvomaan virallisen normien toimeenpanoa. Epävirallinen kontrolli taas on epämääräisyydessään kaikkeen yksilön toimintaan liittyvää, kuten perheen ja ystävien

kontrolli. Sosiaalisen kontrollin myötä yksilön ajankäyttö on järkevämpää ja yhteisöstä häneen voi kohdistua sopivanlaisia käyttäytymispaineita. (Kivivuori 2006b, 161–166.)

Oppimisteoria keskittyy lähinnä ryhmässä tapahtuvaan oppimiseen, jolloin rikoskäyttäytymistäkin ajatellaan opittuna tapana. Se opitaan muiden kanssa käytävän vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kautta. Ryhmässä opittua rikoskäyttäytymistä on tekniikoiden oppiminen, motiivien ja asenteiden omaksuminen. Tällainen opittu rikoskäyttäytyminen perustuu usein palkitsemiseen ja rankaisemiseen. (Kivivuori 2006b, 168–170.)

Rikollisuudessa niin suojaavana kuin riskitekijänä voidaan nähdä kontrolliteoria, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat sekä hyviä että pahoja, ja näin ollen yhtä lailla potentiaalisia rikollisia. Teorian mukaan rikoksiin ajautuvat kuitenkin vain sellaiset, joilla ei ole riittävän lujia ja tavanomaisia ihmissuhteita ja sosiaalisia yhteisöjä. Myös lainkuuliaisuus, kiinnostus hyväksytyihin päämääriin, ajan ja energian käyttö yhteiskunnassa arvostettuihin tehtäviin sekä usko yhteisiin arvoihin toimivat kaikki rikollisuutta ehkäisevinä tekijöinä. (Laitinen & Aromaa 2005, 64–65.) Parisuhde, työpaikan saaminen, opiskelun tai asepalveluksen aloittaminen, kaupungista pois muuttaminen tai rikollisesta piiristä irtaantuminen voivat olla elämässä merkityksellisiä käännekohtia, jotka auttavat pääsemään pois rikolliselta uralta.

Leimautumisessa puolestaan on kyse pääasiassa näkyvästä ja virallisesta puolesta eli esimerkiksi rikosseuraamukset vaikuttavat sosiaalisten reaktioiden kautta yksilöön. Tästä johtuvat reaktiot yksilössä itsessään lisäävät alttiutta jatkossa rikoskäyttäytymiseen. Poikkeavan henkilön leiman saaminen vaikuttaa yksilön itseymmärrykseen ja rakentaa sen kautta uutta identiteettiä, joiden myötä rikosten määrä voi lisääntyä. Poikkeava leima vaikuttaa negatiivisesti yksilön ympäristöön, kuten työelämään ja sosiaalisiin suhteisiin. Sosioekonomiset tekijät vaikuttavat yhdessä virallisen leimaamisen kanssa rikosriskin kohoamiseen. Rikosseuraamusten myötä yksilö saattaa myös luoda kontakteja muihin rikollisiin ja tällöin ryhmäytyminen rikosaktiivisten kanssa nostaa edelleen uusintarikollisuuden mahdollisuutta. Kaiken kaikkiaan rikosseuraamukset ovat omiaan lisäämään yksilöiden rikosalttiutta. (Kivivuori 2006b, 175–178.)

Normittomuutta ja yhteisön kykenemättömyyttä luoda yhteisiä pelisääntöjä tarkastellaan anomia- eli paineteoriassa. Tämän vuoksi yksilöt eivät saa tukea eettiseen käyttäytymiseen, mikä aiheuttaa rikollisuutta. Normijärjestelmässä voi tulla äkillinen muutos, jonka myötä yhteiskunnan uusiin sääntöihin kestää sopeutua. Normeista poikkeaminen ei tarkoita, että yksilö siirtyisi täysin normittomaan tilaan. (Laitinen & Aromaa 2005, 60.) Tällaista kilpajuoksua yhteiskunnan ja yksilön välillä on esimerkiksi nuorten keskuudessa uusien muuntohuumeiden kanssa. JWH oli toissakesänä täysin uusi muuntohuume, jota nuoret alkoivat kokeilla. JWH ei noussut suureen suosioon, joten se jää historiaan tai korkeintaan jonkin marginaaliryhmän

käyttöön ja seuraava muuntohuume on jo tuloillaan. Viranomaiset eivät koskaan pysty täysin pysymään uusien muuntohuumeiden perässä ja nuoret puolestaan maailmalle avoimina lähteivät helposti kokeilemaan kaikkea uutta.

3.4 Seuraukset ja rekisterit

Usein rikoksesta voi aiheutua jotain vahinkoa, joka yleensä korvataan. Lain mukaan vahingonkorvausvelvollisuus koskee kaikkia iästä riippumatta. Pienten lasten aiheuttaessa korvattavia vahinkoja, on otettava huomioon se, etteivät lapset aina ymmärrä aiheuttamaansa vahinkoa. Vanhemmat voivat siitä huolimatta joutua korvausvastuuseen. Vanhemmat joutuvat korvausvastuuseen kuitenkin vain, jos katsotaan, etteivät he ole riittävästi valvoneet ja kasvattaneet lapsiaan. Jossain tapauksissa vakuutusyhtiö voi olla myös korvaava taho, mutta se yleensä vaatii rikoksenteikijää maksamaan vahingon aiheuttamat kustannukset takaisin. (Elfgren ym. 2007, 89.) Vahingonkorvausvelvollisuutta on kuitenkin mahdollisuus sovitella, jos olosuhteet ovat sellaiset, että täyden korvauksen määrittäminen alaikäisen lapsen maksettavaksi olisi kohtuutonta. (Oikeuslaitos 2010.) Vahingonkorvausvelvollisuuden lisäksi seuraamuksia ovat sakot, ehdollinen ja ehdoton vankeusrangaistus, elinkautinen vankeusrangaistus ja yhdyskuntapalvelu. Rangaistukseen vaikuttavia tekijöitä puolestaan ovat 15 vuotta tai sitä nuorempi, ymmärrystä ja täyttä ymmärrystä vailla oleminen, tuottamus tai tapaturma, hätävarjelu, pakkotila, rikoksen yritys, tehokas katuminen ja osallisuus rikokseen. Lisäksi tuomioistuimien voi jättää tuomitsematta teon vähäisyyden, kohtuuttomien seuraamusten, tehdyn sovinnon ja alaikäisen teon ymmärtämättömyyden ja harkitsemattomuuden vuoksi. (Elfgren ym. 2007, 80–88.)

Rikoksista koituviin seurauksiin kuuluu kokonaisuudessaan vastuunottaminen, joka menee monia virallisia konkreettisia rangaistuksia syvemmälle ja voi vaikuttaa ihmiseen huomattavasti syvällisemmin. Vastuunottamiselle on laadittu selkeyttävä portaittainen malli, jossa vaiheina ovat myöntäminen, ymmärtäminen, anteeksipyyntö, sovittaminen, lupaaminen ja vastuuntunto. Jo myöntäminen voi olla jollekin hankala paikka, mutta sen jälkeen ymmärtäminen voikin olla edellistä haasteellisempaa. Portaat kulkevat kohti vastuuntuntoa ja ovat syvällisemmältä tasoltaan toinen toistaan hankalampia asioita. Vastuuntuntoa kohti etenemistä auttaa ajatus siitä, että ongelmien ratkaisemisesta koituva kunnia on suurempi kuin ongelmasta aiheutunut häpeä. Myöntämisen kohdalla ei vielä ole tarvetta käyttäytymisen muutokseen, mutta todellisen ymmärryksen tasolla se tulee jo itsestään. Näiden jälkeen anteeksipyyntö ei ole enää sanahelinää ja asian sovittaminenkin antaa tilaa toisen näkökulman hyväksymiselle. Sovittamisessa teon ja seurauksen yhteensopivuus on tärkeää, koska muuten siitä aiheutuu turhaa tyytymättömyyttä ja kostonhalua. Lupaamisen tasolla virheen toistuminen ei enää tule tapahtumaan ja tiedetään, mitä siitä muuten voi seurata. Lopulta päästään näiden vaiheiden jälkeen vastuuntuntoon, jonka onnistuminen edellyttää aiempien tasojen onnistumista syvällisemmällä tasolla. (Ahola & Hirvihuhta 2002, 29–42.)

Tyypillisin seuraus vakavammasta rikoksesta on merkintä Oikeusministeriön valtakunnallisesti ylläpitämään keskusrikosrekisteriin. Vakavamman rikoksen rangaistus on yleensä ehdollinen tai ehdoton vankeus, yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus tai viraltapano. Rikosrekisterimerkinnät ovat salaisia, mutta niitä voidaan luovuttaa luotettavuuden selvittämistä varten esimerkiksi poliisille tai muille lupaviranomaisille. Myös jotkut työnantajat voivat vaatia rikosrekisteriä näytettäväksi turvallisuusselvityksen vuoksi, jos kyse on esimerkiksi alaikäisten kanssa työskentelemisestä. Rikosrekisterissä tiedot säilyvät vähintään viisi vuotta ja jossain tapauksissa niin pitkään, kunnes kyseinen henkilö on kuollut tai täyttänyt 90 vuotta. (Elfgren ym.2007, 90–92.) Kaikista tuomituista rikoksista tulee merkintä poliisirekisteriin. Nämä tiedot ovat poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen käytettävissä ja poistetaan yleensä 1-20 vuoden välillä. Omia merkintöjä poliisirekistereissä ja niiden siellä olemisen kestosta voi tiedustella omalta poliisilaitokselta. (Rikosten ja riitojen sovittelu 2012.) Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 22.8.2003/761 kertoo erilaisia määritelmiä tietojen poistumisesta muun muassa rikoksesta epäiltyjen, pidätettyjen sekä teko- ja tunto-merkkietojen kohdalla. (Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 22.8.2003/761.)

4 Sovittelu neuvottelutaitojen ja keskustelukulttuurin edistäjänä

Moderni sovitteluliike on muodostunut kriittisistä huomioista oikeuslaitoksen piirteissä, joita ovat muun muassa oikeuslaitoksen ja tavallisen kansalaisen kohtaamattomuus, oikeuslaitoksen toiminnan kankeus ja kasvottomuus. Sovittelun tarkoitus ei ole syrjäyttää oikeusjärjestelmää, vaan täydentää omalla tavallaan rikosoikeusjärjestelmää. (Takala 1998, 7.) Moderni rikosten sovittelu lähti kokeilumuotoisena liikkeelle Yhdysvalloista ja Kanadasta 1970-luvulla. Vuonna 1983 se tuli Suomessa toimintaan ensimmäisenä Vantaalla Suomen Akatemian kokeilu- ja tutkimustoimintana. Kolme vuotta myöhemmin sovittelu vakinaistettiin osaksi Vantaan kaupungin sosiaaliviraston työtä, jonka myötä se levittyi muillekin suuremmille paikkakunnille. (Iivari 2007, 9.) Sovittelun peruskoulutus on valtakunnallisesti yhtenäinen, jonka vuoksi kaikki vapaaehtoiset sovittelijat voivat sovitella koulutuksensa puolesta missä paikkakunnalla tahansa. Sovittelijoiden valtakunnallisia järjestöjä ovat Suomen Sovittelun Tuki ry ja Suomen sovittelufoorumi ry (SSF).

Sovittelun perustana on 1.1.2006 voimaan astunut laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta, jonka mukaan sovittelua tuli olla saatavilla kaikkialla Suomessa 1.6.2006 lähtien. Lakia on lisäksi täydentämässä 12.4.2006 rikos-asioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettu asetus. (Iivari 2007, 11.) Lain mukaan sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti. Tämän lisäksi heillä on mahdollisuus käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä oma-

toimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Eräissä riita-asioissa viitataan sellaisiin asioihin, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö. Muu kuin rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi vain, jos riita, sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset ovat kokonaisuutena vähäisiä. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.) Rikos- ja riita-asioita sovittelemaan päätyvät usein vain yksityishenkilöt, mutta toisena osapuolena voi joskus olla esimerkiksi jokin yritys.

Sovittelutoimiston tehtävänä on tuottaa sovittelupalvelut tietyllä alueella ja olla koulutettujen vapaaehtoisten sovittelijoiden tukena. Sovittelutoimistossa työskentelee tehtävään koulutettuja sovitteluohjaajia ja erikseen nimetty sovittelusta vastaava henkilö. Sovitteluohjaajien tehtävänä on ohjata ja valvoa sovittelijoiden toimintaa sekä toimia tarvittaessa sovittelijana. Sovittelutoiminnassa erikseen nimetyllä vastuuhenkilöllä on tehtävänä vastata sovittelutoiminnan suunnittelusta, kehittämisestä ja asianmukaisesta toteuttamisesta sovittelutoimiston toimialueella sekä toimia tarvittaessa myös sovittelijana. Koulutetut vapaaehtoiset sovittelijat suorittavat sovittelutehtäviä sovittelutoimiston ohjauksen ja valvonnan alaisena. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.) Vantaan sovittelutoimistolla on neljä työntekijää: sovittelutoiminnan vastuuhenkilö eli sovittelujohtaja sekä hänen alaisuudessaan toimivat kolme sovitteluohjaajaa.

Sovittelutoimiston tehtävänä on selvittää ja varmistaa asiakkaiden halukkuus sovittaa ja sovittelun edellytykset. Sen tehtävänä on myös varmistaa, että asiakas ymmärtää sovittelun ja siinä tehdyt ratkaisut, asiakkaan hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sekä antaa tietoa oikeusprosessista, oikeusturvasta ja asiakkaan mahdollisesti tarvitsemista muista palveluista. Poliisi- ja syyttäväviranomaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä säädetään sovittelulaissa tiukasti mm. sovittelusta ylipäänsä sekä sen kulusta ja lopputuloksesta tulee sovittelutoimiston aina ilmoittaa poliisi- tai syyttäväviranomaiselle. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2009.)

Sovittelussa käsiteltäviä tyypillisiä rikoksia ovat pahoinpitely, vahingonteko ja varkaus. Sovittelussa käsitellään paljon nuorten rikoksia, sillä se antaa uudenlaisen tavan ehkäistä nuorten rikoskierrettä. (Takala 1998, 9.) Vuoden 2010 aikana rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyyn tuotiin maanlaajuisesti yhteensä 12 313 rikostapausta ja riita-asiaa, jotka kasvoivat tapausmäärällisesti edelliseen vuoteen verrattuna 4 %. Sovittelu käynnistettiin 71 % kaikista vuonna 2010 sovittelukäsittelyyn tulleista rikoksista ja käynnistyneistä rikossovittelutapauksista keskeytyi 16 %. Sovitteluun osallistui erityisesti nuoria rikoksen tekijöiksi epäiltyjä henkilöitä. Sovitteluun osallistuneista rikosten ja riita-asioiden tekijöiksi epäillyistä vajaat puolet (48 %) oli alle 21-vuotiaita ja alle 15-vuotiaiden osuus oli 15 %. Sovittelun piirissä käsitellyt teot kohdistuivat selvästi aikuisiin. Näinkin suuri nuorten osuus rikosten sovittelussa ei ole sattuu-

maa. Sovittelutoimintaa käynnistettäessä korostettiin, että sovittelun mahdollisuutta täytyisi tarjota erityisesti nuorille rikoksentekijöille rikosseuraamusjärjestelmän vaihtoehtona: nimenaan vaihtoehtojen vähäisyys nuorten kohdalla rikosseuraamusvalikoimassa vaikuttaa siihen, että sovittelua halutaan kohdistaa tähän ryhmään. Viranomaisten näkemysten mukaan sovittelutoiminnalla pystytään vaikuttamaan nuoriin rikoksentekijöihin siten, että nuori kohtaa rikoksen uhrin ja joutuu vastuuseen aiheuttamastaan vahingosta. Varhainen puuttuminen on yksi syy alle 15-vuotiaiden ryhmän valikoitumisessa sovitteluun, koska sovittelun nähdään edistävän nuoren vastuunottoa sekä vähentävän ja ennaltaehkäisevän nuoren rikollista käyttäytymistä. (Flinck, Säkkinen & Kuoppala 2011, 2 ja 6.)

4.1 Sovittelun taustalla vaikuttavat teoriat, tausta-ajatus ja arvot

Sovittelu jo itsessään merkitsee jonkin asian selvittämistä niin yksittäisten osapuolten välillä kuin suuremmissakin kokoonpanoissa, kuten työpaikkasovittelussa. Sovittelun taustalla oleva laajempi teoria liittyykin rauhan- ja ihmisoikeuskasvatukseen, joka sisältyy osaksi kansainvälisyyskasvatusta. Rauhan- ja ihmisoikeuskasvatus perustuu Unescon vuonna 1974 antamaan suositukseen yhteisymmärryksen, yhteistyön ja rauhan sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien opetuksesta. Tällä kasvatustyöllä pyritään lisäämään yhteiskunnallista vastuuta ja solidarisuutta, heikompien huomioonottamista ja tasa-arvon edistämistä. Teorian mukaan oppimisen ja käytännön tulee edistää älyllistä ja emotionaalista kehitystä. Väkivallattomien ratkaisumallien opettaminen konflikti- ja ristiriitatilanteissa on rauhankasvatuksen yksi keskeisimmistä tavoitteista, koska erimielisyyksiltä ja yhteenotoilta ei voi inhimillisessä vuorovaikutuksessa koskaan kokonaan välttyä. Sen avulla pyritään saamaan yksilö huomioimaan väkivalta niin lähiympäristössä kuin maailmanlaajuisellakin tasolla. Erityisesti sovittelussa tulee korostaa sen epäaggressiivisen toimintatavan aktiivista ja rakentavaa toimintaa. Lisäksi tulee huomata, ettei sovitteluun liity heikkoutta, toiminnan puutetta tai passiivista luovuttamista. (Rauhankasvatusinstituutti 2007, 3.) Rauhankasvatuksen ja eritoten sovittelun tarkoituksena on myös yksilöiden välisten toimintamahdollisuuksien lisääntyminen, itsetunnon vahvistuminen ja ymmärryksen lisääntyminen ympäröivästä todellisuudesta.

Suomalainen sovittelu on yksi vaihtoehto rikosprosessin kululle tai se voi olla prosessin osana oleva menetelmä. Sovittelu on erilainen tapa rikos- ja riita-asioiden ratkaisulle rinnastettuna perinteiseen oikeusprosessiin. Sovittelun keskeinen ero tähän perinteiseen tapaan on, että se perustuu maallikkoajatteluun ja ongelmanratkaisu etenee osapuolten ehdoilla. (Iivari 2007, 19.) Sovittelun taustalla näkyy restoratiivinen oikeus, joka on korjaavaa konfliktinratkaisua. Sen tavoitteena on toisen ihmisen arvostaminen, vastuunottaminen sekä muutoksen mahdollistaminen. Restoratiivisen oikeuden ydin on, että luovutaan kostosta ja rankaisusta suunnan katseet tulevaisuuteen. Nämä asiat liittyvät tilanteisiin, jotka ovat ihmisten välisiä ja heidän yhteiseloaan koskevia loukkauksia. Restoratiiviseen oikeuteen kuuluu keskeisesti sen

mahdollisuuden antaminen asianosaisille, että he yhdessä tunnistavat ja osoittavat tapauksesta aiheutuneet vahingot, tarpeet ja velvollisuudet sekä parantavat ja korjaavat asiat yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä niin hyvin kuin mahdollista. (Brunila 2010, 24, 34 ja 37.)

Sovittelu on vapaaehtoisuuteen pohjautuvaa ja siinä kolmas osapuoli puolueettomana sovittelijana auttaa konfliktin osapuolia löytämään ratkaisun. Sovittelija ei ratkaise osapuolten ongelmaa heidän puolestaan. Sovittelun hyötyjä tuomioistuinkäsittelyyn verrattuna on muun muassa menettelyn joustavuus, edullisuus sekä osapuolten oikeus sovittelumenettelyn ajan hallita asiaansa sekä määrätä itse oman sovitteluratkaisunsa sisällöstä. (Poikela 2010, 19.)

Sovittelun muita työmuotoja ovat sosiaalinen sovittelu, koulusovittelu, läheisneuvonpito, perheasiain sovittelu, lakimiesten sovintomenettely, tuomioistuinsovittelu ja työpaikkasovittelu. (Iivari 2007, 62–64.)

Sovittelussa pyritään suuntaamaan katseet tulevaisuuteen, joka on kullekin osapuolelle oppimisprosessi ja parhaimmillaan jopa antoisa vuorovaikutustilanne. Siinä etsitään myös pysyviä myönteisiä ratkaisuja ja pyritään asettumaan toisen osapuolen asemaan ja kuulemaan miltä kustakin on tapahtunut asia tuntunut. Sovittelu on vuoropuhelua ja kuuntelua, jossa tarkoituksena olisi antaa jokaisella osapuolella oma sijansa, asemansa ja tilansa käsitellä omia tunteitaan, moraalista pohdintaa ja arvokeskustelua. Haasteena sovittelun ajatustavalle on länsimaisen kulttuurin rangaistuskeskeisyys, väittely, syyllistäminen, toisen ja itsensäkin vähätteleminen sekä yhteiskunnan holhoava ote jäseniinsä. (Brunila 2010, 23–24 ja 33.) Sovittelussa käydään läpi rehellisiä mielipiteitä ja tunteita ilman rangaistuksen pelkoa. Sen tarkoituksena on mahdollistaa alku ajatuksenkulun muutoksessa, halussa oppia ja kasvaa ihmisenä. Sovittelu on itsessään niin lyhyt tilanne suuremmille muutoksille, mutta siellä käydyt asiat, sanotut sanat ja toisen näkökulman kuuleminen voivat kantaa hedelmää pitkälle.

Sovittelun arvomaailma perustuu dialogiin, toisten kunnioittamiseen, suvaitsevaisuuteen, myötätuntoon, luottamukseen ja anteeksiantoon. Suomalaisen konfliktinratkaisukulttuurin muuttaminen edistää demokraattisuuden ja kansalaisyhteiskunnan vahvistumista. (Brunila 2010, 33 ja 41.) Anteeksianto kuuluu hyväntahtoisuusarvoihin, mikä on yllättävän vaikea asia kohdata henkilökohtaisesti. Anteeksiantaminen voidaan nähdä yhteiskunnallisena käytäntönä, joka pitää yllä ihmisten välistä sopua ja hyviä suhteita. (Helkama 2009, 245–246.) Suomen perustuslaissakin lukee, että (14.3 §) julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon ja, että (14.22 §) julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.)

Sovittelussa tulee eri näkökulmista esiin yksilön oma vastuu niin itse tapahtuneesta teosta ja prosessiin osallistumisesta sekä toisen osapuolen tunteiden vastaanottamisesta. Vastuuntun-

toisuuteen liittyy luotettavuus, lupauksen pitäminen ja velvollisuuksien hoitaminen. Mitä enemmän yksilö on vastuussa jostain tekemästään pahasta tai väärästä asiasta, sitä enemmän hän tuntee syyllisyyttä. Yksilö on vastuunsa myötä valmis vastaamaan perustellusti päätöksensä asettaa arvot tiettyyn järjestykseen ja kantaa myös siitä aiheutuvat seuraukset. (Helkama 2009, 257–260.)

4.2 Sovitteluprosessi ja erilaiset roolit sovittelussa

Poliisi- tai syyttäjäviranomainen arvioi käsiteltävänä olevan rikos- tai riita-asian soveltuvuuden sovitteluun, jonka jälkeen sovittelumahdollisuutta tarjotaan rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille sekä alaikäisen rikoksentekijän huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Vajaa-valtaista täysi-ikäistä henkilöä koskevassa asiassa tieto tulee antaa vajaavaltaisen lisäksi hänen edunvalvojalleen. Sovittelualoitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi- tai syyttäjäviranomainen taikka muu viranomainen, kuten sosiaalityöntekijä. Jos rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, myös hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Sovittelualoite otetaan käsiteltäväksi sellaisessa sovittelutoimistossa, jonka alueella joku osapuolista asuu ja jossa se on osapuolten kannalta joustavinta hoitaa. Se voidaan siis ottaa käsiteltäväksi myös siinä toimistossa, jonka toimialueella rikos on tapahtunut. Ennen kuin sovittelutoimisto päättää sovittelun aloittamisesta, sen tulee varmistaa, että edellytykset sovittelulle ovat olemassa, sekä arvioida, soveltuuko asia soviteltavaksi. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.) Vaikka rikos tapahtuisi Helsingissä, ja sovittelun molemmat osapuolet asuvat Kuopiossa, sovittelu voidaan järjestää asumispaikan perusteella eli Kuopiossa.

Rikokset voidaan jaotella virallisen syytteen alaisiin ja asianomistajarikoksiin. Virallisen syytteen alaisia rikoksia voi poliisi tutkia ja syyttäjä syyttää, vaikka asianomistaja ei vaadi niistä rangaistusta tekijälle. Asianomistajarikoksen, kuten kotirauhan rikkomisen ja kunnianloukkauksen ottaa poliisi tutkittavaksi, jos asianomistaja on ilmoittanut poliisille tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Asianomistaja voi peruuttaa rangaistusvaatimuksensa kesken esitutkinnan, jolloin poliisi keskeyttää tutkinnan. Syyttäjällä on kuitenkin oikeus nostaa syyte yleisen edun nimissä myös tietynlaisista asianomistajarikoksista kuten perheväkivallasta. Syyttäjä voi tehdä sen silloinkin, kun asianomistaja ei vaadi rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. (Poliisi 2011b.)

Sovittelussa asianomistajarikoksesta saatu sovinto merkitsee yleensä sitä, että asianomistaja luopuu syytevaatimuksista, kunhan sovintoehdot täyttyvät. Silloin poliisi tai syyttäjä päättävät jutun käsittelyn. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa voidaan yhtä lailla sopia vahingonkorvauksista kuten asianomistajarikoksissakin, mutta silloin jutun lähettänyt taho päättää sen jatkokäsittelystä. Sovinto ei siis virallisen syytteen alaisissa rikoksissa ole tae jutun päättymi-

sestä siihen, mutta se on ehdottomasti edesauttava tekijä toimenpiteistä luopumiselle tai seuraamusten lieventämiselle. (Takala 1998, 9 ja 11.) Jos kyseessä on lähisuhdeväkivaltarikos, vain poliisi- tai syyttäväviranomaisella on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050). Lähisuhdeväkivaltarikoksiin on erikseen koulutettu sovittelijoita, sillä nämä tapaukset vaativat syventävää perehtymistä aiheeseen, eivätkä kaikki sovittelijat ole valmiita ottamaan soviteltavakseen niin haastavia tapauksia.

Sovittelutoimiston ottaessa jonkun rikos- tai riita-asian soviteltavakseen sen tulee löytää tapaukselle kaksi koulutettua vapaaehtoista sovittelijaa. Sovittelunohjaaja ottaa ensimmäisenä yhteyttä asian osapuoliin ja kertoo sovittelusta tarkemmin. Sovittelua varten tarvittavat asiakirjat hankitaan osapuolten suostumuksella poliisi- tai syyttäväviranomaiselta, tuomioistuimelta taikka muilta tahoilta. Sovittelunohjaaja huolehtii tulkin tai kääntäjän hankkimisesta tarvittaessa taatakseen jokaiselle osapuolelle mahdollisuuden ymmärtää sovittelussa käytävät asiat. Toinen sovittelijoista jatkaa yhteydenottoa osapuoliin ja ottaa tapauksen käytännön asiat hoitaakseen eli sopii sovittelun ajankohdasta ja pyytää heitä tarvittaessa ottamaan tilaisuuteen mukaan esimerkiksi vahingonkorvaukseen liittyviä kuitteja. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.) Toinen sovittelija tulee yleensä mukaan varsinaisessa sovittelutapaamisessa, jolloin sovittelijat määrittelevät keskenään, kuinka tilanteen hoitavat yhdessä. Tapaamista ennen sovittelijat ovat luonnollisesti yhteydessä myös toisiinsa.

Työkorvauksia ei yleensä suosita, vaikka asianosaiset ovatkin niistä kiinnostuneita. Valtakunnallisestikin niitä on vain noin 5 %:ssa sovittelusopimuksista. (Iivari 2009.) Nuorelle työkorvaus on selkeä ja konkreettinen seuraamus ja kohdistuu suoraan rikoksentekijään, joka voi samalla oppia uusia taitoja kuten aidan maalausta. Sakot saattavat jäädä lopulta vanhempien kustannettaviksi. Poikkeus on vakuutettujen asioiden korvaamisessa, jolloin nuori joutuu niitä maksamaan 18 vuotta täytettyään.

lisikin kertoa enemmän sovittelijoille. Sovittelijan tulee laatia sovittelussa valmistuneesta osapuolten välisestä sopimuksesta asiakirja allekirjoitettuna ja toimittaa sovittelun päätyttyä kirjallinen selvitys sovittelusta sovittelutoimistolle. Sovittelijaa ei voi vaatia oikeuteen todistamaan siitä, mitä hän on sovittelutehtävässään saanut tietää sovittelussa olleesta tapauksesta. Poikkeuksena ovat tosin erittäin tärkeät syyt, jolloin sovittelijaa voidaan kuulustella. Sovintoon pääsemiseksi kumpikaan osapuoli ei saa asian myöhemmässä käsittelyssä ilman vastapuolen suostumusta vedota niihin. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.)

Sovittelussa osapuolet ovat pääosassa ja toimivat kyseessä olevan riidan tai rikoksen asiantuntijoina. Sovittelun lähtökohtana ovat osapuolten tarpeet. Heidän laillisiin oikeuksiinsa ei paneuduta syvällisemmin, mutta esimerkiksi nuorten rikosten sovittelussa voidaan mainita rikosoikeudellisesta iästä ja oikeusaputoimiston hyödyntämismahdollisuudesta. Sovittelu on eräänlaista rakentavaa erimielisyyttä, toisen asemaan asettumista ja toisen ymmärtämistä vaatimatta yksimielisyyteen pääsemistä. (Brunila 2010, 33.) Sovittelijan tulisi pyrkiä ottamaan huomioon kunkin osapuolen elämäntilanne, historia, kokemukset ja tapahtuneessa tilanteessa toimiminen. Jokaisessa sovittelussa tulisi muistaa painottaa, että siellä käsitellään vain tapahtunutta asiaa. Sovittelun tulisi mahdollistaa osapuolille enemmän tilaa puhua tapahtuneen asian taustalla olevista tunteista ja mielipiteistä. Sovittelun avulla niin uhri kuin tekijäkin voivat päästä kohtaamaan toisensa avoimesti, jolloin turhat asenteet, muistikuvat ja ennakkoluulot pystyttäisiin realisoimaan. Kohtaaminen voi auttaa tekijää olemaan puolustelematta tekoaan ja uhria sulkeutumasta liikaa pelokkaaseen ja altavastaajan asemaan. Tekijä ja uhri käsitteinä voivat avartaa kummankin osapuolin näkemystä omasta osuudestaan tapahtuneesta.

Nuori ihminen on syytä ottaa sovittelussa erityisesti huomioon, koska hän on niin henkisesti kuin fyysisesti kasvamassa oleva yksilö. Kasvuun sisältyy paljon tunteiden myllerrystä, omaan itseensä tutustumista, fyysisiin muutoksiin tottumista, lapsen ja aikuisen rajamaillojen vaappumista sekä oman itsensä suhteuttamista muihin ihmisiin ja ympäristöön. Nuoruuden esiintuleminen riippuu monesti ympäristöstä ja sen tuomista vaikutuksista. Toisilla nuoruuden radikaalius puhkeaa kunnolla 15-kesäisenä ja toisille sitä on taas pitänyt pidätellä, jolloin se voi tulla yli 20-vuotiaana esiin. Nuori on erityinen asiakas sosiaalialalla ja nimenomaan rikossovittelussa. Sovittelussa tulisi ottaa monella tavalla nuoruus huomioon ja käyttää tilaisuus myös hyvään kasvatukseen ja keskustelumahdollisuuteen.

Sovittelun osapuolten rooleissa korostuu parhaimmillaan voiton tavoittelemattomuus, jolloin lopullinen ratkaisu asiaan löydetään eri osapuolten näkemyksistä ja niissä painotetaan myönteistä näkökulmaa. Soviteltavan asian ratkaiseminen on osapuolten käsissä, jolloin hallinta ei ole syyttäjillä ja tuomareilla, kuten yleensä asiat on totuttu hoitamaan. (Brunila 2010, 40.)

Sovittelun vuorovaikutuksellisuus näkyy siinä, että jokaisen osallistujan liike vaikuttaa kokonaisuuden suuntautumiseen. Sovittelun tarkoitus ei ole, että osapuolet ovat passiivisia osallistujia ja sovittelijat ratkaisevat asian heidän puolestaan. On vähän liiankin hyvin opittu malli viranomaisasioinnissa, ettei asiakkaan tehtäväksi jää muu kuin asiantuntijan neuvojen ja opastuksen noudattaminen. Sovittelussa yllätyksenä voikin olla, että osapuolille itselleen jää vastuu asian varsinaisesta ratkaisemisesta sekä omien tunteiden käsittelemisestä ja toisen osapuolen tunteiden vastaanottamisesta. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sovittelijat itse ovat passiivisessa roolissa, vaan he pyrkivät motivoimaan ja aktivoimaan osapuolia selvittämään ja sopimaan asiansa. Sovitteluissa on hankalaa saada erityisesti nuoria rikoksentekijöitä vakavasti osallistumaan. Haastetta ovat tuoneet myös nuorten vanhemmat, jotka lähtevät helposti dominoimaan keskustelua. Sovittelun syvempi sanoma välittyy yleensä vain sovittelijoilta ja se vaatiikin heiltä paljon.

Uhriksi joutuminen ei tarkoita sitä, että olisi heikompi kuin muut. Uhriksi voi joutua olosuhteiden vuoksi sattumalta tai joskus omilla elämäolosuhteilla on sille edistävä vaikutus. Rikos vaikuttaa uhriin hyvin monin eri tavoin uhrin henkilöhistorian, luonteen, elämäntilanteen ja tapahtuneen rikoksen laadun vuoksi. Uhriksi joutuminen on joka tapauksessa yleensä kriisi ja sen vuoksi viranomaisten tietoisuus sen vaikutuksista ja seurauksista on tärkeää. Rikoksen uhri käsitteenä täyttyy kaikkien niiden kohdalla, joita on kohdannut rikoksen tunnusmerkistön täyttävä teko. Moni rikosten uhreista jää pimentoon, koska rikosilmoitusta ei tehdä tai rikokset eivät muusta syystä tule ilmi. Rikoksen uhri laajempaan käsitteeseen sisältää varsinaisen uhrin lisäksi tämän läheiset ja rikoksen todistajan eli silminnäkijän. Jopa kokonainen asuinalue voi jostain rikoksesta uhriutua, kun tapahtunut yhdistää tuntemattomampiakin. Tätä kaikkea uhri-käsitystä yhdistää turvattomuuden tunteen lisääntyminen. Jopa rikoksen tekijä voi olla samanaikaisesti uhri tai ollut uhrin asemassa aiemmin, jonka vuoksi hän on syllistynyt puolestaan tekijänä rikokseen. Tilastojen perusteella ensimmäisen kerran rikoksen uhriksi joutumisen jälkeen riski joutua samaan tilanteeseen on kasvanut. (Kjällman 2002, 5 ja 16–17.) Rikoksen uhrin kohtaaminen tapahtuman jälkeen ratkaisee paljon hänen selviytymistään tulevaisuudessa. Uhri saattaa edelleen olla herkässä tilassa, jolloin hänen käytöksensä voi olla ristiriitaista ja äärimmäistä. Rikoksen tekijän vastuuttaminen ja korvaukset ovat siinä tilanteessa uhrille tärkeitä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää lapsiin uhreina, koska he ovat tavallista puolustuskyvyttömpiä eivätkä kykene käsittelemään asioita samalla tavalla kuin aikuiset. Lasten kokemat rikokset voivat puhjeta oireiluna vasta nuoruus- tai aikuisiällä.

Suomessa rikoksen uhrilla on melko vahva asema, koska hän on oikeusprosessissa asianomistajana ja on siinä yhtä todistusvoimainen kuin kuka tahansa muukin. Suomessa ollaan lisäksi rikoksiin liittyvässä vahingonkorvausjärjestelmässä hyvin edistyksellisiä, vahingonkorvaukset kuuluvat tiiviisti rikosoikeudenkäynnin yhteyteen. Kuitenkin uhrin asemassa on parantamisen

varaa Suomessakin, mihin vaikuttaa pitkälti resurssivaje. Rikosuhripäivystys on maamme tunnetuimpia rikoksen uhreille tarkoitettuja palveluja. (Kjällman 2002, 19–21.)

Rikoksen uhriin kohdistuu tapahtuneen rikoksen myötä psyykkisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja taloudellisia seurauksia, joita sovittelusta pyritään pukemaan sanoiksi. Myös rikosprosessiin ja omiin oikeuksiin liittyvä epätietoisuus voivat aiheuttaa hämmennystä ja ahdistusta. Varsinaisen tapahtuman lisäksi uhria voi ahdistaa ajatus siitä, mitä muuta olisikaan voinut tapahtua. Erilaisiin rikoksiin voidaan reagoida hyvinkin eri tavoin. Rikokseen reagoiminen on aina normaalia ja jokainen kokee sen yksilöllisesti. Psyykkisistä seurauksista päälimmäisiä ovat turvattomuuden tunne, pelko, ahdistus, syyllisyys, häpeä sekä muisti- ja keskittymisvaikeudet. Samoja tunnetiloja voi kohdistua sosiaalisiin seurauksiin, jolloin uhrin ympärille ei riitäkään niin laajaa tukiverkkoa kuin hänellä oli aiemmin. Uhrilla sekä hänen läheisillään ja ystävillään voi olla koston ja katkeruuden tunteita. Fyysisiä seurauksia ei rikoksesta aina tule. Taloudellisia seurauksia tulee puolestaan aina, ja ne ulottuvat vähintään yhteiskuntaan. (Kjällman 2002, 26–35.)

4.3 Sovittelun merkitys ja hyöty

Sovittelun vaikutuksia voidaan luokitella lähelle ja kauemmas ulottuviksi. Lähelle ulottuvia vaikutuksia sovittelussa on moraalisten ja muidenkin tunteiden käsitteleminen saman pöydän ääressä toisen osapuolen kanssa. Tunteiden käsittely on yleensä puhdistavinta uhrille, joka harvemmin voi muissa tilanteissa purkaa niitä. Uhri saattaa usein myös odottaa tekijältä jonkinlaista katumusta ja pahoittelua, mutta hän voi olla puolestaan loukkaantunut, suuttunut tai peloissaan esimerkiksi reaktiosta ja seurauksista. Kumpikin osapuoli saattaa olla myös peräämässä omia oikeuksiaan ja selitystä tapahtuneelle. (Takala 1998, 20–21.) Tähän liittyy olennaisesti se, miten tulkitsemme asioita ja mitä olemme itse sanoillamme, teoillamme ja eleillämme oikeasti tarkoittaneet. Sovittelu mahdollistaa meille tilaisuuden selvittää näitä oletuksia ja oikaista väärinkäsityksiä.

Rikossovittelu säästää yhteiskunnan varoja, sillä nykyinen oikeusjärjestelmä kaikessa muodollisuudessaan ja byrokraattisuudessaan nielee rahaa huomattavasti enemmän. Sovittelulla on havaittu olevan myös inhimillistä merkitystä rikosasian osapuolille heidän kokoontuessa tapahtuneen jälkeen kasvotusten pöydän ääreen. Sovittelulla on lisäksi hyvin olennainen kasvatuksellinen ulottuvuus erityisesti nuorten rikosentekijöiden kohdalla. Parhaimmillaan rikossovittelu lieventää ja poistaa rikoksen aiheuttamia henkisiä ja aineellisia haittoja sekä ehkäisee rikoksen uusimista. (Suomen sovittelufoorumi 2011.) Tämän toteutuminen edellyttää sitä, että sovittelulla on rikosentekijöiden vastuuntuntoa ja uhrin asemaa helpottava voima. Parhaimmassa tapauksessa sovittelun myötä ihmiset oppisivat uudelleen selvittämään välejään

varsinkin aikuisten kesken. Nuorten keskuudessa sovittelulla on erittäin hyvä opettava ja rakentavaa keskustelua edistävä vaikutus.

Sovittelu edesauttaa rikosasioiden itsenäistä käsittelyä, sillä sovittelijat eivät ole viranomaisia eivätkä heitä täten sido samantapaiset muotomääräykset. Toisaalta sovitteluissa aikaansaaduilla sovinnolla ei voida taata syyttämättä jättämispäätöksien edistämistä tai vaikuttaa tuomioistuintenkaan päätöksiin. Vaikka sovittelussa onkin kaunis ajatus tapahtuneen rikoksen osapuolten kohtaamisesta ja keskinäisestä sovinnosta, on siinä moraalisesti osapuolena myös yhteiskunta, koska sen normeja on rikottu. Eteen siis voi tulla tilanne, jossa osapuolten sovinto riittäisi heidän mielestään päättämään jutun, mutta syyttäjä ja tuomioistuin katsovat yleisen edun nimissä asian vaativan enemmän. (Takala 1998, 10.) Sovitteluihin tulevat tapaukset päätyvät sovitteluun harkinnan jälkeen. Yleensä ensimmäinen harkitseva taho on poliisi tai syyttäjä ja sen jälkeen vielä sovittelutoimisto katsoo itse sovittelun sopivuuden tapaukselle. Harvemmin tullaan siis siihen tilanteeseen sovittelussa, että tehty sovinto kumotaan täysin ja katsotaan yleisen edun nimissä tapauksen vaativan suurempaa rangaistusta. Sovitteluun sopivien tapausten harkinnanvaraisuudessa on toki opettelemisensa.

Sovittelun laaja vaikutus näkyy siinä, että siinä voi olla kysymys lapsen tulevaisuuteen liittyvistä asioista. Tällöin menettelyllä voidaan edistää lapsen kasvamista vastuulliseen kansalaisuuteen. Sovintomenettelyllä voidaan tukea vanhemmuutta ja auttaa vanhempia heidän kasvatustehtävässään yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Uudessa lastensuojelulaissa mainitaan sovittelu yhtenä avohuollon tukitoimena. Lain voimaantulon myötä yhteistyön vanhempien, lapsen muiden huoltajien ja edunvalvojien sekä sosiaaliviranomaisten kesken odotetaan kasvavan ja tiivistyvän lapsen edun vaatimusten mukaisesti. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2009.) Sovittelussa yhdistyvät sosiaalityö, rikos- ja riita-asioiden oikeusprosessi sekä vapaaehtoistoiminta. Nämä kaikki kolme osa-aluetta toimivat sovittelutoiminnassa limittäin ja niitä määrittelevät väljätköt lainsäädännölliset puitteet ja velvoitteet. Tämän vuoksi sovittelulla on suuri haaste tehdä toimintansa tarpeelliseksi ja hyödylliseksi.

Sovittelussa voidaan sopia raha-, työ- tai käyttäytymiskorvauksesta. Sovittelumenettelyn luonteen mukaisesti aineelliset vahingot voidaan todeta laskujen ja kuittien perusteella, mutta korvauksista voidaan sopia myös ilman tositteita, jos osapuolet pääsevät niistä keskenään heitä tyydyttävään ratkaisuun. Osapuolia voidaan neuvoa tarvittaessa selvittämään lainmukaisia oikeuksiaan korvauksiin ennen varsinaiseen sovitteluneuvotteluun osallistumista. (Iivari 2007, 48.) Sovittelussa osapuolilla on käytettävänä henkilövahinkolautakunnan suositukset vahingonkorvauslain (1974/412) 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä aiheutuneiden korvausten suorittamisen määrästä (Oikeusministeriö 2011).

4.4 Sovittelun ja koulujen yhteistyö

Koulujen ympäristöön liittyy monenlaisia arvoja, jotka näkyvät konkreettisesti hyvin pitkälti koulussa yleisesti hyväksyttävissä käyttäytymistavoissa, järjestyssäännöissä ja opetussuunnitelmassa. Koulun sääntöjä ja siellä tapahtuvaa käyttäytymistä valvovat oppilaat ja koulun henkilökunta, mutta myös ulkopuoliset henkilöt, kuten koulun naapurusto ja viranomaiset. Sovittelu onkin tästä näkökulmasta ajateltuna yksi tukitoimi, jos koulussa sattuu jotain sellaista, jonka selvittäminen ei siellä olevilla resursseilla ole mahdollista. (Launonen & Pulkkinen 2004, 14.)

Jo opetushallituksen yleinen opetussuunnitelma tavoitteineen ja sisältöineen velvoittaa kouluja kasvattamaan nuoria ihmisinä ja arvioimaan oman toimintansa eettisyyttä. Tähän sisältyy myös oppimista oikeasta ja väärästä sekä ryhmän ja yhteisön jäsenenä toimimisesta. Lisäksi oppilaan tulee ihmisenä kasvaessaan oppia ymmärtämään omaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kasvuun vaikuttavia tekijöitä sekä omaa ainutkertaisuuttaan. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.) Koulut toimivat lasten ja nuorten kasvatusyhteisöinä kodin ja muun yhteiskunnan ohella. Kouluissa ollaan tekemisissä yleensä oman ikäisten kanssa ja kohtaamisissa opitaan vuorovaikutustaitoja ja käyttäytymissääntöjä. Koulussa tehtävä eettinen kasvatus vaikuttaa ihmisenä kasvuun, minuuden rakenteeseen ja yhteisöllisyyteen. Siitä lapset ja nuoret saavat parhaassa tapauksessa erittäin hyvät rakennuspalikat tulevia vuorovaikutustilanteita ja yhteiskuntaan integroitumista varten. Monikulttuurisuus on tuonut suomalaisiin kouluihin ja niiden kasvatukseen värikkyyttä. Koulut ovatkin avainasemassa pitäessään yllä kestäviä arvoja, jotka eivät muokkaannu jatkuvasti yhteiskunnan muutosten mukana. (Launonen & Pulkkinen 2004, 16–17.) Tämä kaikinensa nostaa koulun merkityksen ja roolin nuoren elämässä hyvin korkealle. Kouluissa pystytään moneen ja voidaan käyttää nuorten vertaistukea hyvin hyödyksi. Koulu ei kuitenkaan voi olla ainoa toimija, vaan tarvitsee tukea muilta sektoreilta.

Koulut lähtevät yleensä mielellään mukaan kaikenlaisiin projekteihin ja kampanjoihin, joista haluan nostaa erityisesti esille KiVa Koulu-hankkeen ja vertaissovittelun. Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyönä on kehitetty kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma opetusministeriön rahoituksella (2006-2009), joka on nimeltään KiVa Koulu. Kyseistä ohjelmaa toteuttaville kouluille on kehitetty laatusuosituksia, joiden avulla ne voivat seurata ohjelman toteutumista ja laatua omalta osaltaan. Vantaallakin osa kouluista on ottanut käyttöönsä tämän toimenpideohjelman, joka on toiminut erinomaisena kiusaamistapausten ennaltaehkäisijänä. (KiVa Koulu 2011.) Vertaissovittelu eli VERSO on Suomen sovittelufoorumi ry:n hanke ja sitä rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Vertaissovittelu pohjautuu ratkaisukeskeiseen restoratiiviseen menetelmään tarjoten vaihtoehdoisen ja vapaaehtoisen tavan ratkaista oppilaiden välisiä ristiriitoja koulun arjessa. Sen tarkoituksena on

vähentää toimintahäiriöitä kouluissa parantamalla oppilaiden vuorovaikutustaitoja. Vertaissovittelulla pyritään puuttumaan mieltä pahoittavaan toimintaan mahdollisimman varhain. Vertaissovittelun ovat Vantaallakin ottaneet vastaan useat koulut. (Vertaissovittelu 2012.) Vertaissovittelua on kehitelty Isossa-Britanniassa ja siitä on tehty opas kouluihin. Ristiriitoja tapahtuu paljon koulun arjessa ja se edellyttää sitä, että lapsilla ja nuorilla olisi sovittelun taidot hallussaan. (Baginsky 2004, 27.)

5 Opinnäytetyön toteuttaminen ja menetelmät

Tässä kappaleessa käyn ensimmäisenä läpi työni kronologista kulkua. Toisena asiana olevasta tietoiskusta kertovassa osuudessa käyn läpi sitä kasvatuksellisenä menetelmänä. Kolmantena käyn läpi tutkimusmenetelmiä ja aineistonkeruumenetelmiä. Lopuksi kerron vielä miten työtäni analysoin.

5.1 Opinnäytetyöprosessi

Työni alkoi siitä, että lähdin keskustelemaan saamastani ideasta Vantaan sovittelutoimistolle. Siellä se otettiin mielenkiinnolla vastaan ja sitä lähdettiin saman tien yhdessä kehittämään eteenpäin. Vantaan sovittelutoimistossa on perustettu nuorten sovittelun kehittämistyöryhmä, jossa on oltu kiinnostuneita ottamaan vastaan opinnäytetyöideoita ja kehittämään sitä kautta nuorten sovittelua. Yhdessä päädyimme omien tavoitteideni ja heidän tarpeidensa kanssa siihen, että pidän kahdeksaluokkaisille tietoiskuja sovittelusta. Sovittelutoimistolta on kyllä aiemminkin käyty pitämässä jotain vastaavia tietoiskuja kouluilla, mutta mitään varsinaista mallia tai jatkuvaa toimintaa ei ole niistä kehitetty. Siksi päädyimmekin yhteistuumiin siihen, että pohjan luominen tietoiskulle ja sen arvioiminen käytännön kokeiluissa olisi hyvä ajatus. Opinnäytetyöstä on hyötyä niin nuorille sovittelun tietoisuuden lisäämisestä kuin nuorten sovittelun kehittämiselle Vantaalla ja sen myötä muuallakin Suomessa. Tietoiskua voidaan hyödyntää ideana muuallakin, jos sen vaikuttavuus havaitaan hyväksi.

Opinnäytetyöni idea lähti taustastani vapaaehtoisena sovittelijana ja yhteisöpedagogin tunkinnosta. Sovittelun ja nuorisotyön tuntemuksen yhdistäminen sosiaalialaan alkoi siten kiinnostaa. Koin aiheen tärkeäksi, koska nuorten rikollisuus puhututtaa jatkuvasti ja yhä nuoremmat tekevät rikoksia, kun taas rikoksen uhrien ääni jää samanaikaisesti vähemmälle. Pidän tärkeänä sitä, että nuorten rikoskierrettä ollaan tosissaan ehkäisemässä. Aihe koskettaa myös sosiaalialaa ja yhden sen työmuodon eli rikos- ja riita-asioiden sovittelun kehittämistä nuorten osalta. Sovittelu on vielä melko tuntematon asia kansalaisten keskuudessa iästä riippumatta. Sosiaalialan tulevana ammattilaisena koen myös vastuuta siitä, että yhteiskunnan vaatiessa kansalaisaktiivisuutta ja -vastuuta sekä oma-aloitteisuutta tiedon hankinnassa sitä

tietoa on annettava ja tuotava kohderyhmän elinympäristöön. Tässä tapauksessa kohteena ja ympäristönä ovat kahdeksaluokkalaisten oppitunneilla.

Ensimmäinen opinnäytetyötäni koskeva virallinen palaveri sovittelutoimiston yhteyshenkilöiden kanssa pidettiin maaliskuussa 2011, jossa sovimme yhteistyökuvioista ja kävimme läpi aiheeni kokonaisuutena. Sain palaverissa hyviä vinkkejä aiheeni kannalta hyödyllisistä kirjoista ja tutkimuksista. Keskustelimme palaverissa aiheen rajaamisesta kahdeksaluokkalaisiin ja sovimme seuraavan palaverin ajankohdasta.

Toukokuussa aiheekseni tarkentui tietoiskun pitäminen, jolloin otin myös yhteyttä koulukuraattoreiden esimieheen ja Vantaan Kaupungin turvallisuusasiantuntijaan. Samoihin aikoihin pidimme myös ohjaavan opettajan kanssa palaverin. Koulukuraattoreiden esimieheltä sain hyviä neuvoja sopiviksi kohdekouluiksi ja eri koulujen rehtoreiden yhteystietoja. Turvallisuusasiantuntijan kanssa kävimme läpi sitä, mitä tietoiskussa tulisi ottaa huomioon ja hän mainitsi Kiva Koulu-hankkeesta. Mietin tämän jälkeen mihin kouluihin lähden ottamaan yhteyttä ja niistä muutama, jotta saisin varmistettua mahdollisuuteni saada ainakin sen yhden koulun suostumus. Kaksi koulua ilmoitti suoralta kädeltä, etteivät pysty ottamaan toteutustani vastaan syksyllä 2011. Lopullisesta kohdekoulustani näytettiin jo keväällä vihreää valoa, ja sovimme, että palaamme asiaan uudelleen koulujen alkaessa elokuun puolivälissä.

Toinen palaveri sovittelutoimiston yhteyshenkilön kanssa oli kesäkuussa 2011. Tähän palaveriin olin luonut sovitusti alustavan version sovittelusta kertovasta tietoiskusta. Kävimme paljon läpi tietoiskun mahdollista sisältöä ja sovittelutoimiston henkilökunta antoi minulle paljon hyviä vinkkejä.

Heinä- ja elokuun 2011 aikana työstin tutkimussuunnitelmaa ja teoriaosuutta tutustuen aiheeni kirjallisuuteen ja muihin tutkimuksiin. Elokuun 2011 lopussa pidimme palaverin työtäni ohjaavan opettajan kanssa ja kävimme läpi tutkimussuunnitelmaa varten asioita, jotka olisivat valmiina seminaariin ilmoittautumispäivämäärään mennessä. Elokuussa otin yhteyttä uudelleen kohdekoululle, ja kuun lopussa tarkentuivat myös aikataulut tietoiskuille.

Tietoiskut toteutin viikoilla 39-40 yhteensä kolmena päivänä. Kunakin päivänä pidin tietoiskun kahdelle ryhmälle erillisillä tunneilla eli kaiken kaikkiaan kävin läpi kuusi kahdeksaluokkaa. Nuorille teetin palautekyselyn tietoiskuista heti tuokion päätteeksi. Teemahaastattelut tein molemmille tietoiskuista seuraamassa olleille opettajille luokkiensa viimeisinä tietoiskupäivinä. Sovittelutoimiston työntekijöille toteutin yhteisen teemahaastattelun viikon sisällä viimeisestä tietoiskun toteuttamispäivästä. Työpäiväkirjaa kirjoitin pitkin prosessia, mutta erityisen tiiviisti tietoiskupäivinä.

Lokakuussa 2011 purin palautevastaukset ja litteroin teemahaastattelut. Tuloksia lähdin kirjoittamaan auki ja analysoimaan joulukuussa 2011 ja jatkoin sitä työtä vuoden 2012 alussakin.

Helmi-maaliskuussa 2012 olin sen verran päässyt irtaantumaan jo teoreettisesta osiostani, että sitä oli mukava palata uudelleen hiomaan. Maaliskuussa 2012 tapasimme työtäni ohjaavan opettajan kanssa ja kävimme läpi melko tarkasti koko työtä. Huhti-toukokuun vaihteessa 2012 sain työni kokonaisuudessaan valmiiksi. Työni tulokset esittelen virallisesti yhteistyökumppanilleni Vantaan sovittelutoimistolle toukokuussa 2012.

5.2 Tietoiskumalli opinnäytetyön tuotoksena

Tietoisku toteutustapana on informatiivinen, pedagoginen ja kasvatuksellinen. Päällimmäisenä siinä nousee esiin informatiivisuus siitä syystä, että olen pyrkinyt tiivistämään olennaisimman ja tekemään sen samalla yksinkertaisen selkeästi. Siksi päädyin tekemään PowerPoint-esityksen ja tarkoitukseni oli saada siihen kuvallista materiaalia ja tilastoja elävöittämään tietoja ja tuomaan aiheeseen tietynlaista keveyttä. Tietoiskussa tulee vastaan myös nuorten kanssa työskentely ja vuorovaikutuksellinen valistustapahtuma, jossa on sijaa yhteiselle keskustelulle ja kyseenalaistamiselle. Sovittelutoimistolta sain käyttööni dvd-materiaalia, jossa käydään sovittelun kulku läpi noin kuudessa minuutissa. Tämän pohjalta lähdin nuorten kanssa keskustelemaan siitä, mitä he jäivät miettimään ja mitä sovittelu oikein tarkoittaa. Otin myös esiin sen, mitä sovittelun jälkeen tapahtuu.

Kasvatukseen sisältyvät tavoitteellisuus ja määrätietoisuus, joiden tarkoituksena on edistää kasvatettavan eli tässä tapauksessa kahdeksaluokkalaisten nuorten persoonallisuuden kehittystä. Kasvatuksella pyritään yksilön valmiuksien lisäämiseen, jotta hän pystyisi selviämään elämässä ja hallitsisi todellisuutta. Tähän liittyy olennaisesti oman moraalien kehitys ja toiminnan ohjaus. Kasvatus on osa sosialisointiprosessia, jossa yksilö kasvaa yhteiskunnan jäseneksi. Kasvatustilanteet ovat vuorovaikutuksellisia, joissa niin kasvatettava kuin kasvattajakin vaikuttavat toisiinsa. (Peltonen 2004, 20–21.) Toteutuksessani tämä näkyy omana aktiivisuutenani herättää nuorten kanssa keskustelua aiheesta.

Kasvatuksellinen ote perustuu toteutuksessani nuorisokasvatukseen, jolla tarkoitan varsinaisten kasvatustilanteiden ulkopuolista kasvatusta eli tässä tapauksessa sosionomin tekemää kasvatus- ja ohjaustyötä. Nuorisokasvatus kulkee käsi kädessä yhteiskunnan kehityksen kanssa ja heijastaa yhteiskunnassa tapahtuneita asioita, kuten työttömyyttä ja rikollisuutta. Tänä päivänä nuorisokasvatukseen liittyy keskeisesti nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen sekä nuorisorikollisuuteen puuttuminen sosiaalisten ongelmien osalta. Koko maailman tavoitettavuus internetin välityksellä tuo omat haasteensa ajallemme ja kasvatustyölle.

(Peltonen 2004, 38–39.) Tämän internetin haasteellisuuden toin esille tietoiskussa maininnan tasolla rajaamisen vuoksi, koska siitä aiheesta olisi tarpeellista käyttää enemmänkin aikaa.

Koulu toteutukseni ympäristönä kuuluu itsessään koulukasvatukseen ja se puolestaan pedagogiikan alaisuuteen. Peruskoulun käy valtaosa nuorista, joten ikäluokan tavoitettavuus on prosentuaalisesti suuri. Koulu on ympäristö, jossa suurin osa ikäluokasta on läsnä, koska heitä koskee oppivelvollisuus tai koska heidän on pakko olla koulussa. Tämä on koulukasvatukseen liittyvä etu, jota hyödynnän toteutuksessani. Kohderyhmäni eli kahdeksaluokkalaiset ovat murrosikäisiä nuoria, joka tuo koulukasvatukseen tietynlaista haastetta. Monella nuorella on vaikeuksia paitsi itsensä myös ympäristönsä kanssa ja heillä voi olla samanaikaisesti menossa useita kriisejä. Heillä on menossa itsenäistymisen ja omien rajojen kokeilemisen aika. (Peltonen 2004, 33–35.) Juuri tämän vuoksi koen aiheeni erityisen otolliseksi ja tärkeäksi heidän parissaan. Asennoidun tietoiskuuni siten, että nuoret ovat hyvin ajattelevaisia ja omaksuvat helposti uusia asenteita. He ovat kriittisiä ja kiinnostuneita itseensä liittyvistä asioista. Tietoiskun tulee siis herättää ajatuksia, kestää kritiikkiä ja osua täsmällisesti kohderyhmääni. Tietoiskun tulee sisältää tarinanomaistakin pohjaa, johon nuoret voivat samaistua.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Työssäni käytän laadullisia tutkimusmenetelmiä, jotta saisin tutkimani ilmiön mahdollisimman ymmärretyksi kokonaisvaltaisesti. Tarkoitukseni on tässä toiminnallisessa opinnäytetyössäni saada niin kohderyhmältä kuin alan ammattilaisilta arviointiaineistoa, joiden avulla löydän vastauksia opinnäytetyöni tavoitteisiin ja tutkimustehtäviin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 63–64.) Käyttämäni laadulliset tutkimusmenetelmät olivat kyselyä, haastattelua ja osallistuvaa havainnointia. Näillä monipuolisilla menetelmillä sain varmistettua kattavan tiedon sekä nuorilta ja tietoiskua seuranneilta opinto-ohjaajilta. Lisäksi oma osallistuva havainnointini tehosti näiden kahden edellisen arvoa ja sain aineistoa kokonaisuudessaan riittävästi. Tällaista usean eri tutkimusmenetelmän käyttämistä kutsutaan menetelmätriangulaatioksi ja useiden aineistojen yhdistämistä puolestaan aineistotriangulaatioksi. Triangulaatio mahdollistaa kattavamman kuvan saannin tutkimuskohteesta, jolloin myös luotettavuus paranee. (Eskola & Suoranta 1998, 69–70.)

Ensimmäisenä tasona arvioinnissani on työn idea, jonka perustana ovat idean kuvaus, asetetut tavoitteet, tietoperusta ja kohderyhmä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 154). Tätä lähden arvioimaan ensinnäkin työpäiväkirjalla ja tietoiskun havainnoinnilla. Myös teemahaastattelu antaa koulun ja sovittelutoimiston näkökulman nuorille soveltuvaan tietoiskuun ja sen käsittelyyn.

5.3.1 Palautekysely nuorilta

Aineiston keräämiseksi yksi tapa on teettää kysely, joka tunnetaan survey-tutkimuksen keskeisenä menetelmänä. Survey-sanalla viitataan standardoituun aineiston keräämiseen ja siinä kohdehenkilöt ovat tietyn perusjoukon otoksena tai näytteenä. Standardoituus tarkoittaa yksinkertaisuudessaan sitä, että samaa asiaa kysytään kaikilta samalla tavalla. Tutkimusta suunnitellessa on hyvä pohtia, milloin strukturoitu kysely voisi olla kohderyhmälle paikallaan. Kyselyssä riskinä on se, että kaikki nuoret eivät vastaa totuudenmukaisesti tai he eivät suhtaudu kyselyyn vakavasti. Monesti vastaajat myös haluavat vastata siten, kuin he uskovat, että heidän halutaan vastaavan. Toisaalta se riski on olemassa aina, oli kyseessä mikä aineistonkeruumuoto tahansa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 193–195.)

Palautekyselyn kysymykset pyrin tekemään niin, että saisin niiden avulla nuorilta mahdollisimman paljon tietoa tietoiskusta menetelmänä, siitä nousseista ajatuksista ja asenteista, siihen liittyneistä käsityksistä ja uskomuksista sekä sivuten jonkin verran nuorten tämän päivän arvoja. (Hirsjärvi ym. 2010, 197.) En kokenut, että perustietojen keräämisestä olisi varsinaisesti ollut hyötyä tutkimukseni kannalta. Ainoa tarpeellinen tieto oli ikä ja sitä ei tarvinnut samanikäisen kohderyhmän vuoksi kysyä erikseen.

Kyselyn muotoja ovat posti- ja verkkokysely sekä kontrolloitu kysely. Kontrolloitu kysely voidaan vielä jakaa informoituun ja henkilökohtaisesti tarkistettuun kyselyyn. Ensimmäisessä tyypissä tutkija on henkilökohtaisesti paikalla kyselyssä. Jälkimmäisessä tyypissä kyselyt lähetetään postitse, mutta tutkija noutaa ne itse etukäteen ilmoitetun ajan kuluttua. Mielestäni omaa tutkimustani palvelisi parhaiten kontrolloitu kysely, joka on informoitu eli jossa olisin itse paikalla alusta loppuun. Kysymysten sisällössä voidaan kerätä tietoa tosiasioista, käyttäytymisestä ja toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista sekä uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. Kyselylomakkeessa voivat olla kysymykset muotoiltuna monella eri tavalla, joista yleisimmät ovat avoimet kysymykset, monivalintakysymykset ja asteikkoihin eli skaaloihin perustuva kysymystyyppi. (Hirsjärvi ym. 2010, 196–201.) Avoimet kysymykset olivat selkeä valinta itselleni palautekyselyyn, koska halusin jättää varaa sellaisille näkökulmille, joita en olisi itse huomannut ajatella. Avoimiin kysymyksiin täytyy vastata omin sanoin ja kertoa se olennaisin. Se tuo myös esille vastaajien motivaatiota enemmän kuin esimerkiksi monivalintakysymykset, minkä arvelisin toimivan nuorten kohdalla kaikista parhaiten. Aikuiset kun saattavat miellyttää vastauksillaan ja ymmärtävät paremmin sen, miten kyselyitä voidaan lähteä tulkitsemaan.

Kyselylomakkeen laadinnassa on tiettyjä asioita, jotka on syytä huomioida. Selkeys ja lyhyet kysymykset jättävät tulkinalle vähemmän varaa ja niitä pystyy nopeasti vastatessakin ymmärtämään. Kysymykset kannattaa laatia mieluummin spesifeiksi eli erityisiksi kuin liikkua liian yleisellä tasolla. Kaksoismerkityksellisiä kysymyksiä on syytä välttää. Vastaajalle on annettava mahdollisuus myös ilmaista mielipiteettömyytensä asiasta. Huomionarvoista on harki-

ta kysymysten määrää ja järjestystä lomakkeessa sekä tarkistaa lopuksi sopivimmat sanavalinnat. (Hirsjärvi ym. 2010, 202–203.) Kysymyksistä tein selkeitä ja kyselystä kokonaisuudessaan epästrukturoidun eli avoimen, koska en halunnut rajata mitään vastauksia pois omalla johdattelullani. Lisäksi tein kyselyn alkuun lyhyen ohjeistuksen, jonka kävin suullisesti läpi samalla kun jaoin kyselypaperit. Olin itse paikalla, kun nuoret täyttivät kyselylomakkeen ja otin ne myös itse vastaan samalla kiittäen osallistumisesta. Pidän kiitoksen ilmaisua itse tärkeänä ja toivoin saavani sillä nuorille positiivisen mielen lähtiessään pois. Palautekysely oli kirjallinen ja lyhyt siitä syystä, että nuoret jaksaisivat keskittyä hetkeksi pohtimaan juuri kokemaansa ja näkemäänsä asiaa. Tärkeimmäksi asiaksi koin saavani heidän palautteestaan intuitiivisia ja siten myös totuudenmukaisia vastauksia.

Palautekyselyyn kerääntyi vastauksia kaiken kaikkiaan 106 kappaletta. Otos oli kattava, sillä pidin tietoisikuni tavanomaiseen opetukseen integroituna, jossa oli läsnäolopakko. Luonnollisesti kaikki potentiaaliset kahdeksaluokkalaiset eivät olleet paikalla, koska osa oli sairaina tai muista syistä poissa. Tavoitteeni täyttyi kohderyhmän tavoittamisessa kuitenkin erinomaisesti ja perusopetuksen tunti oli siihen enemmän kuin sopiva tilanne.

5.3.2 Teemahaastattelut

Haastattelu on oiva menetelmä, jos haluaa saada tietoa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa kahden tai useamman yksilön kohdatessa on aina varaa tulkintavirheille. Siinä kohtaavat osapuolten kokemus- ja arvomaailmat. Vuorovaikutuksellinen tilanne antaa mahdollisuuden sille, että haastattelu voi edetä haastateltavista lähtevistä keskeisistä asioista eri teille kuin oli itse alun perin tarkoittanut. Haastattelussa on mahdollista käydä haastateltavan esiin tuomat asiat läpi ja soveltaa loppuhaastattelun aiheet luontevammaksi jatkumoksi. Haastattelussa haastateltavan asema korostuu tutkimuksen subjektina, jolloin se tuo selvästi hänenkin kannaltaan tilanteeseen enemmän tärkeyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41; Hirsjärvi ym. 2010, 205.)

Yleisimmin käytetty tutkimushaastattelumuoto on teemahaastattelu, jossa yhtenäiset tutkimustehtävistä nousseet teemat määrittelevät kaikkien haastatteluiden etenemistä. Tästä syystä teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, vaikka se onkin lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua muotoa. Teemahaastattelussa kysymykset eivät ohjaa haastattelutilannetta voimakkaasti ja siinä voidaan edetä teemoja eri järjestyksessä kuin paperilla on mainittu. Teemahaastattelussa tulee konkreettisesti esiin ihmisten välinen vuorovaikutus ja sen vaikutus asioista syntyviin merkityksiin. Teemahaastattelussa lähdetään liikkeelle siitä alkuasetelmasta, että niin haastattelija kuin haastateltaja ovat joko kohdanneet kyseessä olevan tilanteen tai tietävät siitä vähintäänkin paljon. Omassa tutkimuksessani opettajille tekemässäni teemahaastattelussa he ovat olleet mukana tietoisuudessa. Myös toinen sovittelutoimis-

ton työntekijöistä on ollut mukana tietoiskussa, mutta toisella on puolestaan aiheesta paljon tietoa ja aiempaa käytännön kokemusta sovittelun tiedottamisesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Haastattelun toteuttamiskaipaikan valinta oli haastateltavien päätettävissä, joskin ne valikoituivat hyvin luonnollisesti kouluksi ja sovittelutoimistoksi. Toteutin kaksi haastattelusta yksilöhaastatteluina ja otin kaksi henkilöä haastateltavakseni yhtä aikaa. Tulosten kannalta en pitänyt tarpeellisena järjestää kaikille yhteistä ryhmähaastattelua, koska kaikkien omakohtainen kokemus ja mielipide asiasta oli riittävä. Teemahaastatteluun valitsin teemoiksi nuorisorikollisuuden paikallisella tasolla, tietoiskun sekä sovittelun ja koulun yhteistyön. Valitsin nuorisorikollisuuden paikallisen tason teemaksi siksi, että se johdatteli aiheeseen ja antoi perustan tietoiskun ja yhteistyön tarpeelle. Tietoisku oli luonnollisesti tutkimukseni kannalta tärkein aihe ja lopuksi halusin koota yhteistyöhön liittyviä ajatuksia ja toiveita.

Teemahaastattelussa edetään tiettyjen aihepiirien mukaisesti ja sitä tarkennetaan tarvittaessa lisäkysymyksillä, jos haastateltava ei lähde avoimesti puhumaan asiasta. Tietoiskua seuraaville opettajille voisin tehdä lisäkysymyksiä, sillä aihe on heille varmasti jossain määrin vieras. Myös sovittelutoimiston työntekijöiden haastattelussa lisäkysymyksistä on varmasti hyötyä, mutta uskon heidän keskustelevan aiheesta myös laatimieni lisäkysymysten ulkopuolelta - kuitenkin aiheesta. Koska teemahaastattelu on vuorovaikutteinen, se antaa haastateltavalle vapauden omiin tulkintoihin ja merkityksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.) Haastatteluilmapiirin pyrin saamaan mahdollisimman rentoutuneeksi ja avoimeksi, jolloin kaikilla osapuolilla olisi turvallinen olo aitoon keskusteluun. Keskustelun tallentamiseen käytin sanelukonetta, jota oli helppo käyttää ja se toimi hyvin. Ennen keskustelua asetin sanelukoneeni pöydälle, jonka äärellä haastattelu tapahtui ja kävin läpi teemahaastattelun aihealueet. Sen jälkeen laitoin sanelukoneen päälle ja lähdimme liikkeelle heti ensimmäisestä teemasta. Sanelukone tallensi kaiken puheen niin tarkasti ja kuuluvasti kuin oli mahdollista.

Nauhurin käyttäminen on haastatteluja tehdessä hyödyllinen, mutta sen käyttöön ottamiselle kannattaa varmistaa lupa haastateltavalta etukäteen. Jos haastateltava syystä tai toisesta kieltäytyy nauhurin käyttämisestä haastattelussa, kannattaa miettiä riittävätkö haastattelijan tekemät muistiinpanot vai onko järkevämpää vaihtaa menetelmää haastattelun sijaan johonkin toiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 90–91.) Nauhoitin kaikki haastattelut haastateltavieni hyväksymänä. Halusin käyttää nauhuria, koska olin varannut haastatteluille reilusti aikaa ja muistiinpanoista voisin unohtaa jotakin oleellista. Nauhurin käyttö lisää siis luotettavuutta, koska haastatteluista pystyy kuuntelemaan useampaan kertaan ja tarvittaessa tarkistamaan, mitä haastateltava on sanonut. Aineiston hankinnan jälkeen litteroin haastattelut. Ensimmäinen haastattelu opettajan kanssa kesti 10 minuuttia 40 sekuntia. Toisen opettajan kanssa haastattelun kesto oli 13 minuuttia 26 sekuntia. Sovittelutoimiston kahden työntekijän kanssa

yhteinen haastattelu otti aikaa 35 minuuttia 23 sekuntia. Aloitin litteroinnin viimeisen haastattelun jälkeisenä päivänä ja sain kaikki purettua kolmen päivän aikana. Työ oli toisaalta pitkäväteistä, mutta myös mielenkiintoista. Litteroinnissa erittelin jokaisen puhujan sanat, mutta jätin hymähtelyt ja muut vastaavat merkitsemättä. Litteroitua tekstiä kertyi kaiken kaikkiaan 21 sivua.

5.3.3 Työpäiväkirja

Tutkimuspäiväkirja on kelpo apuväline tutkimuksen edistymisessä ja seuraamisessa. Sen olisi hyvä olla käytännöllinen ja helposti mukana kuljetettava vihko tai muistikirja. Siihen on hyvä kerätä olennaiset havainnot, ideat, mielipiteet kysymyksiä herättävät asiat, suunnitelmat, epävarmuuden aiheet, löydöt ja ilonaiheet. Tutkimuspäiväkirja voi olla hyvinkin vapaamuotoinen, mutta se pitää tutkijan kiinni työnteossa ja kirjoittamisessa. Käytännön työn ohella tapahtuneet valinnat ja ratkaisut saattavat erityisesti perusteluiltaan unohtua, jolloin tutkimuspäiväkirjan sääntillinen täyttäminen voi pelastaa paljon myöhemmältä kirjoittamistyöltä. (Hirsjärvi ym. 2010, 45.) Tutkimuspäiväkirjan sijaan valitsin nimeksi työpäiväkirja, joka mielestäni kuvasi enemmän työni käytännöllisyyttä. Työpäiväkirjani materiaali koostuu tekemästäni tietoiskun havainnoinnista ja käytännön toteutuksen ympärille nivoutuvasta kehittävästä pohdinnasta.

Havainnointi eli observointi on huolellista, hyväksyttyjen metodien mukaan toteutettua ja tarkkaa havainnointia, joka keskittyy johonkin tiettyyn kohteeseen. Havaintoihin kuuluvat kaikki mitä näemme, kuulemme, tunnemme ja maistamme. Jos havainnointi olisi ainoa tapa tutkimusaineiston keräämisessä, liittyisivät siihen voimakkaammin havainnoijan omat tunteet ja tuntemukset. Tässä tutkimuksessa palautekysely ja teemahaastattelut tuovat kriittisyyttä tekemääni havainnointiin. Arkiseen havainnointiin liittyy riskejä, kuten havainnointi- ja tulointavirheet, väärin muistaminen ja väärin johtopäätöksien tekeminen. Tutkimukseeni liittyvässä havainnoinnissa otan huomioon rajaamisen ja tietoisien valikoinnin. Havainnointi ei siis ole pelkästään asioiden ja ilmiöiden näkemistä. Selkeästi asetetut tutkimusongelmat auttavat havainnointien tekemisen rajauksessa ja valikoinnissa. Havainnointini luotettavuutta helpottaa myös se lähtökohta, että havainnointi tapahtuu luonnollisessa ympäristössä eli siellä missä tutkittava asia paljastuu. Havainnointia suhteutan paitsi tutkimusongelmiin myös teoriaan, jolloin se sitoutuu tiiviimmin asiayhteyteen. (Vilkkä 2006, 8–15.)

Tekemäni havainnointi on osallistuvaa havainnointia, sillä olen itse luonnollisena osana kohderyhmän kanssa pitämässäni tietoiskussa. Näkisin havainnoinnin olevan erittäin hyvä täydentävä menetelmä tutkimustulosten arvioinnissa ja johtopäätösten tekemisessä, koska sillä voin tavoittaa paljon asioita nuorten käyttäytymisestä, eleistä ja ilmeistä, joita ei palautekyselyssä tule esiin. Näen havainnoinnin myös täydentävän tietoiskua seuraamassa olleiden opettaji-

en teemahaastattelua, jolloin voin tarkastella omien ja heidän tulkintojensa ja havaintojensa yhtenevääsyyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 37–38.)

Aktivoiva osallistuva havainnointi tutkimusmetodina pyrkii aktiiviseen vaikuttamiseen ja muutokseen tilannekeskeisesti. Aktivoivan osallistuvan havainnoinnin tietoisena lähtökohtana pidin sitä, että tutkimukseni on yhteiskunnallista toimintaa. Tarkoitukseni oli saada tutkimuskohteeseeni eli oppilaisiin muutosta kiihdyttävää keskustelua ja pään sisäistä liikehdintää niin nuorissa itsessään kuin yhteiskunnallisestikin. Yhteiskunnallinen muutos ja vaikuttaminen tulevat tietoiskupohjan leviämisen myötä. Ihanteeni oli se, että nuoret alkaisivat itse tiedostaa omaa toimintaansa ja saisin tehtyä itseni tarpeettomaksi. Havainnointini on kohdistettu tiettyyn aiheeseen, jonka avulla pyrin selvittämään tutkimuskohteeni mielipiteitä ja asenteita heille teettämäni palautekyselyn tueksi. Tukenani tilanteessa minulla olivat opettajat, jotka toimivat ikään kuin avainhenkilöinä. He siis tunsivat ryhmät ja auttoivat minua luottamuksen herättämisessä. Havainnoinnin kirjaaminen tutkimustilanteessa on hankalaa ja saatu tietomäärä voi olla todella suuri. Siksi havainnointi vaatii ennakkointia, valmistelua ja sen alustavaa läpikäyntiä. Oma tapani oli syventyä laajasti tutkittavan kohteen sisältöön ja tehdä tietoisista muutoksista valmis. Tällä tarkoitan sitä, että valmistauduin sosiaalisen kanssakäymisen tuomiin muutoksiin, eri yksityiskohtiin syventymiseen ja mahdollisuuteen joustaa omalta osaltani tilanteen vaatimalla tavalla. Jouduin monelta suunnalta perustelemaan itselleni havainnoinnin valintaa yhdeksi tutkimusmetodiksi ja koin sen lopulta tutkimukselleni todella olennaisena asiana. (Vilkkä 2006, 40–41 ja 46–48.)

5.4 Aineiston analysointi

Analyysin tekeminen kattaa koko tutkimusprosessin ajanjakson. Analysoitaessa tulisi aina muistaa tutkimuksen fokuksena olevat tutkimustehtävät. Aineisto voidaan litteroida, koodata tai koota muulla tavalla sanasta sanaan kattavaksi materiaaliksi, jos se on tutkimuksen kannalta järkevää. Analysoitaessa jätetään tarpeeton pois ja nostetaan selkeästi esiin tutkimustehtäviin liittyvät asiat. Tämän jälkeen alkaa tutkimuksen varsinainen analyysi, jossa aineisto eritellään tiettyjen luokkien, teemojen tai tyyppien alle. Tutkimuksen aineiston tarkoituksena on kuvata tutkittavaa ilmiötä, joka analyysillä puetaan selkeästi sanoiksi. Sisällön analyysin tarkoituksena on saada aineisto mahdollisimman tiiviiseen ja ymmärrettävään muotoon ilman, että siitä häviää yhtään sen sisältämää informaatiota. Laadullisessa tutkimuksessa analysoinnilla pyritään lisäämään informaatioarvoa, joka on saatu hajanaisesta aineistosta kasaan mielekkääksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Tällainen aineiston analyysi antaa hyvän pohjan selkeälle ja luotettavalle johtopäätösten tekemiselle tutkinnan kohteena olevasta ilmiöstä. Looginen päättely ja tulkinta ovat laadullisen aineiston perustana, johon päädytään aineiston osiin hajottamisen, käsitteellistämisen ja uudelleen järjestämisen lopputuloksena. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 94–110.) Analyysissä tarkoitukseni oli pelkistää havaintoja siten, että kiinnitin

huomiota vain teoreettisen viitekehyksen ja tutkimustehtävien kannalta olennaisiin asioihin (Alasuutari 2001, 40).

Tutkimustani palvelee hyvin ymmärtävä analysoinnin tapa, joka perustuu laadulliseen analysointiin ja päätelmien tekoon. Tämän tutkimuksen analysointitapa kulkee teemojen mukaan, koska ne kulkevat kaikissa tutkimustavoissa pohjautuen tutkimustehtäviin. Laadullisen tutkimuksen analysointi on mielenkiintoista runsaan materiaalin ja käytännönläheisyyden vuoksi. Tässä melko lyhyessä tutkimuksessa analysoitava aineisto on monipuolinen, koska siinä on käytetty avointa kyselylomaketta, teemahaastattelua ja havainnointiin perustuvaa työpäiväkirjaa. (Hirsjärvi ym. 2010, 225.)

Pelkistetysti haastatteluaineiston analyysin vaiheet voidaan jakaa aineiston lukemiseen, luokitteluun ja koodaukseen, yhteyksien löytymiseen ja tulosten raportointiin. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 143–144.) Kävin litteroimaani aineistoa, palautekyselyn vastauksia ja työpäiväkirjaani monta kertaa läpi, jolloin jotkin asiat nousivat selkeästi heti esille. Tarkoitukseni oli aloittaa aineiston analysointi mahdollisimman nopeasti koko prosessin ja ajatusten ollessa vielä tuoreessa muistissa, mutta aika venähtikin reilusti. Sillä välin korjailin teoriaosuutta, mutta koin sen hyödylliseksi kertaamiseksi kokonaisuuden kannalta. Analysoidessa palasin vähän väliä tutkimustehtäviini ja luokittelin asioita niiden mukaan.

6 Tulokset

Tässä kappaleessa esittelen palautekyselyjen, teemahaastattelujen ja työpäiväkirjan tulokset. Nuorille tekemäni palautekyselyn tulokset puran auki kysymys kysymykseltä. Teemahaastattelut puran teemoittain. Työpäiväkirjani puran auki perustuen tietoiskuissa tekemiini havaintoihin ja siihen, miten työstin tietoiskuja loppua kohti.

6.1 Palautekysely nuorille

Tietoiskun päätteeksi teetin tietoiskua seuranneilla kahdeksaluokkalaisilla lyhyen strukturoidun ja kirjallisen palautekyselyn. Esittelen palautekyselyn tulokset kysymyksittäin.

1. Mitä sinulle jäi päällimmäisenä mieleen tietoiskusta?

”Sovittelumahdollisuus jos kyseessä ei ole kovin vakava rikos.”

Sovittelu jäi 29 %:lle nuorista päällimmäisenä mieleen pitämästäni tietoiskusta. Osa kuvasi sitä mahdollisuutena sopia lievempiä rikoksia. Yksi nuori toi esiin sovittelun keskustelumahdollisuuden ja seurauksien lieventämisen.

”Olet aina vastuussa”

Nuorista 28 % jäi päällimmäisenä miettimään rikoksiin liittyviä seuraamuksia ja omaa vastuuta. Vastauksista 11:ssä esiintyivät rikosten seuraamukset, rangaistukset ja korvaukset. Parissa vastauksessa nuoret toivat esiin rikosten laittomuuden ja sen, ettei niitä kannata tehdä. Kolmen nuoren vastauksissa oli luultavasti sekoittunut käsitteet rikosoikeudellinen vastuuikä ja korvausvelvollisuus, sillä vastauksissa oli rikosvelvollisuus.

”Mistä kaikesta voi syntyä rikos”

Rikoksiin liittyviä asioita jäi 12 %:lle nuorista päällimmäisenä mieleen. Puolet näistä liittyi Sovitellaanko-dvd:llä nähtyyn postilaatikon räjäytykseen ja yleisesti varkauksiin. Jotakuta mietitytti mistä kaikesta voi syntyä rikos, toista rikosten määrät ja kolmatta Iso-Britanniaan liittynyt otsikko lasten rikollisuudesta.

”Kaikki papereiden käsittely”

Vastauksista 3 %:ssa näkyi viranomaisulottuvuus, joissa mainittiin poliisi ja papereiden käsittely. Yhdessä vastauksesta tuli ilmi, että kaikesta mitä tekee, tulee poliisiasia.

”Sain uutta tietoa”

Tyhjiä vastauksia oli 8 %. Viisi vastausta liittyi pääosin näyttämäänäni dvd:n, jossa kahden nuoren pojan tekemä postilaatikon räjäytys vei huomion. Kahdessa vastauksessa mainittiin Salatut elämät. Vastauksista 19 lokeroi muihin vastauksiin, joissa mieleen jäi uuden tiedon saaminen, kaikki, ei mitään, ei osannut sanoa, mielenkiintoisuus ja moni asia. Kaksi vastausta ei liittynyt millään tavalla tietoisuuteen.

2. Olitko aiemmin kuullut tai tiennyt sovittelusta? Jos olit, niin mistä?

Enemmistö eli 71 % nuorta ei ollut lainkaan kuullut sovittelusta. Epävarmuutta sovittelutietoisuudesta tuotiin ilmi 5 %:ssa vastauksista.

”Oon kai jostain kuullut. Eiks Dr Phil oo sovittelija?”

Kaiken kaikkiaan 25 % nuorista kertoi kuulleen sovittelusta. Heistä 6 % kertoi kuulleen sovittelusta median kautta, johon kuuluivat televisio, internet ja lehdet. Nuorista 4 % kertoi

kuulleen siitä kotoa ja 3 % joko omasta tai kavereiden kokemukseen liittyen. Yhdessä vastauksessa mainittiin lähteenä koulu.

3. Mikä tietoiskussa oli sinusta a) hyödyllistä?

”Oli hyödyllistä tietää mihin vastuuseen joutuu ja mitä seurauksia tulee jos tekee rikoksen”

Sovittelun mainitsi hyödylliseksi 23 % nuorista. Hyödylliseksi mainittiin kaikki tietoiskussa käsitellyt asiat 20 %:ssa vastauksista. Uusi tieto oli 17 % mielestä hyödyllistä. Vastauksista 9 %:ssa ei joko tiedetty tai ei pidetty mitään hyödyllisenä. Tyhjiä vastauksia oli 13 %.

Vastauksista 16 %:ssa tuotiin esille erilaisia hyödyllisenä koettuja asioita, kuten vahingonkorvaukset, alle 15-vuotiaan korvausvelvollisuus, tiedot eri rikoksista ja vastuukysymykset.

3. Mikä tietoiskussa oli sinusta b) turhaa?

”Liika informointi, liikaa perusjuttuja”

Tähän kysymykseen oli tyhjiä vastauksia 33 %. Nuorista 15 % ei osannut antaa vastausta tähän kysymykseen, 5 % antoi vastaukseksi joku ja 26 % ei minkään. Aiheeseen liittyvinä turhina asioina mainittiin 9 %:ssa vastauksista muun muassa sovittelu, näpistelyn paljous, liika informointi, julkkisten tekemät rikokset ja työnteko. Vastauksista 8 %:ssa tuli esiin jotain dvd:n liittyvää. Turhaksi mainittiin kaikki 3 %:ssa vastauksista.

3. Mikä tietoiskussa oli sinusta c) yllättävää?

”Että makkarastakin tapellaan”

Tyhjiä vastauksia annettiin tähän kysymykseen 25 % vastauksista. Nuorista 21 % ei pitänyt mitään asiaa yllättävänä ja 11 % ei osannut sanoa mitään. Yllättäväksi koettiin sovittelu ja sovitteeluun liittyvät vapaaehtoiset työntekijät 6 %:ssa vastauksista. Rikoksiin liittyvät asiat koettiin yllättävinä 23 %:ssa vastauksista. Näihin liittyvistä asioista eniten tuli yllätyksellisyydellään esiin alle 3-vuotiaiden tekemät rikokset 12 %:ssa vastauksista. Muita vaikeammin tulkittavia vastauksia tähän kysymykseen löytyi 11 %:ssa vastauksista, joita oli muun muassa dvd:llä olleiden poikien iät ja se, ettei päästy ajoissa tunnilta.

4. Oliko sovittelu mielestäsi ajankohtainen sinun ikäisillesi? Entä minkälaisessa paikassa sovittelusta olisi hyvä kertoa?

”Siellä missä niistä puhutaan”

Nuorista 58 % piti ajankohtaa hyvänä. Erilaisia paikkoja ehdotettiin 20 %:ssa vastauksista. Suurinta suosiota sopivaksi paikaksi nautti koulu, jota ehdotti 14 % nuorista. Muita paikkoja oli poliisiasema, rikostilanteet, kokous, toimisto, työnhaku, koti sekä hiljaiset ja mukavat paikat. Yksi ehdotti paikaksi sellaista, missä niistä puhutaan. Ehkä ja ei osaa sanoa vastattiin 9 %:ssa vastauspapereista. Yhden nuoren mielestä tietoisuus olisi ollut ajankohtaisempi 15 vuotta täytäneille ja kahden mielestä vieläkin nuoremmille se olisi ollut parempi. Nuorista 3 %:n mielestä aihe oli joillekin ajankohtainen ja 8 %:n mielestä se ei ollut lainkaan ajankohtainen. Tyhjiä vastauksia tähän kysymykseen tuli 7 %.

5. Minkälainen kuva sinulle jäi tämän jälkeen sovittelusta? Osallistuisitko siihen itse? Suositteletko muille? Olisitko halunnut kuulla jotain enemmän?

”Aina kannattaa sovitella, jos se on itselleen parempi vaihtoehto”

Nuorista 49 % jäi positiivinen kuva sovittelusta ja olivat myönteisiä suhtautumisessaan siihen osallistumiseen ja sen suosittelemiseen muille. Heidän mukaan tietoisuudessa sai riittävästi tietoa aiheesta. Kaikki eivät vastanneet kaikkiin kysymyksiin, mutta selkeitä myönteisesti osallistumiseen suhtautuvia oli 2 % ja myönteisiä suosittelevia oli 7 %. Epävarmoja vastauksia tuli 12 % ja tyhjiä vastauksia 8 %. Kielteisiä vastauksia tuli 8 %. Loput 11 % vastauksista oli sekalaisia, joissa esimerkiksi mainittiin ”tylsä”, ”sellanen jännä”, ”kannattaa miettiä tekemisiään” ja ”hirveesti poliisietä”.

6.2 Teemahaastattelut

Tein teemahaastattelut tietoisukujani seuraamassa olleille kahdelle opettajalle koululla sekä sovittelutoimiston kahdelle työntekijälle heidän työpaikallaan. Toinen sovittelutoimiston työntekijöistä oli myös ensimmäisessä tietoisuudessa mukana seuraamassa ja tukemassa minua. Esittelen tulokset teemoittain, jolloin aiheen käsittely pysyy loogisena.

6.2.1 Nuorisorikollisuus

Kyseisen koulun seudulla eivät haastateltavat olleet havainneet juurikaan muutoksia nuorisorikollisuudessa, mutta yksi heistä tuo esiin vahinkojen lisääntymisen. Yksi haastateltava kehottaa kysymään nuorisorikollisuuteen liittyvistä muutoksista Vantaan poliisilta, jolta löytyy ajankohtaisia tilastoja. Hetken asiasta puhuttaessa tulee kuitenkin esille muutoksia, jotka liittyvät internet-kirjoittelun lisääntymiseen, joka on lisännyt häirintää internetissä ja puhelimitse. Tässä kaksi haastateltavaa kokee koulun resurssit puutteellisiksi. Toisaalta sovittelu-

toimistolla on toiveena, että koulut ottaisivat heihin aktiivisemmin yhteyttä itse ja toimistos-
sa onkin oltu tyytyväisiä erityisesti yhden koulukuraattorin yhteistyötoimintaan. Haastattelus-
sa mainitaan myös kouluissa kehiteltävä kummisovittelutoiminta. Vertaissovittelun tilanteesta
Vantaan kouluissa ei ole juurikaan tietoa. Yhdessä haastattelussa kuvataan nuorten ja lasten
rikollisuuden peilautuvan ammattimaisesta rikollisuudesta pienemmässä mittakaavassa. Myös
tyttöjen väkivalta tulee haastattelussa esille kasvavana huolenaiheena. Haastatteluissa koros-
tuu koulun ja sovittelun ero nuorten rikoksiin puuttumisessa. Koulussa hyvin ajankohtaisena
on ollut tupakkalain velvoittama puuttuminen, ja sovittelussa ollaan puolestaan enemmän
tekemisissä lievien rikosten kanssa, kuten internet- ja puhelinhäirintöjen, kiristysten ja petos-
ten kanssa.

Haastatteluissa korostuvat yhteisenä näkemyksenä nuorten rikollisuuteen liittyvässä tietämyk-
sessä ja vastuullisuudessa yksilölliset eroavaisuudet. Yksi haastateltava muotoilee nuorten
oikeustietämyksen olevan sekä hyvää että huonoa. Esimerkkeinä hän mainitsee, että törkeissä
rikoksissa nuorten tietämys on parempaa, kun taas lievemmissä rikoksissa (esim. kunnianlouk-
kaus ja internet-kirjoittelut) se on heikompaa. Haastattelussa korostuu myös se, että nuorilla
on vääränlainen käsitys oikeudessa saatavista rahallisista korvauksista eivätkä he erota ns.
tunnerahaa.

Kaikki haastateltavat pitävät vanhempien suhtautumista nuorisoriikollisuuteen normaalina,
koska osa vanhemmista hyväksyy ja osa ei hyväksy rikoksia. Yhdessä haastattelussa tuodaan
esille kokemus siitä, että vanhemmat suhtautuvat nykyään entistä kärkeämmin rikoksiin ja
ovat suoraan yhteydessä poliisiin ennen kuin ottavat yhteyttä esimerkiksi koululle. Yhdessä
haastattelussa nousee esille lasten ja nuorten vaikeus kertoa totuutta vanhemmille, mikä tu-
lee esille myös sovitteluissa. Siinä suhteessa toiveeksi nousi muutos siitä, että lapselle ja nuo-
relle tulisi asian käsittelymahdollisuus. Yhden haastateltavan mukaan vanhemmilla on yleensä
huoli rikoksesta tulevasta merkinnöistä.

6.2.2 Tietoisku

Haastatteluissa tulee ilmi, että koululla ovat käyneet ainakin päihdepuolen työntekijät ja po-
liisi pitämässä hyväksi koettuja tietoiskuja. Pitämäni tietoisku arvioitiin haastatteluissa päälli-
sin puolin hyväksi ja erityishuomiota annettiin vahingonkorvausvelvollisuuden esiintuomiselle.
Lisäksi ehdotettiin Power Point-esityksen tiivistämistä ja visuaalisteknistä hiomista, samaa
toistavien kohtien tarkastamista, tekstin isontamista, taustan vaalentamista, lehtiotsikoiden
tekemistä otsikkomaisemmiksi, dvd:n sijoittamisen miettimistä, roolitukseen perustuvan ryh-
mätehtävän kehittämistä sekä dvd:n läpikäymistä opetuskeskustelumaisesti. Kehittämiskoh-
daksi mainitaan myös konkreettisuuden lisääminen tietoiskun sisältöihin ja tapausesimerkeistä
puhuminen.

Haastatteluissa koulun henkilölunta ja sovittelutoimiston henkilökunta ovat eri mieltä tietois-
kun käyttämisestä opetuksessa. Koulun näkökulmasta huomioidaan se, että mihin aihekoko-
naisuuteen se olisi luontevinta liittää ja tällaisina tuodaan esiin yhteiskuntaoppi, valinnainen
lakitietokurssi, opinto-ohjaus tunnrit sekä sijaisten pitämisen tuntien helpottaminen tällaisella
valmiilla materiaalilla. Sopivaksi ajankohdaksi tietois-
kulle tulee haastatteluissa ilmi ikä ennen
15 vuoden täyttämistä, koska silloin nuoret hyötyisivät parhaiten vahingonkorvausvelvollisuus-
desta puhumisesta. Toisaalta pohdintaa tuli ikäryhmään kohdistamisessa selkeää jakoa poliisin
kohdentamien tietois-
kujen kanssa, jotka ovat yleensä seitsemännellä ja yhdeksännellä luokal-
la. Täten sovittelusta kertovalle tietois-
kulle sopivin ryhmä voisi olla juuri nämä kahdeksas-
luokkalaiset. Sovittelutoimiston omia resursseja tietois-
kujen pitämiseen koettiin olevan sen
verran heikosti, että aiheesta kiinnostuneiden vapaaehtoisten sovittelijoiden hyödyntäminen
asiassa voisi olla kullanarvoista ja hedelmällistä. Silloin olisi mahdollisuus tuoda nuorille juuri
niitä hyviä tapausesimerkkejä ja antaa samalla sovittelulle kasvot.

Haastatteluissa tuli yhteistuumin esille se, että pitämäni tietois-
kut olivat sopivia kyseiselle
ikäryhmälle. Haastateltavien mielestä nuoret suhtautuivat hyvin tai jopa oletetusti siten, että
toisille se oli selkeästi henkilökohtaisesti ja ajallisesti koskettava, kun taas toisille se ei vält-
tämättä ole aiheena milloinkaan niin koskettava. Erityistä huomiota yksi haastateltavista kiin-
nitti nuorten kiinnostukseen merkinnöistä ja niiden merkitystä opiskelu- ja työpaikan saantiin.

Yhdessä haastattelussa jatkojalostui ajatus sovittelusta kertovan Power Point-
esitysmateriaalin yhteisjakelusta sivistysviraston yhdyshenkilön kautta, jota voisi jatkossa päi-
vittää esimerkiksi vuosittain ja antaa vinkkinä Sovitellaanko-dvd:n hankinta Oulun sovittelu-
toimistolta. Haastattelussa tuli myös puheeksi Vantaan sovittelutoimiston oma valmisteilla
oleva nuorten lakikirja, jota voisi myös ehdottaa materiaaliksi.

6.2.3 Yhteistyö

Viimeinen teemahaastattelun teema yhteistyöstä koulun ja sovittelutoimiston välillä yhdistää
vastaajia ajattelemaan asiaa myönteisesti ja pitämään asiaa mahdollisena. Se kuitenkin sa-
malla pilkkoo käsityksiä siitä, minkälaisista lähtökohdista ja tilanteista yhteistyötä voitaisiin
tehdä. Yhtäältä vastauksista nousevat oppilaiden tai oppilaiden ja koulun väliset tilannekoh-
taiset yhteistyökuviot, jolloin sovittelutoimiston rooli koululle olisi akuutti apu. Toisaalta so-
vittelutoimiston ja koulun yhteistyössä nähdään tällä hetkellä vastuun olevan koulukuraatto-
reilla, koska rehtorit on koettu ylityöllistyneiksi. Koulukuraattorit koetaan myös siltä osin tär-
keiksi yhteistyökumppaneiksi, sillä heillä voisi olla näkemystä ohjata sopivia juttuja sovitte-
luun. Tämän teeman kohdalla tuodaan kuitenkin esiin hyväksi koettu yhteistyö Vantaan kau-
pungin turvallisuusasiantuntijan kanssa, mutta ollaan samalla tyytyväisiä yhteistyön mahdolli-

suudesta sovittelutoimiston kanssa. Yhteistyö sovittelutoimiston ja koulun välillä koetaan olennaiseksi myös siitä syystä, että nuorille pystyttäisiin hyvin kohdistamaan tehokkaita sovittelutietoisuuksia luokkakohtaisesti. Tämä mahdollistaisi nuorille myös tilaisuuden esittää helpommin kysymyksiä aiheesta.

6.3 Työpäiväkirja

Kirjoitin työpäiväkirjaa tietoisuuden testaamisesta kahdeksaluokkalaisilla word-tiedostoon reilun kahden liuskan verran ja sen lisäksi käytin hyödynni ruutuvihkoa, johon luonnostelin suunnitelmia ja kirjasin prosessin eri vaiheiden asioita ylös. Ruutuvihkossa oli enemmän tilaa ja mahdollisuutta ajatuksenlennolle ja suunnittelulle. Word-tiedoston koin asiallisempaan tuotoksena. Nämä yhdessä toimittivat työpäiväkirjan virkaa, josta poimin seuraavaksi tärkeimpiä tekemiäni havainnointeja, ajatuksia ja mielipiteitä.

Alkuvalmisteluista olin kirjannut työpäiväkirjaan havaintojani, ajatuksiani ja käymääni prosessia. Yksi olennainen asia oli tietoisuuden kesto, joka määräytyi peruskoulun yleisen oppitunnin keston mukaan eli 45 minuutin mittaiseksi. Aika on mielestäni perusteltu silläkin, että se ei ylitä kestoltaan nuorten jaksamista keskittyä yhteen ja samaan aiheeseen. Kyseisessä koulussa oppitunnit olivat kuitenkin 60 minuuttia pitkiä, mutta ajattelin heti hyödyntäväni niin sanotun ylimääräisen 15 minuuttia palautekyselyyn ja testaamisen tuomaan ajalliseen liikkuvuuteen. Kaiken kaikkiaan valmisteluni sujuivat hyvin ja sain tehtyä itseäni tyydyttäneen Power Point-esityksen, jonka osasin arvioida sopivan mittaiseksi ajallisesti. Power Point-esityksen tekemisessä koin tärkeiksi asioiksi nuoria koskettavan johdattelun alussa, tiiviin ja selkeän aiheen käsittelyn, konkreettisten esimerkkien havainnollistamisen niin puheessa kuin kuvissa sekä sovittelun positiivisen esiintuonnin.

Näillä edellä mainituilla eväillä lähdin sopivasti jännittyneenä ja innostuneena pitämään ensimmäiset tietoisuuskurssit maanantaina 26.9.11 kahdelle kahdeksaluokalle. Ensimmäisen päivän olennaisimmat pinnalle nousseet asiat nuorilta olivat rikostilastot ja -tyypit, poliisi- ja rikosrekisteri, vahingonkorvausvelvollisuus sekä sovitteluprosessi. Itse olin tyytyväinen Power Point-esitykseeni, johon sain parannusehdotuksina toiston poistamista ja tekstin vähentämistä. Ajankohtaiset rikosotsikot herättivät nuorten keskuudessa keskustelua ja kommentteja julkisestikin. Sovittelu vaikutti nuorille melko vieraalta aiheelta, koska sitä ei kommentoitu eikä se herättänyt kysymyksiä. Toisaalta se voi myös tarkoittaa sitä, että juuri tutun aiheen vuoksi oltiin hiljaisempia. Sovitellaanko-dvd:ssä erityisesti nuorien poikien postilaatikon räjäytyksestä kertova kohta herätti nuorissa hilpeyttä. Se oli kuitenkin hyvää kertausta aiheesta lopuksi.

Seuraavat tietoiskut pidin kahdelle kahdeksasluokalle maanantaina 3.10.11, joiden kohtaaminen oli aiempaa helpompaa ollessani varmempi asiastani ja esiintymisestäni. Ensimmäisen ryhmän kommentteissa nousi esiin kiinnostus korvauksista ja erityisesti sovittelussa käytettävistä työkorvauksista. Tämän päivän toisessa ryhmässä tulee kommentteista ilmi, että jollakin on ollut sovittelusta kokemusta. He osoittivat kiinnostusta poliisi- ja rikosrekistereihin kysymyksillään.

Kahdelle viimeiselle kahdeksasluokalle pääsin testaamaan tietoiskuani keskiviikkona 5.10.11. Ryhmät olivat hyvin eläväisiä ja esittivät pitkälti rikostilastoihin ja viime aikojen otsikoissa olleisiin rikoksiin liittyviä kommentteja. Viimeisten ryhmien kohdalla jäin pohtimaan, pitäisikö Power Point-esitys rakentaa paremmin Sovitellaanko-dvd:n ympärille. Silloin dvd:stä ei tulisi ylimääräistä kertaosaa loppuun. Toisaalta pohdin kuitenkin sitä, että dvd on hankittavissa Oulun sovittelutoimiston kautta, mikä voi mietityttää kannattavuudessaan monia materiaalin käyttäjiä. Dvd oli itsessään hyvää materiaalia, mutta pelkällä Power Point esitykselläkin saa kyllä käytyä aiheen kattavasti ja havainnollistavasti läpi.

Kaikki ryhmät olivat hyvin erilaisia ja se toi haastetta materiaalin käyttämiselle. Välillä aika riitti hyvin käydä asiat läpi, mutta välillä ryhmän puheliaisuuden vuoksi täytyi asioissa harppoa nopeammin eteenpäin. Siinä sai testattua samalla omaa joustavuuttani ja kykyäni hallita kokonaisuutta ja muutoksia. Tietoiskun lopussa monikaan ryhmä ei enää tahtonut jaksaa keskittyä sovittelusta kertovan dvd:n katseluun, jossa tuli kertausta jo aiemmin käytyyn teoriaan. Mikään ryhmä ei lähtenyt erityisemmin haastamaan kysymyksillä tai kommentteilla, vaan kaikki olivat enemmänkin vaitonaisia uuden tiedon edessä.

Tietoiskujen jälkeen pääsin pitämään hetken taukoa tutkimukseeni ja sain tuuletettua ajatuksiani. Se vaikutti olevan erittäin hyvä ratkaisu, koska myöhemmin päässäni selkenivät ajatukset kokonaisuudesta ja siitä, mitä tietoiskumalli vielä kaipaa. Päädyin lopulta siihen, että en kokoa Power Point-esitystä Sovitellaanko-dvd:n ympärille. Perusteluna näin sen, että saisin tuotettua yhden selkeän materiaalin käytettäväksi ja dvd olisi siihen hyvä lisämateriaali, jota lämpimästi kyllä suosittelisin.

7 Pohdinta

Olen jakanut pohdinnan selkeämmiksi osiksi. Ensin käyn läpi tuloksista tekemiäni johtopäätöksiä ja pohdintaa. Niiden pohjalta jatkan luontevasti kehitysehdotuksiin. Sen jälkeen tarkastelen tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. Lopuksi käyn läpi prosessin aikana havaitsemiani ammatillisen kasvuni kohtia.

Tulosten tarkastelussa pyrin aineiston ja tutkimustehtävien vuoropuheluun. Valitsin aineistonkeruumenetelmät siten, että löytäisin niiden avulla parhaiten vastauksia tutkimustehtäviini ja ne täydentäisivät toinen toistaan. Kaiken kaikkiaan hankin mielestäni hyvin kattavan aineiston ja pääpiirteissään onnistuin aineiston keruussa niin hyvin, kuin sillä hetkellä se oli mahdollista. Aloitan tulosten tarkastelun sillä, että erottelen ensin selkeästi kokonaisuuksiin viittaavat havaintoni aineistosta. Sen jälkeen tarkastelen tutkimusaineistosta nousevia ajatuksia ensin ensimmäisen tutkimustehtävääni peilaten ja sitten toisen tutkimustehtävänäi valossa.

7.1 Tulosten tarkastelua

Palautekysely oli ensisijaisen tärkeä niin kokonaisuuden kuin jatkossa kehittämisen kannalta. Nuorille sopi mielestäni parhaiten lyhyt palautekysely, jossa kysymykset ovat selkeitä ja kyse-ly kokonaisuudessaan epästrukturoitu. Tällä poistin riskiä mahdollisuudesta omaan johdatte-luuni, mikä saattoi jättää liikaa varaa kysymysten tulkinnalle ja oman tarkoitukseni kanssa eri teille joutumista. Suullinen kysely olisi voinut tuottaa vähemmän tulosta, kun osa nuorista olisi ollut hiljaa ja muutama rohkea kommentoinut ääneen. Kirjallinen palautekysely edesauttoi aiheessa pysymistä, joka olisi voinut rönsyillä suullisessa keskustelussa. Vaikka palautekyselyssä tulikin tyhjiä kohtia, niin niiden kohdalla voi lähteä miettimään merkitystä. Tyhjän vastauksen ei aina tarvitse tarkoittaa sitä, ettei nuorella olisi ollut jotain vastausta antaa sii-hen. Siinä voi olla kyse keskittymiskyvyttömyydestä, jaksamattomuudesta, ymmärtämättö-myydestä, viitsimättömyydestä ja miksei myös siitä tietämättömyydestä. Väärinkäsityksiä ei nuorten vastauksissa ilmennyt, mutta sen voisi yhdistää myös ymmärtämättömyyteen joiden-kin kysymysten kohdalla. Erityisesti useamman kysymyksen sisältävissä kohdissa tällaista esiintyi. Tarkoitukseni oli saada kerättyä nuorilta palaute mahdollisimman tehokkaasti ja yti-mekkäästi, jossa mielestäni onnistuin hyvin. Omalla asenteella voi myös paljon vaikuttaa nuorten innostukseen vastata kyselyyn.

Teemahaastatteluita oli kaiken kaikkiaan mielenkiintoista tehdä, koska haastateltavina oli niin koulun tietoisukuja seurannutta henkilökuntaa kuin sovittelutoimiston ammattilaisia. Tee-mahaastattelu oli lopulta hyvä ratkaisu toteuttaa muutamalle tutkimukseni kannalta olennai-selle henkilölle. Teemoihin jaettu haastattelu oli mielestäni onnistunut valinta opettajien ja sovittelutoimiston henkilökunnan kohdalla, koska se piti haastattelun kokonaisuutena antaen kuitenkin tarpeen mukaan tilaa puhumiselle. Teemahaastatteluissa käytin nauhuria, jonka asetin näkyviin pöydälle haastattelun alkaessa. Sitä ennen kävin läpi teemat ja luottamuksel-lisuuden. Mielestäni onnistuin luomaan sopivan rennon tunnelman ilman, että haastattelusta katosi vakavuus asiaan ja se saatiin käytyä asiallisesti alusta loppuun. Kaiken kaikkiaan koin valitsemani teemat onnistuneiksi ja toisiaan tukeviksi valinnoiksi. Ne auttoivat yhdistämään analysoinnissa ja pohdinnassa kaikkien aineistonkeruumenetelmieni tulokset yhteen.

Työpäiväkirja kokosi työn yhteen ja täytti palautekyselystä ja teemahaastattelusta jääneistä aukkoja. Toisaalta nämä toiset menetelmät tukivat työpäiväkirjaakin. Se oli hyödyllinen ihan jo sen vuoksi, että tuli kirjattua asioita ylös ja niitä pystyi myöhemmin selailemaan. Työpäiväkirjan myötä oma sinnikkyuteni kasvoi ja hahmotin paremmin niin kokonaisuuden kuin pienemmät osat. Työpäiväkirja tuki monipuolisemmin tekemääni havainnointia ja antoi mahdollisuuden työn aikana tapahtuneelle kehitykselle. Ilman sitä työni olisi jäänyt huomattavasti puutteellisemmaksi ja muiden osien yhdistäminen olisi ollut hankalampaa. Työpäiväkirjaa oli kaikkein haasteellisinta pitää, koska se vaati paneutumista ja viitsimistä. Välillä otteeni sen tekemisestä lipsui ja välillä otin itseäni niskasta kiinni saadakseni sitä tehtyä. Työpäiväkirja luonnollisesti on luotettavuudeltaan puutteellisempi kuin muut aineistonkeruumenetelmät, mutta muiden avulla siitä tulee huomattavasti vahvempi ja merkityksellisempi.

7.1.1 Tietoiskumallin laatiminen ja testaaminen

Tässä ensimmäiseen tutkimustehtävääni liittyvässä otsikossa lähdän pala kerrallaan kokoaamaan tutkimusten tuloksia johtopäätöksiksi ja pohdinnoiksi. Aloitan alaotsikoinnit nuorten tietoisuuteen sovittelusta, rikoksista, oikeuksista ja velvollisuuksista. Sen jälkeen tarkastelen asioita, jotka liittyvät mahdollisimman hyvän tietoiskun laatimiseen. Näihin sisältyvät informatiivisuus, ymmärrettävyys, ajankohtaisuus ja toimivuus. Lopuksi kokoan tuloksista asioita tietoiskun kehittämiseen koulun käyttöön jatkossa soveltuvaksi.

Lähtökohtana opinnäytetyölleni ja sen tulosten pohdinnalle on ehdottomasti sovittelun perustana oleva 1.1.2006 voimaan astunut laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. Lakia on täydennetty 12.4.2006 rikos-asioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettu asetus. (Iivari 2007, 11.) Tämä edellyttää sitä, että ihmiset olisivat tietoisia sovittelun mahdollisuudesta. Siksi olikin mielenkiintoista, että palautekyselyn perusteella peräti 71 % nuorista ei ollut kuullut sovittelusta. Havainnointini tuki tätä asiaa ja huomasin asiani olevan nuorille kokonaisuudessaan uutta tietoa. Siihen viittasi heidän keskittyneisyytensä ja kysymysten esittäminen. Jopa vierustoverin kanssa aiheesta supattaminen tarkoitti mielenkiinnon heräämistä.

Nuorilla ajattelun kehittymisessä entistä abstraktimpi ja yleistettävämpi ajattelu saa tilaa ja se suuntautuu enemmän tulevaisuuteen. Ajattelun kehittyminen antaa perustan moraalille ja sen periaatteille. Lisäksi siinä on hyvää sovellettavuuspohjaa suunnittelu- ja päätöksentekotaidoille. (Nurmi ym. 2006, 128–129.) Rikoksiin liittyy usein myös vahingonkorvausvelvollisuus, joka ei riipu rikosentekijälle tuomitusta rangaistuksesta. Vahingonkorvausvelvollisuus ei katso ikää eli käsittää myös alle 15-vuotiaat. Se tarkoittaa, että tekijä korvaa rikoksella aiheuttamansa vahingon. (Oikeuslaitos 2010.) Palautekysely ja tekemäni havainnointi antoivat nuorten ajattelun kehittymisestä hyviä viitteitä. Se näkyi jo nuorten näkyvässä asennoitumi-

sessä kuuntelemaan tietoiskua ja kommentoimaan sitä. Nuorilta saamissani palautevastauksissa ja heille pitämäni tietoiskun yhteydessä tekemissäni havainnoinneissa huomasin yhtäläisenä asiana vahingonkorvausvelvollisuuden korostamisen. Palautekyselyissä nousi esiin 28 % nuoren vastauksessa tietoiskusta mieleen jääneimpänä asiana rikosten seuraamukset ja oma vastuu. Mielestäni se jo kertoo paljon positiivista heidän ajattelunsa kehittymisestä. Nuorista 16 % piti hyödyllisimpänä asiana tietoiskussa kertomista erityisesti 15-vuotiaan vahingonkorvausvelvollisuudesta, tietoja eri rikoksista ja erilaisista vastuukysymyksistä. Vahingonkorvausvelvollisuus oli jonkin verran nuorille jo tuttua, mutta joltain osin se tuli uutena asiana. Vahingonkorvausvelvollisuus on erittäin oleellinen asia tietää erityisesti alle 15-vuotiaana, joiden kohdalla on hyvä saada vastuukasvatusta syvennettyä.

Palautekyselyssä vastauksissa tuli esiin jonkin verran asiaan kuulumattomia vastauksia, mikä oli odotettavissa ja ymmärrettävää kyseiseltä kohderyhmältä. Mielenkiintoista vastauksissa oli se, että muutamassa tuli ilmi selkeitä väärinkäsityksiä, kuten rikosten korvaaminen ja rikosvelvollisuus. Nämä tietysti antavat vihjeen seuraavaa kertaa varten, että asioita ja termejä pitää entistäkin enemmän selventää nuorille. Sitä kuvittelee olevansa tarpeeksi selkeä, mutta ainakin näiden vastausten perusteella on jäänyt siitä huolimatta pari porsaanreikää nuorten omalle tulkinnalle.

Yllätyin hieman yhden nuoren palautekyselyn vastauksessa siitä, että kaikesta tekemisestään tulee poliisiasia. Jäin vakavasti pohtimaan, että pelottelinko puolivahingossakaan nuoria faktoihin perustuneella valistuksellani. Havainnoinnissani huomasin myös nuorten olevan asian äärellä melko totisia ja tarkoituksenani olikin antaa nuorille mietittävää. Tällaisen aiheen kanssa tokikin liikkuu jatkuvasti veitsenterällä, sillä sen voi joko ilmaista aavistuksen liian pelottavasti tai sitä vastoin liian leikkimielisesti. Tietoiskuissa en kuitenkaan havainnut kenkään nuoren varsinaisesti säikähtäneen jotain esiin tullutta seikkaa ja toivonkin, että viimeistään kavereiden kanssa asiasta keskustellessa mieli tasaantuu. Toisenkin nuoren vastauksessa ilmeni viranomaisiin liittyvä kontrollointi eli papereiden käsittely. Helpostihan sitä tavallinen kansalainen hämmentyy byrokratian edessä ja antaa papereidensa käsittelyn jatkuvan ammattilaisten hyppysissä. En oikeastaan tiedä mistä kyseinen nuori oli saanut jäämään mieleensä päällimmäiseksi papereiden käsittelyn. Ainoa järkevä kytkös voisi liittyä näyttämässäni Sovitellaanko-dvd:ssä olleeseen tutkintailmoitusten vastaanottamiseen ja paperien allekirjoittamiseen.

Rikollisuus on koko yhteiskuntaa koskettava sosiaalinen ongelma, vaikka rikoksia tekevät pääasiassa yksittäiset ihmiset. Nämä yksittäiset rikokset vaikuttavat koko yhteiskuntaan aiheuttamalla turvattomuutta ja epäjärjestystä. (Lappi-Seppälä 2006, 10.) Havainnoinnissani huomasin rikollisuuden olevan nuorille vielä sellaista vaarallisen kiehtovaa aluetta, jonka kokeilu pienessä määrin on joillekin pakko tehdä. Huomasin nuorten kohdalla selkeästi sen ajattelun

rakentumista, että he ovat ymmärtämässä pikku hiljaa yhteisten sääntöjen merkitystä. Osa luonnollisesti ei vielä ole päässyt siitä ajatuksesta kiinni, vaikka asteittaisia välähdyksiä onkin voinut tulla. Nuorilla oli puheissaan selkeästi vaarallisuuden tunteen ja rajojen kokeilua liittyen rikoksiin. Mitään huolestuttavaa en havainnut, joten uskoisin kokeilujen liittyvän pieniin tekoihin ja joskus voi riittää kaveriltakin kuultu juttu. Teemahaastatteluissa nousi esiin se, että nuoret ovat tietoisia oikeuksistaan kun taas velvollisuudet ovat jääneet vähemmälle tietämykselle.

Rikoksilla yleensä loukataan tai vaarannetaan oikeushyviä, joiksi yksityisen kansalaisen kohdalla lasketaan muun muassa henki, terveys ja ruumiillinen koskemattomuus sekä varallisuus, kotirauha ja kunnia. (Laitinen & Aromaa 2005, 12.) Havainnointini ja teemahaastatteluiden perusteella nuoret ovat kyllä tietoisia tämän päivän rikoksista ja niihin liittyvistä asteikoista, mutta eivät toisaalta tiedä kaikkia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan. Toisaalta nuoret eivät osanneet määritellä toisen nipistelyä ja läpsimistä pahoinpitelyksi. Helpommin osataan kuitenkin määritellä itsen kohdistuvat vääryydet, mutta niiden näkeminen toisiin kohdistuvina tekoina on enemmän pimennossa.

Kokonaisuudessaan nykynuoret ovat lainkuuliaisempia kuin samanikäiset 15 vuotta sitten. Nuorten tekemien rikosten määrän kehitys vaihtelee niin rikoslajeittain kuin ikäryhmittäin. Viimeisen kymmenen vuoden selkeimpiä muutoksia on varkauksien väheneminen ja tilastoidun vakavan väkivallan yleistyminen. Uusi teknologia on tuonut uusia muotoja sekä rikosten tekemiseen että uhriksi joutumiseen. (Rikollisuustilanne 2009.) Teemahaastatteluissa korostui nuorten lainkuuliaisuus pääpiirteiltään ja monet rikokset nähtiin vahinkoina. Havaintojeni perusteella pidän huolestuttavana sitä, miten nuoret tunnistavat laillisen ja laittoman toiminnan rajan. Tämä tuli esiin tietoisuutta pitäessäni nuorten puheissa, että kaveria on totuttu läpsimään ja sitä pidettiin normaalina. Nuoret eivät kuitenkaan ymmärrä, että kaverillakin voi mennä raja läpsimisen sietämisessä ja se oikeasti luokitellaan pahoinpitelyksi. Teemahaastatteluissa ilmennyt nuorten tekemien vahinkojen havaittu lisääntyminen lisää tätä samaa huolta. Siihen pohdin syytä, miksi nuorten tietämys on mennyt huonommaksi ja miten sitä voisi lisätä parhaiten. Ollaanko nykyään enemmän menossa siihen suuntaan, että kaikkea ei tarvitse tietää? Löytyykö kaikkiin asioihin vastaus wikipediasta? Eivätkö vanhemmat valista enää nuoriaan riittävästi? Tietävätkö he lopulta, mitä kaikkea heidän nuorensa tekevät? Ketkä kaikki nuoria valistavat ja kenellä on nykyään siitä suurin vastuu?

Riittävän informatiiviselle ja ymmärrettävälle tavalle tuoda rikos- ja riita-asoiden sovittelu tutuksi sain paljon hyviä kehittämisideoita erityisesti sitä seuranneilta opettajilta. Kehitysehdotukseksi tuli ensinnäkin omien kokemusten ja käytännön esimerkkien esiin tuominen enemmän. Ehdotuksena tuli myös tietoisuuden läpi kulkeva tapausesimerkki. Sitä en lähtenyt tähän viimeisteltävään versioon kehittämään, koska halusin pitäytyä selkeässä mallissa ja jättää

materiaalille enemmän liikkuvuutta sovellettavuudessa. Mielestäni jokainen materiaalin käyttäjä voi valita itselleen parhaiten sopivan tavan käydä asiat läpi nuorten kanssa, jonka vuoksi mallin tulee olla selkeä ja yksinkertainen. Tämä kokonaisvaltainen tapausesimerkin käyttäminen voisikin olla hyvä vinkki jatkokäyttöön.

Tekemieni havaintojen perusteella tietoisuuden informatiivisuus ja ymmärrettävyys rakentui myös nuorten kanssa käydystä keskustelusta, jota tuli jonkun luokan kanssa enemmän ja toisen luokan kanssa vähemmän. Nuoret pystyivät siis itsekin vaikuttamaan asian selkeyttämiseen ja tekemään lisäkysymyksiä tai antamaan kommentteja. Omien havaintojeni perusteella olin onnistunut laatimaan sen tyyllisen tietoisuuden, joka herätti nuorten kiinnostuksen ja toi heille uusia asioita esille. Jossain määrin Power Point-esityksessäni ilmeni toistuvuutta, jonka käytännössä ohitin toteamalla siitä puhuttaneen jo aiemmin. Niitä kohtia viilasitin lopulliseen tuotokseeni.

Koska nuoret voivat ohjata myös itse omia valintojaan, kehitystään ja elämänsä suuntaa, täytyy heille antaa siihen myös tilaisuuksia. Oman toiminnan ohjaukseen pohjautuvaa motivaatiota ja tavoitteita täytyy myös ruokkia. Nuorten täytyy saada tietää, mitä mahdollisuuksia ja rajoituksia heidän ympäristössään on. (Nurmi ym. 2006, 134–135.) Tämä oman toiminnan ohjaukseen kannustaminen nuorilla vaikutti vahvasti siihen, miten tein työpäiväkirjaani ja suunnittelin tietoisuutta. Ymmärrettävyyttä pyrin lisäämään elävillä esimerkeillä, joita kerroin jonkin verran omista sovittelutapauksista ja toisaalta olin ottanut paljon myös lehtiotsikoissa olleita juttuja. Lehtiotsikot valitsin siitä syystä, että nykyään nuoret selaavat paljon iltalehtiä internetistä ja juttelevat keskenään niistä. Toisaalta pyrin myös oikaisemaan huomiota herättävämpiä otsikoita, joiden taustalla oli hyvin yksinkertainen ja tavanomainen tapaus. Pyrin saamaan mahdollisimman kattavan kuvan heille konkreettisista ihmisistä, jotka ovat valinneet syystä tai toisesta rikollisen polun. Tietoisuuden jatkokäytön koen helposti sovellettavaksi myös tältä osin. Henkilöt voi joko vaihtaa tai jättää niistä puhumatta, jos näkee asian parempana niin.

Teemahaastattelussa nousi esiin riittävän informatiivisen tietoisuuden yksi näkökulma, joka liittyi sovittelutoimiston henkilöitymiseen. Tämän ansiosta sovittelu saisi kasvot itsellensä. Siihen vain täytyisi miettiä ratkaisu, ketkä olisivat kiinnostuneita viemään aihetta eteenpäin nuorille ja kenen resurssit siihen riittäisivät. Jos tähän valittaisiin vapaaehtoisten sovittelijoiden joukosta muutamia, niin tulisi pitää huolta heidän jaksamisestaan ja asettaa selkeät tavoitteet sille, mitkä koulut kukakin hoitaisi. Silloin tehtävä ei näyttäytyisi loputtomalta ja siihen voisi valmiiksi vastata omien resurssien puitteissa halukkuutensa. Jos tietoisuus olisi koulun henkilökunnan käytettävissä, suosittelisin lämpimästi hyödyntämään Oulun sovittelutoimiston Sovitellaanko-dvd:tä materiaalina. Koulun henkilökunnan vahvuutena pidän sitä, että he tuntevat nuoret paremmin ja voivat ottaa jonkin asian herkemmin esille tai jättää

jonkin tulenaran asian käsittelemättä. He voivat saada ryhmän myös paremmin keskustelemaan asiasta ja jatkamaan aiheesta useamman päivän tai jopa pidemmänkin aikaa, jos se sitä näyttäisi vaativan ja nuorten kohdalta nousevan tarpeelliseksi. Tähän liittyen palautekyselyistä nousi tärkeänä asiana esiin se, että sovittelusta kerrottaisiin turvallisessa paikassa. Turvallinen paikka rakentuu varmasti monista asioista, kuten muista osallistujista ja tilanteen vetäjästä. Turvalliseksi paikaksi koettiin koti, koulu ja jokin toimisto. Nämä kaikki kuvaavat jollain tavalla suljettua ja turvallista tilaa, jonne ei ulkopuolisilla olisi mahdollista tulla häiritsemään. Sovittelu voi olla aiheena jollekin hyvinkin koskettava, jolloin turvallisuuden tunne korostuu entisestään. Tämä asia nostaa edelleen aiheen sensitiivisen käsittelyn merkitystä.

Teemahaastatteluissa sain hyvin erilaisia ehdotuksia sovittelutoimiston ja koulun henkilökunnalta tähän tietoisukupohjan jatkokäyttöön. Sovittelutoimiston näkökulmasta sitä olisi syytä levittää kaikille kouluille ja antaa jokaiselle sen jälkeen mahdollisuus joko hyödyntää sitä tai olla hyödyntämättä. Koulun henkilökunnalle jäisi siis täysi vastuu tietoisikun hyödyntämisestä henkilökohtaisessa käytössä. Jo haastatteluissa sain sellaisen kuvan, että haastateltavani voisivat käyttää sitä erilaisilla tunneilla. Se toisaalta näytti kovasti mietityttävän, mikä voisi olla tällaiselle tietoisikulle sopiva tunti ja kohta. Sopivina ehdotuksina ilmaan heitettiin yhteiskuntaopin, valinnaisen lakitiedon ja opinto-ohjauksen tunteja. Ajatuksena kävi myös mahdollisuus hyödyntää koululla sijaisena olevien henkilöiden tehtävän helpottamista tällaisella valmiilla materiaalilla. Toisaalta mietin, miten tehokas yleinen jakelu tässä tapauksessa olisi eli tavoittaisiko ja motivoisiko se riittävästi kaikkia, jotta tietoisukupohja lähtisi edes kokeiltavaksi käytännössä. Tarkoitukseni on siis laittaa materiaali jakoon sähköpostitse Vantaan sivistysviraston yhteyshenkilön kautta. Kynnystä pyrin ainakin madaltamaan sillä, että liitän tietoisukupohjan mukaan materiaalin käyttäjän oppaan. Sen tarkoitus olisi helpottaa mahdollisimman paljon käyttäjän työtä kokeilla sitä käytännössä. Ideaalina näkisin, että käyttäjät alkaisivat sitten soveltaa sitä omaan käyttöönsä sopivaksi.

7.1.2 Sovittelun ja koulun yhteistyön kehittäminen

Tämä oli toinen tutkimustehtävistäni, jota lähdin tarkastelemaan ensin paikallisen tason nuorisorikollisuudesta sekä nuorten ja vanhempien suhtautumisesta rikollisuuteen. Nämä mainitut näkökulmat antavat pohjan sovittelun tarpeelle, jonka myötä voin lähteä jatkamaan tarkastelua sovittelun ja koulun resursseista käsin. Lopuksi kokoan yhteen toiveet ja tarpeet sovittelun ja koulun näkökulmista heidän yhteistyöhönsä jatkossa.

Helsingissä nuorten yleisimpiä rikoksia ovat kaupasta varastaminen, tappeluun osallistuminen ja vahingonteot, mutta vakavat rikokset ovat melko harvinaisia. Päihteiden käytöstä alkoholiin liittyvät kokeilut ovat yleisempiä, mutta huumeiden käyttäminen on harvinaisempaa yläkouluikäisillä nuorilla. Pojat tekevät tyttöjä enemmän rikoksia, mutta tytöt tasaavat tilastot

poikien kanssa päihteiden käytössä, seiniin piirtelyssä ja kirjoittelussa sekä tarrojen kiinnittämisessä. Perinteinen nuorisorikollisuus on ollut vähenemässä, mutta uudentyyppiset rikokset ovat lisääntymässä, kuten laiton verkkolataaminen ja sähköisen kommunikoinnin kautta tapahtuva kiusaaminen ja häirintä. (Salmi 2007.) Samaa ilmiötä oli havaittavissa tekemissani teemahaastatteluisia ja työpäiväkirjaan liittyneessä havainnoinnissa. Teemahaastatteluisia nousi näistä uudentyyppisistä rikosmuodoista esiin erityisesti internetin ja kännykän kautta tapahtuva koulukiusaaminen. Se voikin olla sellainen rikosmuoto, joka saattaa helposti jäädä aikuisilta pimentoon ja tilastoihin merkitsemättä. Yhtenä huolenaiheena nousi esiin myös tyttöjen tekemä väkivalta. Haastateltavien mukaan paikallisesti havaittiin edelleen perinteistä rikollisuutta, mutta tätä tarkemmin sitä ei osattu kuvata. Määrällistä muutosta siinä ei ainaakaan ole havaittu eikä se ole erityisemmin muuttunut tai korostunut viime vuosina.

Rikosten tekeminen ei suinkaan ole kaikkien nuorten kesken yleistä, koska heistä hyvin marginaalinen joukko tekee suurimman osan nuorten rikoksista eikä puolet heistä ei ole tehnyt yhtään ainutta rikosta. (Salmi 2009, 16.) Tämä kuvastaa hyvin teemahaastatteluisia esiin tullutta epätietoisuutta määritellä alueen nuorisorikollisuutta. Alueella kyllä tapahtuu rikoksia ja nimenomaan myös nuorten tekemiä, mutta se joukko kuuluu juuri tähän marginaaliin. Eri asia on vahingot ja kertaluontoiset rikokset, jotka tulivat yhdelle haastateltavalle mieleen. Toisaalta haastattelussa nuorten ja lasten rikollisuutta verrattiin ammattirikollisuuteen pienoiskoossa. Nuorten ja lasten tekemät rikokset voivat siis olla aivan yhtä suunniteltuja ja tarkoituksellisia kuin aikuisilla. Koulut eivät oikeastaan puutu nuorten vapaa-ajalla tapahtuviin rikoksiin ellei se selkeästi vaikuta koulun arjessa. Tähän vaikuttavat osaltaan koulun resurssit, jotka täytyy aina välillä fokusoida perustyöhön ja pyytää muita yhteistyön kautta apuun tarvittaessa.

Nuorten asenne ikäistensä tekemiin rikoksiin on kokenut muutoksen kielteisempään suuntaan 2000-luvulla. Rikosten tekemistä ei mielletä enää normaaliin murrosiän kokeiluihin kuuluvaksi eikä rikoksia yhdistetä nuorten pahan olon purkamiseen. Tärkeämpänä asiana pidetään yksilön selviytymistä yhteiskunnassa ja kilpailemista paremmuudesta toisten kanssa. (Kivivuori 2006a, 48.) Havainnointini perusteella nuoret suhtautuvat rikollisuuteen hyvin kaksijakoisesti; toisaalta he hyväksyvät lievempiä rikoksia, mutta toisaalta he ymmärtävät rikollisuuden huonot puolet. Teemahaastattelussa kysyin myös vanhempien suhtautumisesta nuorten tekemiin rikoksiin, joka vaikuttaa luonnollisesti nuorten itsensä suhtautumiseen. Vanhempien suhtautumisesta tuli esiin omien lasten puolustaminen ja asioiden kärjistäminen siten, että pienet rikokset ollaan viemässä oikeuteen.

Sovittelutoimiston tehtävänä on tuottaa sovittelupalvelut tietyllä alueella ja olla koulutettujen vapaaehtoisten sovittelijoiden tukena. Vantaan sovittelutoimistossa työskentelee tehtävään koulutettuina sovitteluohjaajina kolme henkilöä ja yksi erikseen nimetty sovittelusta

vastaava henkilö eli sovittelujohtaja. Sovitteluohjaajien tehtävänä on ohjata ja valvoa sovittelijoiden toimintaa sekä toimia tarvittaessa sovittelijana. Sovittelutoiminnassa erikseen nimetyllä vastuuhenkilöllä on tehtävänä vastata sovittelutoiminnan suunnittelusta, kehittämisestä ja asianmukaisesta toteuttamisesta sovittelutoimiston toimialueella sekä toimia tarvittaessa myös sovittelijana. Koulutetut vapaaehtoiset sovittelijat suorittavat sovittelutehtäviä sovittelutoimiston ohjauksen ja valvonnan alaisena. (Laki rikosasioiden ja eräiden riitaasioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.) Tässä kohtaa teemahaastatteluissa tulivat esille sovittelun resurssit, jotka ovat melko pienet ajateltaessa tämänkaltaista valistustoimintaa. Teemahaastatteluissa nousi ilmi sovittelutoimiston halu saada kouluja aktiivisemmiksi omalta osaltaan. Samaan aikaan ristiriitaa aiheutti koulun henkilökunnan epätietoisuus siitä, mitä sovittelu oikein on ja miten he voisivat sitä hyödyntää oppilaidensa kohdalla. Sovittelutoimisto on selkeästi kehittänyt yhteistyötä koulujen kanssa rehtoreiden ja joidenkin koulukuraattoreidenkin kautta, mutta yhteistyö ei ole enää sitten tavoittanut muuta koulun henkilökuntaa. Vaikka ajatuksena onkin, että rehtorit päättävät viime kädessä asioista, niin kouluissa on muutakin henkilökuntaa, jotka työskentelevät nuorten parissa hyvinkin tiiviisti. Haastattelussa tällaisina henkilöinä nousivat koulukuraattorit avainasemaan. Tällaisten henkilöiden kokemat ja näkemät tilanteet ja tapahtumat eivät aina välity sellaisenaan rehtoreille ja silloin saattaa monta potentiaalista sovittelutapausta jäädä välittämättä eteenpäin. Ehdottomasti tärkeintä olisi siis panostaa työntekijöiden tiedon lisäämiseen sovitteluprosessista ja sinne sopivista tapauksista, jolloin yhteistyö voisi olla helpompaa. Toisaalta tässä työssä edistin ainakin nuorten tiedon sovittelusta, jolloin he voivat itse viedä asiaa eteenpäin ja suositella sitä kavereille. Työpäiväkirjan pohjalta näkyvät hyvin selkeästi koulun henkilökunnan ja sovittelutoimiston henkilökunnan hyvin erilaiset työkentät ja näkemys nuorten oikeuskasvatuksesta, vaikka tavoitteet olisivatkin samankaltaiset. Tulosten perusteella nuoret tuntevat jonkin verran oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan, mutta puutteita on vielä. Nuorille pitäisi ehkä enemmän puhua käytännön tasolla heille mahdollisista rikoksista ja niiden seurauksista. Nykyään kuitenkin media tuo esiin vain äärimmäistapauksia.

7.2 Kehittämisehdotuksia materiaalin hyödyntämisestä ja yhteistyöstä

Päällimmäisenä kehittämisehdotuksena materiaalin hyödyntämiseen kannustan kouluja kokeilemaan sitä käytännössä ja pohtimaan sen jälkeen, onko se heille hyödyllinen. Materiaalin käytöstä on varmasti hyödyllistä keskustella isommalla porukalla, jotta päällekkäisyyksiä ei tule. Tämä on varmaankin rehtoreiden organisoitavissa oleva asia. Olennaisen tärkeää on saattaa nuorten ja muunkin ikäisten ihmisten tietoon sovittelun mahdollisuus. Toisaalta pelkkä tieto ei aina riitä, vaan kokemuksellinen kertominen ja sopivan perusteellinen selvitys sen kulusta ja hyödyistä on myös tarpeellista. Myös viranomaisten tietoisuutta sovittelusta mahdollisuutena tulee edelleen lisätä. Mielestäni tämäkin puhuu materiaalin kokeilun puolesta.

Toisena tärkeänä kehitysehdotuksena nostan esille avoimen keskustelun järjestämisen koulun ja sovittelutoiminnan kesken. Siinä olennaisimpina asioina olisi sovittelutiedon lisääminen koulun henkilökunnalla, odotukset toisiltaan sekä omien toimintojensa ja niihin liittyvien rajoitusten selventäminen. Aiemmat keskustelut rehtoreiden ja koulukuraattorien kanssa eivät ole nähtävästi tuottaneet riittävää tulosta, vaan keskusteluun on otettava mukaan muukin koulun henkilökunta. Kaikki he ovat kuitenkin jossain määrin tekemisissä nuorten kanssa eri asioissa. Tämän myötä keskustelu voisi johtaa yhteistyökuvion luomiseen ja kohdentamiseen tiettyjen henkilöiden välille. Paljon on saavutettavissa uudistushenkisyydellä ja positiivisella asenteella pitäen lähtökohdan kuitenkin nuorissa ja heidän tarpeissaan. Meillä kaikilla nuorten kasvatukseen ja elämään vaikuttavilla ammatti-ihmisillä on tärkeä asema heidän oikeuskasvatuksessaan.

Tämän koko opinnäytetyöni mahdollisesti tärkein mietinnän paikka sopii hyvin tähän kehitysehdotuksenakin. Onko sovittelusta kertovan tietoiskun pitäminen koulun sallimissa rajoissa paras ja tuottoisin paikka? Koulun sallimat rajat ovat melko tiukat ja sovittelutoimistolla on pienet resurssit. Sovittelu kilpailee muiden toimijoiden kanssa valistajien kentällä. Yksi erinomainen tapa olisi yhdistää voimavarat ja tieto, esimerkiksi poliisin kanssa. Ehdottoman tärkeänä pidän kuitenkin materiaalin käytön kokeilua, mutta tätäkin kysymystä on syytä jäädä pohtimaan. Toisaalta vaihtoehtosiakin kohdeyleisöjä voidaan pohtia, kuten nuorten vanhemmat. Itse kuitenkin ajattelen, että tällä suoralla yhteydellä nuoriin osoitetaan samalla arvostusta heihin ja kannustetaan olemaan itse aktiivisia toimijoita.

7.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Ensinnäkin tutkimukselleni toi haastetta nuorten oleminen kohderyhmänä, koska he eivät välttämättä pysty täysin ilmaisemaan omaa tahtoaan ja heidän osallistumisensa tutkimukseen edellyttäisi huoltajan tai muun laillisen edustajan lupaa. Nuorten tutkiminen on kuitenkin erityisen tärkeää, koska siten saadaan kerättyä heistä olennaista tutkimustietoa ja sillä saadaan edistettyä heidän asioita. Kouluun sijoittuvalla tutkimuksella on lisäksi omat lupamenettelynsä, johon täytyi saada tähän tutkimukseen suostumus paitsi kyseiseltä koululta myös Vantaan kaupungin opetushallinnolta. (Mäkinen 2006, 64–65.) Tutkimukseeni en lähtenyt enää pyytämään lupaa nuorten huoltajilta tai muilta laillisilta edustajilta, koska koin aiheeni kytköksen olevan niin vahvasti opetussuunnitelmaan ja nuorten yleiseen valistamiseen liittyvä. Tietysti olisi voinut olla ainakin kohtelias ele lähettää koulun kautta kirjeet vanhemmille pitämistäni tietoiskuista ja siihen liittyneestä tutkimuksesta.

Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä pohtiessani haluan ottaa esille tutkimuksen näkökulmasta tiedon epäluotettavia tekijöitä, joihin kuuluvat havainnot ja kokemukset ilman varmennusta ja perustelua, tiedoissamme olevat aukot, arkiajattelun kritiikittömyys, subjektiivivi-

nen asenne monipuolisen tiedonhankinnan estäjänä sekä auktoriteettien mahdollisuus olla väärässä (Hirsjärvi ym. 2010, 19). Nämä samat tekijät voidaan rinnastaa hyvin tähän opinnäytetyöni aiheeseen. Sovitteluun ja rikoksiin liittyvät ajatukset, asenteet ja tieto voi olla omiin, toisilta kuultuihin tai sivusta näkemiimme kokemuksiin perustuvia, josta kuitenkin saattaa jäädä puuttumaan perusteluja ja varmuuksia. Näihin liittyvissä tiedoissamme voi olla myös puutteita, koska suodatamme tahtomattammekin tietynlaista tietoa omalla kohdallamme ja siinä samalla voi jäädä jotain olennaista huomaamatta. Sovittelu ja rikollisuus kaikinensa ovat hyvin konkreettisesti arkielämäämme liittyviä, josta välillä saatamme unohtaa kriittisen tarkastelun. Luonnollisesti siihen liittyy subjektiivinen asenne ja se voi olla estämässä meitä avartamasta näkemystämme. Myös auktoriteettien mahdollisuus olla väärässä on tässä olennainen, koska se liittyy kansalaisen oikeustajun ja lain ristiriitaisuuteen sekä erilaisten näkökulmien huomioimiseen. Niin me tavalliset kansalaiset kuin ns. auktoriteetin asemassa olevat viranomaiset olemme kaikki inhimillisiä ihmisiä, jotka voivat täydentää ja auttaa toisiaan ja tehdä yhdessä asioista parempia. Tutkimuksessani eettisyyden kannalta anonymiteetin suojeleminen oli hankalaa erityisesti sovittelutoimiston haastattelussa, koska henkilökuntaa on varsin vähän. Vaikka kenenkään nimiä ei mainita haastattelu- ja kyselyvastausten otoksissa, voi silti jollekin olla melko helppoa päätellä, kenen esittämä mikin maininta voisi olla.

Aineistonkeruumenetelmiini liittyvästä luotettavuudesta voisin kokonaisuudessaan todeta sen, että nämä kolme erilaista menetelmää eli palautekysely, teemahaastattelu ja työpäiväkirja tukevat toistensa heikkoja kohtia ja antavat sitä kautta tutkimuksen tuloksiin enemmän luotettavuutta. Puutetta tekemissäni kyselyissä ja haastatteluissa näen selkeästi siinä, etten testannut kysymyksiä ennen varsinaista tilannetta kenelläkään. Erityisesti hyötyä olisi ollut skeptisistä ja kriittisistä testivastaaajista. Itse sain ainoastaan ohjaavalta opettajalta kysymyksiin kommentteja ja muokkasin kysymykset lopulliseen muotoonsa kommenttien ja oman harkintani pohjalta. Kyselyjen ja haastatteluiden anonymiteetti tulee turvata ja selvittää vastaajille ja haastateltaville. (Mäkinen 2006, 92–93.) Palautekyselyihin olin laittanut kirjallisena maininnan anonyymiudesta ja mainitsin siitä myös suullisena jakaessani lomakkeita. Teemahaastatteluissa mainitsin myös samasta asiasta suullisesti. Vaikeinta itselleni oli pitäytyä tutkijan roolissa ja olla osallistumatta liikaa keskusteluun. Toisaalta tarkoitukseni oli olla vuorovaikutuksellinen ja osallistuva havainnoija, minkä vuoksi oma tarkkailukykyni luonnollisesti heikkeni. Siksi tein teemahaastattelun tilannetta seuranneille opinto-ohjaajille.

Työni raportoinnin ja kieliasun päällimmäiset huomiot liittyvät puhtaasti tottumattomuuteen tutkimuksen tekemisessä. Pyrin pitämään yllä kriittistä ja pohtivaa otetta sekä työn johdonmukaisuutta, mutta joskus huomaan itsellä ongelmia kokonaisuuksien hahmottamisessa. Ajanhallinnassa huomasin paljon kehittämisvaraa, koska käytännön osuuden jälkeen alkoi tutkimuksen tekemisessä tulla pitempiä taukoja ja turhautuminen lisääntyi saman aiheen kanssa työskennellessä. Koin puutteita ammatillisen taitoni ja teoreettisen tiedon yhdistämisessä

tekstinä, vaikka se toi varmuutta rajaamisessa. Huomasin tässä asiassa jonkin verran kehitystä opinnäytetyön loppuvaiheessa. Yhteistyön niin sovittelutoimiston kuin koulun kanssa koin toimivaksi ja työelämän innovatiivisen kehittämisen suureksi aluevaltaukseksi itselleni. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 159–160.) Olen aina kuvitellut, etten ole kovinkaan luova. Tämä työ kuitenkin todisti ainakin itselleni, että pystyn hyvin käytännönläheiseen innovatiivisuuteen. Kirjallisesa ilmaisussa huomaan jonkin verran puutteita, koska teksti saattaa jäädä epäselväksi ja ajatuksenlento-tyyppiseksi. Siihen sain hyvää korjaavaa kommentointia työtäni ohjanneelta opettajalta.

Oma sovittelijana toimimiseni ja sovittelutoimiston henkilökunnan tunteminen kannattaa ottaa huomioon sekä eettiseltä kannalta että luotettavuuskysymyksenä, sillä vaikka olen kiinnostunut tästä itseäni lähellä olevasta aiheesta, en kuitenkaan saisi pitää asioita itsestään selvyyskinä. Siksi tämä saattaakin synnyttää riskin siitä, että käsiteltävän tiedon tulkinta on liian subjektiivista. Tutkimukseni aikana en ole toiminut sovittelijana lainkaan ja olen pyrkinyt olemaan kriittinen omasta roolistani työtäni tehdessä.

7.4 Ammatillinen kasvu

Itselleni aiheesta on hyötyä toiminnallisena ja suunnitelmallisena työmenetelmänä sekä itselle tärkeän asian edistämisenä. Aihe liittyy marginaaliryhmään eli rikoksen tekijöihin ja uhreihin, joka kuuluu omiin syventäviin opintoihin kokonaisuudessa Marginalisaatio ja osallisuus. Tämän lisäksi koen tällaisen opinnäytetyön kautta mahdollisuuden tehdä verkostoyhteistyötä moniammatillisesti.

Olen tehnyt yhteisöpedagogin-tutkinnossani myös opinnäytetyön, mutta huomasin selkeästi erilaisuutta verrattuna tämän työn tekemiseen. Aiemmin tein todelliseksi pintaraapaisuksi jääneen tutkielman valitsemastani aiheesta, mutta nyt jouduin todella paneutumaan tutkimuksen tekemiseen. Vaikka tässäkin jäätin pintaraapaisuun varsinaisessa tutkimuksessa, niin silti tutustuin sen tekemiseen aiempaa enemmän ja jouduin taistelemaan itseni kanssa työn edistymisessä.

Vapaaehtoisena sovittelijana sain paljon enemmän eväitä jatkoon erityisesti sovittelun taustalla olevista teorioista ja arvoista. Kehityin paitsi sovittelijana myös oman alan ammattilaisena. Sovittelun teoriaa koen voivani hyödyntää paljonkin omassa työskentelyssäni, olipa kyse melkeinpä minkälaisesta työstä tahansa tällä alalla. Huomaan, etten ole tutkijatyypinen ja raportinkirjoittaja, koska olisin halunnut jatkaa kehittämistä käytännössä ja jättää tämän työn tietoisukujen pitämisen jälkeen. Tämän vuoksi aikatauluttaminen ja itsekuri ovat olleet haasteellisia. Tutkimusteorian työstäminen oli todella puuduttavaa, mutta myös antoisaa. Sain paljon uutta näkökulmaa niin käsitteiden kuin raportin kirjoittamisenkin kautta. Sen

vuoksi myös käytännön kehittämistyöni sai uutta tuulta purjeisiin ja jouduin pohtimaan asiaa huomattavasti perusteellisemmin.

Omaa ammatillista kasvua oli tarkoituskin kehittää ja siinä onnistuin. Loin opinnäytetyön tekemisen aikana itselleni hyviä yhteistyökuvioita ja kehitin omia esiintymistaitojani. Esiintyminen ei ole ollut minulle koskaan erityisen luontevaa, joten tässä tuotoksessa näin jo alussa itselleni hyvää haastetta. En yrittänyt tehdä asiasta itselleni helpompaa tai jättää sitä puoli-väliin, vaan opin virheistä ja menin nöyrän sisukkaasti alusta loppuun. Pyrin itse näkemään kehittämiskohtia, mutta keräsin palautetta myös muilta. Niin sovittelutoimiston henkilökunnan kuin koulunkin kanssa minulla oli erittäin hyvää ja joustavaa yhteistyötä, jonka vuoksi työni tekeminen oli huomattavasti helpompaa. Jatkossa näkisin mielenkiintoisena haasteena lähteä vapaaehtoisen sovittelijan roolissa pitämään tietoiskuja, koska pidän asiaa hyvin tärkeänä.

Painetut lähteet

- Aaltonen, M. & Kivivuori, J. 2009. Yksilökohtaiset ominaisuudet, syrjäytyminen ja rikollisuus. Teoksessa: Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 19-24.
- Aalto-Setälä, T. 2010. Nuorten mielenterveyshäiriöt. Teoksessa: Nuorten hyvin- ja pahoinvointi. Konsensuskokous 2010. 2010. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 25-31.
- Ahola, T. & Hirvihuhta, H. 2002. Vääryydestä vastuuseen. Miten ohjata lapset ja nuoret ottamaan vastuu teoistaan? Helsinki: Opetushallitus.
- Airaksinen, T. 1987. Moraalifilosofia. Juva: WSOY.
- Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Baginsky, W. 2004. Peer mediation in UK: a guide for schools. London: NSPCC.
- Brunila, T. 2010. Sovittelu - tie tulevaisuuteen. Teoksessa: Poikela, E. (toim.) 2010. Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus, 23-44.
- Dunderfelt, T. 1999. Elämänkaaripsykologia. 9.-11. painos. Helsinki: WSOY.
- Elfgren, T., Juntunen, R. & Norppa, K. 2007. Nuorten lakikirja. Rikoksesta rangaistukseen. Helsinki: Talentum.
- Elonheimo, H. 2010. Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turku: Turun Yliopiston julkaisuja.
- Eriksson, F. 2008. Victim-offender mediation in Sweden and South Africa. Gothenburg: University of Gothenburg.
- Eskelinen, O. 2005. ”Hermost vapautu ja tuli puhdas olo”. Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Eskola, J., & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Flinck, A., Säkkinen, S. & Kuoppala, T. 2011. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2010. Tilastoraportti 19/2011. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Harrikari, T. 2006. Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa: Honkatukia, P. & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrät, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 249-279.
- Heberlein, A. 2008. Se ei ollut minun vikani. Vastuunottamisen taito. Jyväskylä: Atena.
- Helkama, K. 2009. Moraalipsykologia. Hyvän ja pahan tällä puolen. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Iivari, J. 2010. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Raportti 5/2010. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

- livari, J. (toim.) 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Helsinki: Stakes.
- Kaltiala-Heino, R. 2010. Nuorten rikollisuus ja väkivalta. Teoksessa: Nuorten hyvin- ja pahoinvointi. Konsensuskokous 2010. 2010. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 38-46.
- Kivivuori, J. 2009a. Johdanto. Teoksessa: Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2-6.
- Kivivuori, J. 2006a. Nuorisoriikollisuuden kehitys. Teoksessa: Honkatukia, P. & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisoriikollisuus. Määrät, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 15-55.
- Kivivuori, J. 2006b. Nuorisoriikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa: Honkatukia, P. & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisoriikollisuus. Määrät, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 161-186.
- Kivivuori, J. 2009b. Rikollisuuden syyt. 2.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kjällman, P. (toim.) 2002. Rikoksella loukattu. Rikoksen uhrin käsikirja. Helsinki: Rikosuhripäivystys & Suomen Mielenterveysseura SMS-TUOTANTO Oy.
- Korkala, S. 2004. Rikos- ja riita-asioiden sovitteluprosessi. Puheviestinnän Pro gradu-tutkielma. Jyväskylä: Viestintätieteiden laitos.
- Laitinen, A. & Aromaa, K. 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laukkanen, E. 2010. Nuoruusiän psyykinen kehitys. Teoksessa: Nuorten hyvin- ja pahoinvointi. 2010. Konsensuskokous 2010. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 60-64.
- Launonen, L. & Pulkkinen, L. 2004. Koulu kasvuyhteisönä. Teoksessa: Launonen, L. & Pulkkinen, L. (toim.) 2004. Koulu kasvuyhteisönä - kohti uutta toimintakulttuuria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 13-75.
- Lappi-Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Forum Iuris.
- Mäkeläinen, P. & Siira, J. 2001. Sovittelu mahdollisuutena. Tapaustutkimus sovittelun merkityksestä oululaisnuorille. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan abc. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Peltonen, H. 2004. Kasvattajana sosiaali- ja terveysalan ammattissa. Helsinki: Tammi.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Poikela, E. (toim.) 2010. Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rauhankasvatusinstituutti. 2007. ABC - ensiaskeleet rauhankasvatukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Rikos- ja riita-asioiden sovittelu. 2009. Aluehallintovirasto/Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 3.6.2011.

Rikosten ja riitojen sovittelu. 2007. Esitteitä 2007:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Salmi, V. 2007. Helsingin nuoret rikosten tekijöinä 2006. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 73.

Salmi, V. 2009. Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995-2008. Teoksessa: Salmi, V. 2009. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995-2008. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Takala, J-P. 1998. Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-3. painos. Helsinki: Tammi.

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vuorinen, R. 1998. Minän synty ja kehitys. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Ågren, K. 2002. Sovitteluahan se on koko elämä. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu vapaaehtoissovittelijoiden näkökulmasta. Jyväskylä: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Sähköiset lähteet

KiVa-Koulu. 2011. Viitattu 17.8.2011. <http://www.kivakoulu.fi/>

Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 22.8.2003/761.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Oikeuslaitos. 2010. Nuori rikoksentekijä. Viitattu 8.7.2011. <http://www.oikeus.fi/tulostus/5879.htm>

Oikeusministeriö. 2011. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset. 2008. Viitattu 20.9.2011. <http://www.om.fi>

Poliisi. 2011a. Nuori rikoksentekijä. Viitattu 8.7.2011. <http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/nuoret/home.nsf/pages/DFC70E069785305FC2257073002EE677?opendocument>

Poliisi. 2011b. Virallisen syytteen alaiset rikokset ja asianomistajarikokset. Viitattu 9.7.2011. <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/55A4688283395A67C2256B980043A39C?opendocument>

Rikollisuustilanne 2009. 2010. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 21.7.2011. [http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;filename=TIEDOTE_250_rikollisuustilanne.pdf&SSURLscontext=Satellite Server&blobwhere=1284991870570&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf](http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;filename=TIEDOTE_250_rikollisuustilanne.pdf&SSURLscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1284991870570&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf)

Rikosten ja riitojen sovittelu. 2012. Rikosrekisteri. Viitattu 5.4.2012.
<http://www.sovittelutoiminta.fi/index.phtml?s=112>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. 1999. Viitattu 6.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>

Suomen sovittelufoorumi. 2011. Rikosasioiden sovittelu. Viitattu 9.7.2011.
http://sovittelu.com/sovittelu/osaalueet_rikos.htm

Vertaissovittelu. 2012. Viitattu 5.4.2012. <http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/>

Kuvat

Kuva 1: Lawrence Kohlbergin moraaliteorian kehittymisen tasot.....	20
Kuva 2: Shalom Schwartzin teoria perusarvoista ja niiden rakenteesta	21
Kuva 3: Sovitteluprosessi	33

Liitteet

Liite 1: Nuorille tehdyn palautekysely runko

Palautekysely

Tämä kysely on täysin luottamuksellinen, nimetön ja tulee vain minun opinnäytetyöni käyttöön. Hävitän kaikki vastauspaperit, kun olen kerännyt niistä saamani tiedot tutkimukseeni. Vastaathan kyselyyn rehellisesti.

1. Mitä sinulle jäi päällimmäisenä mieleen tietoiskusta?
2. Olitko aiemmin kuullut tai tiennyt sovittelusta? Jos olit, niin mistä?
3. Mikä tietoiskussa oli sinusta
 - a) hyödyllistä
 - b) turhaa
 - c) yllättävää?
4. Oliko sovittelu mielestäsi ajankohtainen sinun ikäisillesi? Entä minkälaisessa paikassa sovittelusta olisi hyvä kertoa?
5. Minkälainen kuva sinulle jäi tämän jälkeen sovittelusta? Osallistuisitko siihen itse? Suositteletko muille? Olisitko halunnut kuulla jotain enemmän?

Kiitos ja kumarrus vastaamisesta!

Liite 2: Teemahaastattelun runko

Teemahaastattelu

Tämä haastattelu on täysin luottamuksellinen, nimetön ja tulee vain minun opinnäytetyöni käyttöön. Hävitän haastattelumateriaalin, kun olen kerännyt niistä saamani tiedot tutkimukseeni.

1. Nuorisorikollisuus paikallisella tasolla - Vantaa, koulun alue

Minkälainen näkemys sinulla on nuorisorikollisuuden esiintyvyydestä Vantaalla ja erityisesti koulun alueella? Onko se lisääntynyt tai vähentynyt viime vuosina?

Esiintyykö rikollisuutta koulussa ja miten siihen puututaan? Ovatko vapaa-ajalla tehdyt rikokset näkyvillä koulussa?

Miten näet nuorten vastuullisuuden ja tietämyksen rikosasioissa?

Miten näet vanhempien suhtautuvan nuorisorikollisuuteen?

2. Tietoisku sovittelusta

Miten näet sovittelusta kertomisen tarpeellisuuden ja hyödyllisyyden kyseiselle ikäryhmälle?

Mitä olennaista ja tärkeää tietoiskussa nousi esille?

Miten nuoret mielestäsi suhtautuivat?

Mitä ruusuja ja risuja antaisit tietoiskun kehittämisestä?

Miten näet tällaisen tietoiskun soveltuvan koulun käyttöön otettavaksi?

3. Yhteistyö koulun ja sovittelutoimiston kanssa

Kerro näkemyksesi yhteistyön tarpeellisuudesta.

Onko sinulla toiveita yhteistyön kehittämiselle?

Liite 3: Tietoiskun Power Point-esityksen käyttäjän opas

Riita- ja rikosasioiden sovittelu- Power Point esityksen selittävä materiaali käyttäjän oppaaksi ja tueksi. Tässä dia dialta tummennetulla tekstillä ehdotuksia, miten niitä voi lähteä purkamaan ja mitä tuoda esiin.

1 dia: Otsikko

2 dia: Salatut elämät

- Liikkeelle lähteminen nuoria koskevasta aiheesta ja tutusta tv-sarjasta
- Kysymys nuorille: Kuinka moni seuraa Salattuja elämiä?
- Viime aikoina sarjassa on ollut pinnalla mm. huumausainerikokset, vapaudenriisto, viranomaisten harhauttaminen... -> kaikki nämä mahdollisia Suomessa, välillä kuvattu tosin hieman jyrkästi.

3 dia: Nuorisorikollisuus: kuka, miksi, miten paljon?

Jokainen joskus osallisena rikoksessa: tekijä, uhri, silminnäkijä (uhri-käsitys voi olla myös laajempi ja käsittää varsinaisen uhrin perheen, suvun, tuttavat, jopa tietyn asuinalueen, esim.

Keravan Saviolla muutama vuosi sitten tapahtunut urheilijatyttö puukotus)

-> Puuttuminen! (esim. koulukiusaaminen. Kaverit kuuntelevat paremmin toisiaan kuin aikuisia.)

Suunniteltu tai vahinko (Kuitenkin aina rikos. Monet nuorten tekemät rikokset täysin vahinkoja.)

”Kaikki tekee” ”En mä jää kii” (Yleisiä selityksiä.)

Rikoslainsäädäntö muuttuu - eri kulttuurit (Suomessakin on yhä enemmän maahanmuuttajia, joilla voi olla täysin erilainen moraali- ja rikoskäsitys kuin meillä. Karkeana esimerkkinä: San Franciscossa alastomuus on laillista kaduilla ja muilla julkisilla paikoilla. Siellä on nyt vasta alettu miettiä alastomuuden kieltämistä ravintoloissa. Myös puiston penkeillä istuessa toivotaisiin pidettävän jotain riepua takapuolen alla.)

4 dia: Miksi rikoksia tehdään?

(Nuoria voi pyytää kertomaan mitä he itse ajattelevat näistä termeistä. Minkälainen on heidän mielestään sopiva tekijä / kohde...?)

Sopiva tekijä (Ei yksiselitteinen asia, mutta tiettyjä piirteitä voi aina tuoda esille: impulsiivisuus, ajattelemattomuus, rikolliset opit perheestä tai kavereilta, yllytyshulluus...)

Sopiva kohde (Tämäkään ei ole yksiselitteinen asia, mutta piirteinä esim. heikompi kuin tekijä eli vanhus, lapsi, vammainen... Sopiva kohde voi tänä päivänä olla yhä useammin myös sattumalta.)

Puutteellinen valvonta (Turvakamerat, poliisi, vartijat, naapurit, muut ihmiset... Kolme ensimmäistä yleensä vain turvallisuutta luovia tekijöitä ja toimivat ennaltaehkäisevinä sekä jälkiselvittelyissä. Poliisi ei useinkaan paikalla, kun jotain tapahtuu eikä kukaan juurikaan poliisin edessä tee jotain rikollista. Naapurit ja muut ihmiset valvovat yleensä hyvin toisiaan -> ihmiset kasvattavat toisiaan ja pitävät ”omasta reviiristään” sillä tavalla huolta.)

Sosiaaliset tekijät (Kaveripiirin, perheen ja ympäristön vaikutukset.)

Tekemisen puute (Koskee niin lapsia, nuoria kuin aikuisiakin. Jos ei ole harrastuksia, koulua, töitä tai muuta tekemistä niin saattaa alkaa kehittää typerää tekemistä, jotka voivat olla vahingossa rikoksiakin. Rikollisuus on jollekin myös ammatti.)

Kosto (Se voi olla omasta tai toisen puolesta. Kosto on ikivanha motiivi ja saa ihmiset tekemään yllättäviäkin asioita tunteiden vallassa.)

5 dia: (Syksyllä 2011 edesmennyt huippujuristi Aarno Arvela tuli tunnetuksi erityisesti julmien rikosten tekijöiden puolustajana. Hän näki monta kertaa miten tekijät katuivat ja halusi tehdä töitä heidän kanssaan.)

”15-vuotiaalle myöhäistä opettaa, mikä on oikein ja mikä väärin.” (Arvelan sanoma. Nuorille kysymyksenä: Mitä hän mahtoi tarkoittaa sanomalla noin? Miksi juuri 15-vuotias? Onko lauseessa jotain perää?)

6 dia: Nuorisirikollisuus: kuka, miksi, miten paljon?

Rikosoikeudellinen vastuuikä 15v. (Tästä Arvelan lausahduksessa oli kyse. Suomessa tämä ikäraja koska sen ikäisen ajatellaan olevan henkisesti riittävän kypsä ymmärtämään tekojensa seuraukset ja oppineen oikean ja väärän. Monissa maissa rikosoikeudellinen vastuuikäraja on alhaisempi. Miksi?)

Korvausvelvollisuus - koskee kaikkia iästä riippumatta (Korostusta tällä kohdalla! Korvausvelvollinen voi olla vaikka alle 10-vuotias. Usein vanhemmat korvaavat, koska lapsi tai nuori ei käy töissä tai hänellä ei ole sellaisia rahoja. Vakuutusyhtiöt alkavat kuitenkin periä korvauksia 18-vuotta täytettyä. Nuorilta kysymys: Minkälainen käsitys heillä on rahasta? Mitä voi maksaa rikkoutunut kaupan ikkuna? Entä töhriminen?)

Rikosilmoitus (Rikoksesta tehdään yleensä rikosilmoitus. Nykyään ihmiset tekevät ilmoituksia paljon herkemmin. Esim. kunnianloukkauksista ilmoitetaan varsinkin aikuisten keskuudessa.) Virallisen syytteen alainen rikos, asianomistajarikos (Nämä tulevat tarkemmin 9.luokalla, mutta näitä voi avata sen verran, että ensimmäiseen kuuluu vakavammat rikokset, kuten pahoinpitely, ja toiseen kuuluu lievemmät rikokset, kuten lievä pahoinpitely.)

Seuraukset ja merkintä (myös epäilyt) - oma tulevaisuus? (Oikeusministeriön ylläpitämän rikosrekisteri, jonne merkintä vakavammista rikoksista ja ne poistuvat aikaisintaan 5 vuoden päästä. Erikseen on poliisin ylläpitämä poliisirekisteri heidän omaa käyttöönsä varten, jonne merkintä myös epäilyistä. Siellä merkinnät saattavat olla aina. Siellä esim. epäiltyjen ja teki-

jöiden tunnusmerkkejä, ajoneuvojen rekistereitä... Merkintöjen vaikutus työpaikan ja jopa opiskelupaikan saannissa. Erityisen tarkkoja ollaan poliisissa, armeijassa, turva-alalla...)
Rikoksen uhrin asema (Edelleen heikko asema. Suomessa tunnetuin rikoksen uhria tukeva on Rikosuhripäivystys. Lähestymiskielto tullut Suomessa turvaamaan rikoksen uhrin asemaa.)

7 dia: Mitä rikoksia tehdään?

Julkkikset rikosten tekijöinä:

1 Matti Nykänen: pahoinpitelyä...

2 Johanna Tukiainen: pahoinpitelyä, virkavallan vastustamista...

3 BB-Salar: laiton uhkaus.

4 Olli Saarela: Väärensi lääkereseptiin lääkärin allekirjoituksen.

5 & 6 Anne-Mari Berg & Martina ja Esko: heidän välillään kunnianloukkaus ja pahoinpitelyä, myös lähestymiskielto.

7 Jussi Halla-Aho: ei varsinaista rikosta, mutta epäsoveliaan ja rasistisen nettikirjoittelun vuoksi erotettiin eduskuntaryhmästään kahdeksi viikoksi.

8 Juha Louhi, ent. Turunen: ”kohusieppaaja”, kidnappasi elokuvatyöliin Kone Oyj:n omistaja-suku Herlinien perijättären Turussa muutama vuosi sitten.

8 dia: Viime aikoina otsikoissa

Nuorten rikossarja selvisi: Ryöstivät väkivalloin HELPPOJA UHREJA (Nuoret varastivat pientä tavaraa ja rahaa mm. vanhuksilta.)

Kiuasmakkara ei kelvannut - nyrkit puhuivat (Kaksi kaverusta väittelivät saunaillassaan miten paistavat makkarat, jolloin humalassa nyrkeillä asiaa selviteltiin.)

Teini tarttui potkulautailijaa takaraivosta ja paiskasi maahan (14-vuotias teinipoika tekijänä ja uhrina 10-vuotias pikkupoika.)

Siiri Nordin löi miestä silmään - tuomittiin sakkoihin (Nordinia oli kaverinsa häissä hänen omien puheidensa perusteella puristanut joku mies häntä takapuolesta, jolloin hän löi. Ensimmäistä ei oltu voitu näyttää kuitenkaan toteen. Nordin maksoi teostaan useita satoja euroja sakkoja.)

Nuoret tappelivat verissäpäin Helsingin keskustassa (Ravintolan edessä syttyi tappelu.)

Hukkasi lääkereseptin lakanapyykissä - Kiristi uuden pistoolilla (Reseptin hukkuminen lakanapyykkiin oli tekijän selitys asialle eikä hän ollut malttanut hankkia rehellisin keinoin uutta, jolloin hän äärimmäisenä keinona lähti kiristämään sitä starttipistoolin avulla.)

Bussikuskin pahoinpitely: Nuorukaisille kovat tuomiot (Uhrille ainakin jonkin asteisen aivovamman päähän potkimisella ja hakkaamisella aiheuttaneet nuoret miehet saivat kovien sakkojen lisäksi vankilatuomiot.)

9 dia: Artikkelit: Jo 3-vuotiaat tehtailevat rikoksia Britanniassa

Alleviivauksin korostettu olennaisimmat kohdat. Huom! Britanniassa rikosoikeudellinen vastuuikäraja 10 vuotta. Herättää varmasti keskustelua nuorilla.

10 dia: Mitä rikoksia nuoret tekevät?

Tilasto vuodelta 2008 Helsingistä. Kaikki tilastossa mainitut rikosnimikkeet ovat niitä, joita on myös sovitteluissa esillä. Tässä kohtaa voi mainita siitä, että rikosnimikkeissä on usein erotte-
lua lievistä teoista törkeään ja niissä on tietyt piirteet, jotka erottaa ne toisistaan. Esim. nä-
pistykset ovat melko pieniä summia, mutta varkaudeksi määritellään n. 500€ ja siitä ylöspäin.
Nuorten kanssa voi keskustella esim. erilaisten pyörien hintaeroista, kuten mummopyörän ja
kalliin maastopyörän.

11 dia: Sovittelu

Yksi tapa hoitaa rikosasia (Yleensä totuttu siihen, että poliisi ja syyttäjä hoitavat, kun itse
odotetaan passiivisena. Sovittelu laittaa myös osapuolet aktiivisemmiksi.)

Sovitteluun yleensä poliisin tai syyttäjän kautta, itsekin voi ottaa yhteyttä

Vantaalla sovittelutoimisto osoitteessa Peltolantie 2B (Sovittelutoimisto sijaitsee Tikkurilassa
Peltolantorin laidalla. Sovittelutoimiston yhteystiedot löytää Vantaan kaupungin sivuilta tai
nuoret ehkä helpoiten googlettamalla.)

Puhelimitse tietoa sovittelusta -> sovittelu -> sopimus -> juttu raukeaa siihen (asianomistaja-
rikos) tai palautuu poliisille / syyttäjälle (virallisen syytteen alainen rikos) (Sovittelun etene-
minen. Sovitteluita voi tarvittaessa olla useampikin tai sitten se voi päättyä kesken, jos joku
osapuolista niin haluaa. Sopimus laaditaan oikeudenmukaisesti kaikille osapuolille ja sen tulee
tydyttää kaikkia.)

Sovitteluun menemisellä ja siinä tehdyllä sopimuksella edesauttaa omaa asiaa! (Huomioidaan
tuomioistuimessa, vaikka asia etenisi käräjille.)

Alaikäisillä huoltajat mukana (Sopimuksiin myös vanhempien allekirjoitukset. Painotuksena:
nuoret sopivat oman juttunsa, vanhemmat ovat vain mukana.)

2 vapaaehtoista, koulutettua sovittelijaa ohjaa tilannetta (Sovittelijat eivät siis ole viran-
omaisia, vaan työskentelevät tai tekevät jotain muuta täysipäiväisesti omalla tahollaan. So-
vittelijoina yleensä nainen ja mies.)

12 dia: Sovittelu

Oma vastuu ja toisen osapuolen kohtaaminen (Sovittelussa pyritään, että osapuolet ottavat
oman vastuunsa tapahtuneesta ja kykenevät kohtaamaan toisen osapuolen tapahtuneen jäl-
keenkin.)

Tapahtuneen läpikäynti, ei muistella menneitä (Osapuolet voivat olla entuudestaan tuttuja ja
heillä saattaa olla jotain aiempiakin välien selvittelyjä taustalla, joita ei sovittelussa lähdetä
käymään läpi. Tapahtumassa on voinut olla myös useita rikosnimikkeitä, mutta sovittelussa
käydään läpi vain sinne tuotua rikosnimikettä.)

Ei haeta syyllisiä (Sovittelussa pyritään asialliseen tapahtuneen läpikäyntiin ja yhteiseen keskusteluun. Tarkoituksena ei ole syyllistää ketään, vaan miettiä rakentavasti tapahtuneen syitä ja seurauksia.)

Tunteet (Sovittelussa otetaan käsittelyyn myös tunteet. Toiselle tapahtunut ei ole välttämättä ollut mitään, mutta toiselle se on voinut olla isokin asia ja tunteet nousevat pinnalle. Toisen tunteita opitaan siellä myös ottamaan vastaan.)

Anteeksipyyttäminen ja -antaminen (Vaikea asia pyytää ja antaa sydämessään, mutta helpompaa sanoa. Toiselle se voi olla vaikeaa myös sanoa ääneen. Nuorille kysymys: Kumpi on helpompaa: anteeksipyyttäminen vai -antaminen?)

Korvaukset; nuorilla usein työkorvaus (Vanhempien kanssa sovittavia, kirjataan sopimukseen. Harvoin vieras toinen osapuoli antaa tulla tekemään työkorvauksena aiheutettua vahinkoa.) Jos kyseessä vakuutettu omaisuus, esimerkiksi auto, on vakuutusyhtiöllä laillinen oikeus periä korvaus vahingon aiheuttajalta eli rikoksen tekijältä. (Tällaiset korvaukset aletaan periä 18 vuotta täytettyä ja kyse voi olla isoista summista.)

Omaisuuksien palautus, käyttäytymislupaus jne. (Muita sopimuksessa olevia asioita.)

Rikoskierteen katkaisu (Sovittelun tavoite.)